

Hospodářská politika

Distanční studijní text

Eva Kotlánová

Karviná 2020

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- Obor:** Hospodářská politika, Ekonomie
- Klíčová slova:** Hospodářská politika, institucionální prostředí, nositelé, cíle a nástroje hospodářské politiky, teoretická východiska HP, tržní selhání, netržní a vládní selhání, stabilizační HP, prorůstová HP, poptávkově a nabídkově orientovaná HP, magický čtyřúhelník, rating, adaptivní a racionální očekávání, fiskální politika, monetární politika, vnější hospodářská politika, typické modelové koncepty praktické hospodářské politiky
- Anotace:** Distanční studijní opora je určena pro studenty bakalářské formy studia na fakultách s ekonomickým zaměřením. Opora se skládá z devíti kapitol a jejím cílem je seznámit studenty se základy hospodářské politiky a to prostřednictvím vymezení základních pojmů jako je hospodářská politika, její nositelé, cíle a nástroje, institucionálního prostředí, ve kterém vzniká a funguje. Součástí je také stručný exkurz do vývoje ekonomických teorií, jejichž znalost je nutná pro pochopení tvorby hospodářské politiky a jejího vlivu na ekonomiku. Jsou zde charakterizovány základní typy hospodářské politiky a to politika fiskální, monetární a vnější a také vybrané způsoby, jak lze měřit či hodnotit účinnost hospodářské politiky. V neposlední řadě je prostor věnován typickým modelovým konceptům praktické hospodářské politiky, kde je ukázáno, jak byla hospodářská politika aplikována ve vybraných tržních ekonomikách v období od velké hospodářské krize do současnosti.

Autor: **Ing. Eva Kotlánová, Ph.D.**

Obsah

ÚVODEM.....	7
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	8
1 TEORIE HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY.....	10
1.1 Co je hospodářská politika.....	11
1.2 Institucionální prostředí hospodářské politiky.....	12
1.2.1 Hospodářský systém.....	13
1.2.2 Politický systém.....	14
1.2.3 Existence byrokracie.....	16
1.2.4 Velké zájmové skupiny.....	16
1.2.5 Nadnárodní a mezinárodní organizace.....	17
1.3 Nositelé hospodářské politiky.....	17
1.4 Cíle hospodářské politiky.....	18
1.4.1 Maximalizace ekonomického blahobytu.....	18
1.4.2 Základní společenské cíle.....	19
1.4.3 Tradiční ekonomické cíle.....	19
1.4.4 Vztahy mezi cíli hospodářské politiky.....	22
1.5 Nástroje hospodářské politiky.....	23
1.6 Vztahy mezi nástroji a cíli.....	24
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY.....	27
2.1 Merkanitilismus.....	28
2.2 Klasická politická ekonomie.....	29
2.2.1 Fyziokratismus.....	30
2.2.2 Klasická ekonomická škola.....	31
2.3 Neoklasická škola.....	33
2.4 Institucionalismus.....	34
2.5 Teorie plánování.....	35
2.5.1 Národohospodářské plánování.....	35
2.5.2 Ekonomické plánování.....	36
2.6 Keynesiánská teorie.....	37
2.7 Neoklasická syntéza.....	38
2.8 Ordoliberalismus.....	39

2.9	Monetarismus	40
2.10	Ekonomie strany nabídky	42
2.10.1	Tržně konformní přístup	42
2.10.2	Důchodová politika	43
2.11	Škola veřejné volby	43
2.12	Nová institucionální ekonomie	44
2.13	Nová klasická makroekonomie	45
2.14	Nová keynesiánská ekonomie	45
2.15	Teorie transformace	46
2.16	Hospodářsko-politické koncepce	46
2.16.1	Liberální hospodářsko-politická koncepce	47
2.16.2	Intervencionistická hospodářsko-politická koncepce	48
2.16.3	Marxistická hospodářsko-politická koncepce	49
3	PROVÁDĚT ČI NEPROVÁDĚT HOSPODÁŘSKOU POLITIKU?	54
3.1	Typy tržních selhání	56
3.1.1	Nedokonalá konkurence (monopol)	57
3.1.2	Externality	58
3.1.3	Veřejné statky	59
3.1.4	Nedokonalosti trhu	59
3.2	Netržní selhání	60
3.3	Vládní selhání	61
3.3.1	Zájmy a schopnosti politiků a byrokracie	61
3.3.2	Časová zpoždění a fáze hospodářsko-politického rozhodování	62
3.3.3	Souvislosti politického a ekonomického (hospodářského) cyklu	64
3.3.4	Nevyužití politického kapitálu	65
3.3.5	Vztah politiků k ekonomické teorii a praxi	66
4	HOSPODÁŘSKO-POLITICKÉ KONCEPCE A PŘÍSTUPY K UPLATŇOVÁNÍ HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY	69
4.1	Stabilizační a prorůstová hospodářská politika	70
4.1.1	Stabilizační hospodářská politika	70
4.1.2	Prorůstová hospodářská politika	72
4.2	Poptávkově a nabídkově orientovaná hospodářská politika	78
4.2.1	Poptávkově orientovaná hospodářská politika	78
4.2.2	Nabídkově orientovaná hospodářská politika	79

4.3	Mikroekonomická a makroekonomická hospodářská politika.....	82
5	HODNOCENÍ ÚČINNOSTI HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY A PROBLEMATIKA OČEKÁVÁNÍ.....	85
5.1	Hodnocení účinnosti hospodářské politiky	86
5.1.1	Magický čtyřúhelník a jeho rozšířená verze	86
5.1.2	Rating.....	90
5.1.3	Vybrané indexy sloužící k hodnocení účinnosti HP	91
5.2	Hospodářská politika a očekávání.....	92
5.2.1	Adaptivní versus racionální očekávání	92
5.2.2	Přístupy jednotlivých škol k hospodářské politice.....	94
5.2.3	Očekávání a účinnost hospodářské politiky.....	95
6	FISKÁLNÍ POLITIKA.....	101
6.1	Definice, nositelé, funkce.....	102
6.2	Nástroje fiskální politiky.....	102
6.2.1	Automatické stabilizátory a diskreční opatření.....	102
6.2.2	Rozpočtová soustava.....	104
6.3	Typy rozpočtových deficitů	106
6.3.1	Státní dluh	107
6.3.2	Veřejný dluh.....	108
6.4	Teoretické přístupy k fiskální politice.....	108
6.4.1	Keynesiánský přístup k fiskální politice	108
6.4.2	Monetaristé	109
6.4.3	Škola racionálních očekávání	109
6.4.4	Ekonomie strany nabídky	109
7	MONETÁRNÍ POLITIKA	112
7.1	Definice a cíle monetární politiky.....	112
7.2	Nositelé monetární politiky	113
7.2.1	Nezávislost centrální banky	114
7.3	Nástroje monetární politiky.....	116
7.3.1	Přímé nástroje monetární politiky.....	117
7.3.2	Nepřímé nástroje monetární politiky	118
7.4	Transmisní mechanismy monetární politiky.....	120
7.4.1	Keynesiánský transmisní mechanismus.....	120
7.4.2	Monetaristický peněžní transmisní mechanismus	120

7.4.3	Úvěrový transmisní mechanismus	121
7.5	Inflační cílování.....	121
8	VNĚJŠÍ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA	125
8.1	Definice, cíle a nositelé vnější hospodářské politiky	126
8.2	Východiska, zásady a problémy realizace VHP.....	126
8.3	Otevřenost ekonomiky	127
8.4	Nástroje vnější hospodářské politiky	128
8.4.1	Smluvní nástroje	128
8.4.2	Autonomní nástroje.....	130
8.5	Platební bilance	133
8.5.1	Vyrovňovací mechanismy platební bilance	136
8.6	Liberalismus versus protekcionismus	140
8.7	Mezinárodní ekonomické integrace a organizace	141
8.7.1	Mezinárodní ekonomické integrace.....	141
8.7.2	Mezinárodní ekonomické organizace	142
9	TYPICKÉ MODELOVÉ KONCEPTY PRAKTICKÉ HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY 146	
9.1	Hospodářská politika Velké Británie	148
9.2	Hospodářská politika USA.....	150
9.3	Indikativní plánování ve Francii	154
9.4	Hospodářská politika v Německu	157
9.5	Hospodářská politika ve Švédsku	161
9.6	Japonský hospodářský zázrak	164
	LITERATURA	172
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON.....	174

ÚVODEM

Úspěšné plnění hlavních ekonomických cílů dnes do značné míry rozhoduje o bytí a nebytí vlád jednotlivých zemí. Schopnost vlád dosáhnout tyto cíle závisí na vhodně zvolené podobě použité hospodářské politiky. Tvůrci hospodářské politiky (tedy nejen vláda, ale např. také centrální banka) musí vzít v úvahu prostředí, ve kterém se pohybují, určit priority cílů, musí zvolit nejvhodnější kombinaci používaných nástrojů jednotlivých hospodářských politik a musí dát svým opatřením jednotící ráz ve formě ucelené strategie.

Distanční studijní text *Hospodářská politika* je primárně určen pro studenty druhého ročníku příslušných oborů distančního vzdělávání na Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné Slezské univerzity v Opavě. Předpokladem pro úspěšné absolvování tohoto kurzu jsou znalosti základů makroekonomie.

Cílem kurzu je seznámit studenty se základy hospodářské politiky, na které je možno navázat v dalších předmětech vyučovaných ve vyšších ročnících. Studenti budou v rámci kurzu seznámeni se základními pojmy, tedy definicí hospodářské politiky, jejími cíli, nositeli a nástroji, které používají k dosažení stanovených cílů a také možnostmi, jak lze měřit účinnost hospodářské politiky. Pro správné pochopení je důležitá znalost základních ekonomických teorií, jimž je věnována jedna kapitola předloženého distančního studijního textu. Jelikož se jedná o základní kurz, je pozornost věnována základním typům hospodářské politiky – fiskální, monetární a vnější hospodářské politice. Na příkladech vybraných tržních ekonomik je pak demonstrována aplikace praktické hospodářské politiky.

Předložený distanční studijní text je koncipován tak, aby student dostal základní informace formou samotného výkladu, který je doplněn o distanční prvky, které mají studentům umožnit lepší orientaci v řešené problematice. Tyto prvky zahrnují stručný náhled do jednotlivých témat, přiblížení cílů jednotlivých kapitol, případové studie a na závěr každé kapitoly její stručné shrnutí včetně možnosti ověřit si získané znalosti formou testových otázek.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Vlastní studijní text distanční opory Hospodářská politika je rozdělen do devíti kapitol, které si kladou za cíl přinést ucelený přehled o základech hospodářské politiky včetně praktické aplikace na vybraných tržních ekonomikách.

První kapitola je zaměřena na vymezení pojmu hospodářská politika (dva základní přístupy, jak ji lze chápat), institucionální prostředí, které zahrnuje jak hospodářský tak politický systém, vliv byrokracie, velkých zájmových skupin a nadnárodních a mezinárodních organizací. Pozornost je věnována také nositelům HP, cílům, nástrojům a vztahům mezi nimi.

Jelikož je alespoň základní znalost ekonomických teorií nezbytná pro pochopení podstaty hospodářské politiky, je zařazena speciální druhá kapitola věnovaná vývoji ekonomických teorií, ze kterých právě hospodářská politika vychází a na jejichž poznatcích staví.

Třetí kapitola se snaží odpovědět na otázku, zda provádět či neprovádět hospodářskou politiku. Navazuje tak na poznatky z druhé kapitoly, kdy zastánci dvou hlavních proudů (liberálního a intervencionistického) se k řešení staví různě. Jedni argumentují tržními selháními, druzí zase netržními a vládními selháními, proto jsou tyto pojmy objasněny.

Čtvrtá kapitola je věnována přístupům k uplatňování hospodářské politiky. Je zde vysvětlen rozdíl mezi stabilizační a prorůstovou HP, mikro a makro přístupem a také rozdíl v tom, zda je HP uplatňována z nabídkové či poptávkové strany.

Pátá kapitola je věnována možnostem a způsobům, jak lze měřit účinnost hospodářské politiky, tedy jestli byly dané cíle splněny. K tomu slouží grafický aparát v podobě magického čtyřúhelníku, případně rating nebo další doplňkové indexy.

Šestá, sedmá a osmá kapitola jsou věnovány základním typům hospodářské politiky a to fiskální politice, monetární politice a vnější hospodářské politice. Studenti jsou obeznámeni s definicí, nositeli, funkcemi, cíli a nástroji jednotlivých politik, případně východisky, na kterých jsou postaveny.

V deváté kapitole jsou všechny nabyté teoretické znalosti aplikovány formou praktické hospodářské politiky na příkladech šesti vybraných tržních ekonomik za určité časové období. Je zde vidět, že právě ohled na podmínky dané ekonomiky může výrazně změnit přístup k hospodářské politice a její realizaci a to i přes to, že může vycházet ze stejných či podobných teoretických východisek.

1 TEORIE HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V první kapitole si vymezíme definici hospodářské politiky (HP), na kterou můžeme nahlížet ze dvou úhlů, buď z praktického pohledu, nebo jako na teoretickou vědní disciplínu. Dále se seznámíme s institucionálním prostředím, ve kterém hospodářská politika funguje, a dozvíme se, jak mohou jednotlivé jeho prvky hospodářskou politiku ovlivňovat. Následně si objasníme, kdo je nositelem hospodářské politiky, jaké jsou její cíle a nástroje a vztahy mezi nimi.

CÍLE KAPITOLY

- Naučit se rozlišit mezi praktickou hospodářskou politikou a hospodářskou politikou jako teoretickou vědní disciplínou,
  - Popsat rozdíl mezi anglo-americkým a kontinentálním proudem hospodářské politiky
  - Popsat jednotlivé prvky institucionálního prostředí hospodářské politiky, včetně příkladů z praxe
  - Rozlišit nositele hospodářské politiky řádu a procesu
  - Definovat jednotlivé stupně hierarchie cílů HP a tyto stručně popsat včetně vazeb mezi nimi
  - Uvést příklady nástrojů hospodářské politiky
  - Vyjmenovat a popsat čtyři základní vztahy mezi nástroji a cíli HP
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Hospodářská politika, anglo-americký a kontinentální proud hospodářské politiky, institucionální prostředí, nositelé HP, hospodářská politika řádu, hospodářská politika procesu, základní ekonomické cíle, základní společenské cíle, společenský blahobyť, nástroje hospodářské politiky, Euckenovo pravidlo, Tinbergenovo pravidlo, Mundellův princip, Meadeho princip zodpovědnosti.

1.1 Co je hospodářská politika

V současné době se neustále ve všech typech médií setkáváme s různými názory, jakou hospodářskou politikou by měla vláda zvolit, ať už se jedná o dobu, kdy se ekonomice daří nebo kdy není ve zcela ideální kondici. I přes to, že je tento pojem skloňován v mnoha pádech, ne všichni mají představu, co přesně si pod ním mají představit.

Hospodářskou politiku (HP) můžeme vnímat ve dvojitým smyslu: jednak ji můžeme chápat zcela obecně jako *přístup státu k ekonomice své země*, kdy státem je myšlena nejen vláda a centrální banka ale i další instituce s rozhodovací pravomocí. V tomto pojetí stát provádí hospodářskou politiku za určitým účelem, tedy *vždy se jedná o záměrnou, praktickou činnost státu*. Vláda navrhuje státní rozpočet a v demokratické společnosti jej předkládá parlamentu ke schválení; může navrhopvat nové daně nebo naopak rušit ty, o kterých se domnívá, že jejich smysl již pominul, snižovat (zvyšovat) daně stávající atd.; centrální banka s ohledem na inflaci, resp. kurz domácí měny, může snižovat (zvyšovat) základní úrokové sazby, intervenovat na devizových trzích apod. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže zasahuje v případě porušení hospodářské soutěže kupř. kartelovými dohodami, které uzavřeli významní producenti atd.

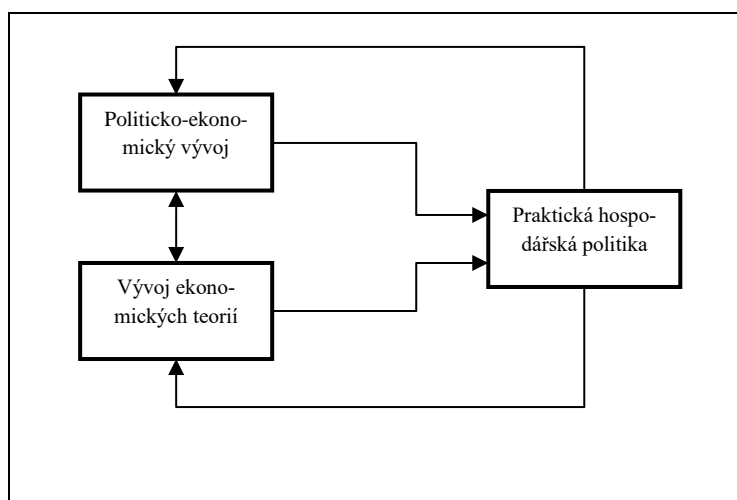
Druhý aspekt hospodářské politiky spočívá v jejím pojetí jako *teoretické disciplíny*. Teoretická hospodářská politika je zaměřena na analýzu jevů, které v ekonomice probíhají, po ní pak následují návrhy opatření na jejich řešení pomocí konkrétních nástrojů. O tom, jakých nástrojů bude použito, kdy, a za jakým účelem, rozhoduje převažující teoretické zázemí, ze kterého tvůrci hospodářské politiky čerpají. Pokud např. dojde k deficitu státního rozpočtu, může být tento schodek pokryt buď zvýšením daní, prodejem státního majetku nebo snížením veřejných výdajů v dalších letech. Teorie hospodářské politiky vychází z ekonomické teorie - především z makroekonomie. Přebírá však také mnoho poznatků z oblasti politiky, politologie, práva a veřejné správy. Tato skutečnost mimo jiné ukazuje, že hospodářská politika je také hraniční disciplínou mezi ekonomii a politologií: z hlediska ekonomie zkoumá možnosti realizace zájmů jednotlivých ekonomických subjektů; z hlediska politologie formuje a vytváří komplexní a ucelený hospodářsko-politický systém.

Obecně je za otce hospodářské politiky jako vědní disciplíny považován J. M. Keynes a jeho dílo *Obecná teorie zaměstnanosti, úroků a peněz* (1936), nicméně se dá hovořit o dvou hlavních proudech, které byly ovlivněny okolnostmi, za kterých vznikly:

- **anglo-americký proud**, který chápe hospodářskou politiku především jako krátkodobou konjunkturální politiku; hlavním představitelem byl J. M. Keynes. Pro vznik tohoto proudu měl velký význam nekontrolovatelný pokles amerického hospodářství jako důsledek celosvětové krize ve 30. letech 20. století.
- **kontinentální proud**, který vnímá hospodářskou politiku jako konstitutivní, systémotvornou činnost státu. Za hlavní reprezentanty tohoto proudu jsou považováni W. Eucken a L. Erhard, kteří se výrazně podíleli na poválečné obnově Německa po 2. světové válce.

Hospodářskou politiku lze definovat jako přístup státu k ekonomice dané země (praktický přístup) nebo jako teoretickou disciplínu, kdy se jedná o proces, ve kterém se nositelé hospodářské politiky, na základě předchozí analýzy, snaží za pomoci svých nástrojů dosáhnout stanovených cílů.

Hospodářská politika jako samostatná vědní disciplína se tedy nachází na pomezí ekonomické teorie a hospodářské praxe. Je formulována na základě určitého ekonomického směru (teorie), jehož myšlenky politikové ve vládě zastávají, a spočívá ve využívání jim svěřených či jinak získaných pravomocí a prostředků k dosahování určitých ekonomických cílů. To znamená, že tvůrci hospodářské politiky využívají a při řešení konkrétních hospodářských problémů své země poznatky ekonomické teorie.

Obrázek 1: Determinanty praktické hospodářské politiky

Praktická hospodářská politika je pak determinována jak politicko-ekonomickým vývojem, tak i ekonomickými teoriemi (viz Obrázek 1).

1.2 Institucionální prostředí hospodářské politiky

Hospodářská politika je vždy realizována v konkrétních podmínkách dané země, kdy se tyto podmínky mezi zeměmi liší. Tyto odlišnosti jsou dány celou řadou faktorů, jako jsou přírodní podmínky, geografická poloha dané země, historický vývoj, kultura, zvyklosti, tradice, náboženské vnímání, sociální cítění, atd.

Jedním z důležitých faktorů, který bude ovlivňovat hospodářskou politiku v dané zemi je i soustava institucionálních podmínek, kdy jednotlivé prvky této soustavy budou mít v různých zemích různou váhu. Jednotlivé prvky můžeme vidět na Obrázku 2.

Obrázek 2: Prvky institucionálního prostředí HP

Nyní si jednotlivé prvky popíšeme trochu detailněji.

1.2.1 HOSPODÁŘSKÝ SYSTÉM

V každé reálné ekonomice existují miliony ekonomických subjektů, které však jsou mezi sebou určitým způsobem provázány. Jestliže máme na mysli celou síť vazeb mezi nimi, pak mluvíme o koordinačním systému (mechanismu). Teoreticky můžeme vymezit tři typy koordinačního mechanismu, nicméně je třeba zdůraznit, že v praxi se v takového „čistě“ vyhraněné podobě nevyskytují:

- koordinační systém (mechanismus) dědičného přinucení,
- koordinační systém (mechanismus) tržně cenový,
- koordinační systém (mechanismus) organizačně příkazový.

Za prvotní lze z vývojového hlediska považovat **systém koordinace pomocí dědičného sociálního postavení**. Dnes ho můžeme ojediněle najít u některých primitivních kmenů v jižní Americe či v Africe, v podstatě jde o koordinaci, která odpovídá určitému historickému stupni vývoje. Přesto určitá jeho modifikace až donedávna existovala v podobě kastovního systému v Indii.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

V indickém kastovním systému se každý jedinec narodí do některé z kast, z nichž každá má svá přesně formulovaná pravidla. Ta určují, jakou práci může její příslušník přijmout a jakou musí odmítnout (dědičné přinucení). V méně vyvinutých společnostech tento systém dědičného přinucení zajišťuje koordinaci ekonomických činností; se stoupající složitostí

ekonomického systému však stoupá potřeba jednotlivé kasty dále štěpit a jejich počet zvyšovat; tím tento systém ztrácí na přehlednosti a nakonec, díky své složitosti, zaniká. I přes to, že byl v roce 1947 kastovní systém v Indii oficiálně zrušen, kdy v této době systém rozlišoval více než 5000 kast, neformálně přetrvává až do současnosti.

V demokratické společnosti vytváří nejlepší podmínky pro optimální volbu cílů jednotlivých subjektů a efektivní využití prostředků **tržně cenový koordinační systém**, který je založen na vztahu mezi poptávkou, cenou a nabídkou. Podstatou je, že růst poptávky po určitém druhu zboží nebo službě vede k růstu jeho ceny, což výrobci přináší vyšší zisk. Výroba tohoto zboží se stává atraktivní a přiláká další producenty. Dochází k růstu nabídky, což ale vede k poklesu ceny. Tento proces pokračuje až do postupného vyrovnání nabídky a poptávky. Tržní systém (trh) tedy představuje ekonomickou soustavu, která koordinuje ekonomické činnosti prostřednictvím nabídky, poptávky a tržní ceny. Zásadním úkolem hospodářské politiky je proto vytvoření funkčního hospodářského systému, založeného na tržních principech; to mimo jiné znamená i zabezpečení volné tvorby cen bez zásahu státu nebo podniků s dominantním postavením. Všem subjektům také musí být zpřístupněny veškeré informace, které ovlivňují rozhodování podnikatelů i spotřebitelů.

Organizačně příkazový koordinační mechanismus je založen na existenci organizací, přičemž organizace je chápána jako soustava vědomě koordinovaných činností a sil dvou a více osob. Lidé vstupují do organizace za účelem naplnění daného konkrétního cíle; proto mluvíme-li o organizaci, máme současně na mysli plánování (abychom mohli nějaký cíl naplnit, musíme si nejdříve naplánovat posloupnost kroků, pomocí nichž tohoto cíle chceme dosáhnout). Jedná se tedy o soustavnou, vědomou koordinaci jednotlivých činností. A všechny tyto skutečnosti zásadně odlišují organizačně příkazový koordinační mechanismus od cenově tržního. Aplikace organizačně příkazového koordinačního mechanismu na celé národní hospodářství vedla k centrálně plánované ekonomice, kdy role trhu byla nahrazena centrální plánovací autoritou.

1.2.2 POLITICKÝ SYSTÉM

Společnost je tvořena třemi subsystémy: ekonomickým, duchovním a politickým systémem. O ekonomickém jsme již hovořili, duchovní v sobě zahrnuje vliv náboženství a církvi a nyní si blíže popíšeme systém politický.

DEFINICE POLITICKÉHO SYSTÉMU

Základními znaky politického systému je jeho svrchovanost, podmíněnost společenským prostředím a relativní samostatnost. Struktura politického systému je charakterizována jeho prvky a vazbami mezi nimi.

Prvky politického systému tvoří:

- státní orgány a instituce,
- politické strany,
- zájmová sdružení,
- jednotlivci,
- politické vztahy.

Struktura politických systémů jednotlivých zemí je značně rozdílná; v zásadě je možno politické systémy členit na demokratické a nedemokratické.

Nutnou podmínkou fungování **demokratického** politického systému je názorový pluralismus. To také znamená, že zde existují přesná pravidla umožňující řešit i protichůdné zájmy politických subjektů.

V **nedemokratickém politickém systému** má jedna z jeho složek tak významné postavení, že všechny ostatní složky mohou více či méně tvořivě pouze realizovat její zájmy. Zpravidla se jedná o politický systém, ve kterém vládnoucí složka zastává názory menšiny a zájmy ostatních skupin nerespektuje.

Charakteristika způsobu vlády a účasti na výkonu státní moci (včetně struktury orgánů státní správy) určuje formu vlády. Zde pak rozlišujeme např. absolutní monarchii (např. carské Rusko), konstituční monarchii (většina moderních monarchií v Evropě – Velká Británie, Belgie, Dánsko), parlamentní republiku, kde je rozhodující úloha parlamentu (ČR, Slovensko, Německo) nebo prezidentskou republiku (zde je rozhodující úloha prezidenta, např. USA, Rusko).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Hospodářskou politiku nelze vytvářet bez obecné politiky. Politika původně znamenala „správu věcí veřejných“; v současnosti ji chápeme jako plánovitou, organizovanou a cílevědomou činnost, zaměřenou na vybudování, udržení nebo změnu společenského zřízení. Politika je tedy takové jednání, jehož cílem je zlepšení stavu společnosti (její části) účastí na řízení veřejných záležitostí.

Nositeli politických názorů jsou politické strany, přičemž jednotlivé strany se od sebe liší svým hospodářsko-politickým programem a deklarovanými cíli, kterých chtějí dosáhnout. Sjednotit tyto často protikladné zájmy a cíle znamená najít a používat určitý mechanismus kolektivního rozhodování. Tento úkol plní všeobecné volby, které jsou základní podmínkou pro fungování systému politické demokracie.

1.2.3 EXISTENCE BYROKRACIE

Hospodářsko-politická rozhodnutí přijatá parlamentem a vládou uvádí do života „výkonný aparát“, jehož úkolem je realizovat rozhodnutí volených orgánů. Pro tento aparát je příznačná jeho hierarchická struktura, ovládaná příkazy „shora“. Tento aparát se postupně stává byrokratickým. Nemusí respektovat individuální potřeby těch, kterým jsou určeny jeho služby. Nenese náklady svých rozhodnutí. A navíc – disponuje zdroji, které nejsou jeho vlastnictvím. A tak může nastat situace, kdy při nedostatečné kontrole dojde k relativnímu osamostatnění této úřednické složky a k prosazování jejích vlastních zájmů, jež může vyústit až v chování, které nazýváme „**vyhledávání renty**“ (**rent-seeking behaviour**).

Vyhledávání renty, které spočívá buď ve vlastní činnosti, založené na monopolu držby, včasného získání důležité informace či příležitosti nebo v hájení zájmů třetí strany za nějakou protislužbu je velmi nebezpečnou, efektivnost brzdící činností. Obranou před tímto nebezpečím je v demokratických systémech legislativní úprava určitých zájmů, veřejná kontrola, ale také vytváření takového společenského klimatu, který bude tyto praktiky odsuzovat a bude s nimi neslučitelný. Velkou úlohu při tom hrají nezávislé sdělovací prostředky a tisk.

1.2.4 VELKÉ ZÁJMOVÉ SKUPINY

Na hospodářskou politiku mohou mít významný vliv také velké zájmové skupiny, kam můžeme zařadit odbory, různé zaměstnanecké svazy apod. Zájmové skupiny sledují svůj vlastní cíl a je v podstatě jedno, zda organizovaně (již zmíněné zaměstnanecké svazy, hospodářské odbory apod.) nebo neorganizovaně (např. nejvlivnější neorganizovanou skupinu u nás tvoří důchodci).

Zájmové skupiny se snaží ovlivňovat hospodářsko-politická rozhodování vlády buď tak, aby z nich měly přímo prospěch, anebo aby rozhodování vlády alespoň neohrožovalo jejich zájmy. Čím více se daří určité skupině prosazovat svoje zájmy na úkor celku, tím více se výsledná hospodářská politika vzdaluje od vytyčených komplexních cílů. Výhodu v takovýchto jednáních mají dobře organizované skupiny, a proto výsledky jejich jednání mohou být na úkor skupin méně početných, resp. méně organizovaných.

Výhodou jednání s velkými dobře organizovanými zájmovými skupinami může být oboustranná snaha o dosažení kompromisního stanoviska bez vyhrocených konfliktů. V zemích, kde tato jednání mají dlouholetou tradici (jako kupř. Švédsko, SRN nebo Rakousko) existuje sociální smír bez velkých stávkových a sociálních otřesů. To umožňuje vyvážené fungování politické demokracie a tržního systému.

1.2.5 NADNÁRODNÍ A MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

Kromě výše uvedeného jsou tvůrci hospodářské politiky omezení také povinnostmi a závazky, které vyplývají ze zapojení země do mezinárodního obchodu, dělby práce a hlavně zapojením do činnosti různých mezinárodních a nadnárodních organizací.

Činnost institucí jako je OSN, Světová banka, WTO, Mezinárodní měnový fond a v neposlední řadě EU ve většině případů omezuje manévrovací schopnosti vlády při zdokonalování hospodářsko-politického systému, nicméně jednotlivým zemím poskytuje i četné výhody (Světová obchodní organizace kupř. členské země zavazuje nepoužívat vyšší cla vůči jiným členským zemím a zakazuje diskriminaci v zahraničním obchodě).

1.3 Nositelé hospodářské politiky

Jako nositele hospodářské politiky označujeme státní a nestátní instituce, jakožto i neformalizované skupiny, které hrají aktivní roli při tvorbě, realizaci a kontrole hospodářské politiky. Tyto instituce lze třídit do několika skupin, např. na zákonodárné instituce (parlament); vládní instituce (vláda, ministerstva, různé úřady); emisní banku jako nositele monetární politiky; soudní instituce a instituce, které mohou hospodářskou politiku ať už přímo či nepřímo ovlivňovat (politické strany, zájmové skupiny, nadnárodní organizace, apod.).

Další možností, jak rozčlenit nositele hospodářské politiky, je podle jejich podílu na hospodářsko-politickém rozhodování. Zde rozlišujeme dvě základní skupiny:

- **nositelé hospodářsko-politického rozhodování (decizní sféra)**, kteří mají pravomoc rozhodnutí přijímat, vykonávat a prosazovat a tato pravomoc je jim dána ze zákona. K hlavním nositelům této skupiny patří vláda, parlament a centrální banka, souhrnným slovem tvůrci hospodářské politiky,
- **nositelé hospodářsko-politického vlivu (vlivová sféra)**, což jsou instituce a osoby, které mají možnost hospodářsko-politického rozhodování ovlivňovat, ale nemají rozhodovací a výkonné pravomoci. Sem patří velké podniky, politické strany, odbory, média apod.

Dle jiného kritéria můžeme nositele hospodářské politiky rozdělit do dvou úrovní a to **nadnárodní** (nejvyšší), kde působí instituce a orgány (např. Evropská komise, ECB), jejichž rozhodnutí mohou omezit rozhodovací pravomoci institucí a orgánů na **národní úrovni** (vláda, centrální banka).

1.4 Cíle hospodářské politiky

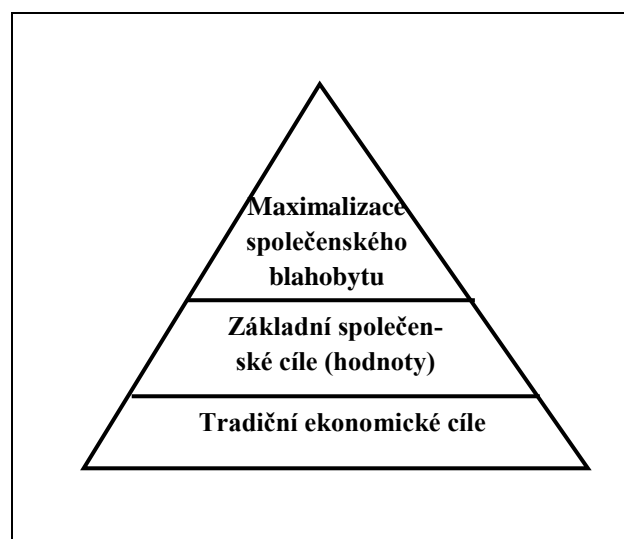
Obvykle se setkáme s názorem, že mezi cíle hospodářské politiky patří stabilní ekonomický růst, nízká míra nezaměstnanosti, stabilní a nízká inflace a vnější rovnováha prezentovaná vyrovnanou platební bilancí. Je třeba si však uvědomit, že tyto tzv. ekonomické cíle nelze dosahovat odděleně od obecných společenských hodnot.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Budování vyspělé tržní ekonomiky je reálné pouze tehdy, jestliže je společnost vystavěna na principu trvalých všelidských hodnot, na kterých se konsensuálně dohodnou všechny subjekty ve společnosti.

Autorem následujícího schématu, tzv. hierarchie cílů tvůrců hospodářské politiky je Urban a kol. (1994).

Obrázek 3: Hierarchie cílů hospodářské politiky

1.4.1 MAXIMALIZACE EKONOMICKÉHO BLAHOBYTU

Základním cílem, který se nachází na vrcholu pyramidy a ke kterému by mělo směřovat veškeré úsilí tvůrců hospodářské politiky, je **maximalizace společenského blahobytu**. Tento pojem může být v různých společnostech a za rozdílných okolností vykládán různě. O definici tohoto stavu se pokusil známý ekonom Vilfredo Pareto a tato definice je používána dodnes. Ve zkratce ji můžeme shrnout slovy, že je to takový stav ve společnosti, kdy si nikdo nemůže polepšit, aniž by si jiný pohoršil. Otázkou však zůstává, jak tento společenský blahobyt kvantifikovat a jak jej změřit.

1.4.2 ZÁKLADNÍ SPOLEČENSKÉ CÍLE

Základní společenské cíle jsou nedílnou součástí společenského blahobytu a řadíme sem pojmy jako svoboda, spravedlnost, jistota, pokrok, nezávislost, demokracie a racionalita.

- V rámci prosazování individuální **svobody** je třeba si uvědomit, že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého. Z toho vyplývá, že individuální svoboda závisí na mezilidských vztazích, a že může být ohraničena jednáním někoho jiného. Individuum může svobodně sledovat své cíle podle svých úmyslů, přitom je ale omezoováno tím, že musí sledovat i cíle cizí. Aby všichni členové společnosti byli stejně svobodní, musí mít všichni stejná práva a musí být stejně chráněni před útlakem jiných i před útlakem státu.
- U pojmu **spravedlnost** rozlišujeme formální spravedlnost (stejná práva pro všechny) či materiální spravedlnost, jejímž obsahem je rozdělení výsledku z dosažených cílů mezi jednotlivé členy společnosti.
- **Jistotu** je možno definovat jako „absenci strachu o svobodu“ bez ohledu na to, jestli se jedná o ohrožení z vnějšího okolí či běžné každodenní konflikty.
- **Pokrok** znamená všeobecně změnu na vyšší kvalitativní úroveň.
- **Nezávislost** znamená suverenitu a zodpovědnost za sebe sama a za svoje činy. Ekonomická nezávislost obsahuje požadavek ekonomické svobody a svobody rozhodování. Tomuto požadavku z hlediska uspořádání ekonomiky nejlépe (optimálně) odpovídá tržní systém, který rozvíjí nezávislost subjektů.
- **Demokracii** chápeme jako politický proces prosazování základních společenských cílů, přičemž vlastní budování demokracie je zajišťováno politickým volebním právem.
- **Racionalita** je princip, který je založen na logice a je slučitelný s jakýmkoliv cílem, vždy ale musí platit, že si tyto cíle navzájem nesmí odporovat. Vzhledem k racionalitě jako normě je doporučováno, aby cíle byly formulovány jasně a aby vztahy mezi jednotlivými cíli byly důkladně analyzovány.

K zajištění výše uvedených cílů významně přispívá ochrana stabilního právního a institucionálního rámce, ochrana základních práv a svobod, zajištění sociálního smíru apod.

Pokud se podíváme na výčet základních společenských hodnot, je zřejmé, že tyto není možné dobře kvantifikovat a hodnocení míry jejich dosažení může být problematické. Proto se cíle hospodářské politiky zužují na čtyři tradiční ekonomické cíle, které kvantifikovat lze.

1.4.3 TRADIČNÍ EKONOMICKÉ CÍLE

Obecně můžeme konstatovat, že hospodářská politika státu je zaměřena na **hlavní tradiční cíl, kterým je zajištění podmínek pro stabilní a progresivní vývoj ekonomiky.**

Tvůrci hospodářské politiky by pak měli myslet na to, že dobře fungující ekonomika je klíčový předpoklad k dosažení zmíněných obecných celospolečenských cílů.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Je tedy zřejmé, že cíle ekonomické jsou ve vzájemné interakci s ostatními celospolečenskými cíli. Například hospodářský růst a s ním spojená poměrně vysoká životní úroveň vedou k důvěře občanů ve stávající politický systém a podpoře demokracie. Naopak hospodářské problémy a krize mohou přivést k moci totalitní strany (často uváděným příkladem je vliv Světové hospodářské krize z třicátých let 20. století na situaci v Německu, kde se k moci dostala totalitní strana NSDAP v čele s A. Hitlerem). Stejně pak může stabilní institucionální a právní rámec stimulovat rozvoj ekonomiky či opačně může dobře fungující ekonomika podnítit progresivní institucionální změny. Obecně lze tedy soudit, že bez vyspělé ekonomiky se daří naplňovat obecné společenské hodnoty daleko hůře. Příkladem, kde tato interakce funguje v obráceném gardu, je např. Severní Korea, což je diktatura s nefungujícím ekonomickým systémem centrálního plánování, kde jsou výše zmíněné základní společenské hodnoty potlačovány centrální autoritou a systém je celkově nefunkční.

Výše uvedený hlavní cíl hospodářské politiky lze pak dále (i když poněkud zjednodušeně) zúžit na čtyři další základní, běžně uváděné tradiční ekonomické cíle. Jedná se o:

- vyvážený a stabilní ekonomický růst,
- nízkou míru nezaměstnanosti,
- nízkou a stabilní inflaci
- a vnější rovnováhu.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Níže budou uvedeny pouze stručné informace k základním ekonomickým cílům. V kurzu Obecná ekonomie II. byly tyto veličiny definovány podrobněji, a proto je třeba si zopakovat, jak jsou jednotlivé veličiny definovány, jaké jsou jejich typy a jak se měří.

Jelikož se od velikosti produktu odvíjí i úroveň celkových příjmů v ekonomice, a tím pádem i životní úroveň každého občana, je jedním z klíčových cílů tvůrců hospodářské politiky stimulace celkové produkce v ekonomice. Politikové se snaží její výši maximalizovat a zajistit si tak opětovné zvolení. I když je některými ekonomy zpochybňováno využívání standardních makroekonomických agregátů k měření produkce, přesto jsou tyto asi nejlepším možným řešením. Mezi tyto agregáty patří hrubý národní produkt (HDP), hrubý

národní produkt (HNP), kdy obě tyto veličiny mohou být uváděny v běžných cenách (nominální) nebo v cenách základního období (reálné). Snad ještě sledovanějším než je úroveň reálného HDP, je tempo jeho růstu, tedy **ekonomický růst**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pojem ekonomický růst se používá ve dvou významech: krátkodobém a dlouhodobém. Řekne-li někdo, ekonomika vzrostla o 5%, má tím zřejmě na mysli růst krátkodobý, pravděpodobně meziroční. Údaje o tomto meziročním tempu růstu pak bývají uváděny zpravidla v médiích a vláda jeho zvyšování či snižování považuje za svůj klíčový úspěch či neúspěch. Možná ještě důležitějším se jeví, často opomíjený, dlouhodobý ekonomický růst. Údaje o dlouhodobém ekonomickém růstu ukazují tendence a trendy, ke kterým v ekonomice dochází, a které mají blízký vztah k dlouhodobé životní úrovni. K ovlivňování krátkodobého a dlouhodobého tempa růstu pak tvůrci hospodářské politiky používají poměrně odlišné nástroje, i když vývoj zmíněných veličin spolu samozřejmě souvisí.

Dalším tradičním ekonomickým cílem je dosahování **nízké míry nezaměstnanosti**. Podle mnoha výzkumů je nezaměstnanost a její výše je, spolu s inflací, považována za nejdůležitější, občany subjektivně vnímaný, ekonomický problém

DEFINICE NEZAMĚSTNANOSTI

Z ekonomického pohledu představuje nezaměstnanost stav v národním hospodářství, kde část pracovního potenciálu společnosti nenalézá uplatnění nebo dobrovolně o toto uplatnění neusiluje. Statistika definuje nezaměstnaného jako osobu, která hledá práci, chce být činná jako zaměstnanec, není práce neschopna pro nemoc a není činná jako domácí dělník, pomáhající rodinný příslušník nebo samostatný podnikatel

Podle příčin jejího vzniku se rozlišuje nezaměstnanost frikční (je způsobena např. nezaměstnaností v období mezi opuštěním pracovního místa a nástupem do místa nového), strukturální (změny ve struktuře poptávky po pracovních silách jako důsledek permanentně probíhajících změn v hospodářství; jedná se spíše o dlouhodobý jev) a konjunkturální či cyklická (nedostatečná poptávka po pracovních silách způsobená objektivními výkyvy danými fází hospodářského cyklu). Sezónní nezaměstnanost je dána výkyvy v zaměstnanosti podmíněné ročními obdobími (např. v zemědělství, ve stavebnictví, apod.). Kromě registrované nezaměstnanosti se může vyskytovat ještě nezaměstnanost skrytá v podobě prodloužení vzdělávání, předčasných odchodů do důchodu apod.

Nezaměstnanost je nejčastěji vyjadřována mírou nezaměstnanosti (u), tzn. jako procentuální podíl nezaměstnaných (U) k celkovému počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva (L).

Inflace je projev celkové nerovnováhy ekonomiky, jejímž znakem je trvalý vzestup cenové hladiny. Existuje inflace poptávková, vznikající při nerovnováze nabídky a poptávky, s převisem poptávky, inflace nabídková (je způsobena růstem nákladů - proto je též nazývána inflací nákladovou) a importní inflace, která je způsobena růstem dovozních cen.

Rozlišujeme dále inflaci mírnou (do 10 %), pádivou (do 100 %) a „hyperinflaci“ (nad 100 %). Za přijatelnou lze ve vyspělých tržních ekonomikách považovat inflaci kolem 2 – 4 % ročně. Česká republika je se svou inflací kolem 2-3 % považována za zemi s nejnižší inflací z postkomunistických ekonomik.

I když většina ekonomů i veřejnosti považuje inflaci za škodlivou, existují i argumenty, podle kterých je určitá úroveň inflace prospěšná.

Cíli **vnější rovnováhy** v podobě vyrovnané platební bilance bude věnována jedna z následujících subkapitol pojednávající o platební bilanci a jejích vyrovnávacích mechanismech.

Kromě toho můžeme výše uvedené čtyři základní cíle rozšířit např. o ekologickou dimenzi, sociální dimenzi, „spravedlivé“ přerozdělování důchodů ve společnosti apod.

1.4.4 VZTAHY MEZI CÍLI HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

Mezi jednotlivými ekonomickými cíli hospodářské politiky mohou existovat horizontální nebo vertikální vztahy.

Pro praktické rozhodování v hospodářsko–politických otázkách je důležité znát pořadí cílů, to znamená, jaký význam je z hlediska priorit hospodářské politiky státu přikládán jednotlivým cílům. To umožňují zachytit **vertikální vztahy** mezi cíli, které mezi sebou odrážejí vztahy nadřazenosti a podřazenosti (zvyšování průmyslové produkce je např. podřízeno zvyšování HDP).

Horizontálními vztahy jsou:

- **vztah negace či konfliktnosti**, kde sledování jednoho cíle vylučuje dosažení současně jiného cíle; konfliktnost vztahu mezi cíli zobrazuje např. dále popsaná Phillipsova křivka, která zachycuje konfliktní vztah mezi inflací a nezaměstnaností,
- **vztah neutrality či nezávislosti**, kde dosažení jednoho cíle žádným způsobem neovlivní dosažení cíle jiného,
- **vztah komplementarity**, jenž umožňuje, aby se cíle vzájemně doplňovaly a posilovaly; jedná se např. o vztah mezi HDP (ekonomickým růstem) a snižováním nezaměstnanosti; tento vztah řeší Okunův zákon,

- **vztah totožnosti**, kde dva nebo více cílů hospodářské politiky se obsahově v zásadě neliší; např. snižování nezaměstnanosti a zvyšování zaměstnanosti.

1.5 Nástroje hospodářské politiky

Za nástroje hospodářské politiky označujeme prostředky, které mají tvůrci hospodářské politiky pod svou kontrolou, a které používá k dosažení vytyčených cílů. Vzhledem k jejich četnosti je můžeme členit podle různých hledisek:

- podle úrovně působení na nástroje makro a mikroekonomické,
- podle charakteru vlivu na nástroje přímé a nepřímé,
- podle oblasti působení (nástroje měnové, fiskální atd.),
- podle způsobu ovlivňování na nástroje selektivní a plošné,
- podle toho, zda se mění podstatné prvky ekonomického systému na nástroje systémotvorné a nástroje běžné hospodářské politiky.

Nástroje systémotvorné (nástroje politiky řádu) mění hlavní prvky ekonomického systému, způsob koordinace ekonomických aktivit a motivaci jednání ekonomických subjektů. Chápeme pod nimi pravidla chování pro nositele rozhodování, která mění systémové prvky. Jedná se kupř. o změnu systému regulovaných cen na systém tržně tvořených cen, o liberalizaci zahraničně-obchodních vztahů z původně centrálně řízeného zahraničního obchodu apod. Tyto nástroje někdy označujeme jako nástroje kvalitativní povahy, jelikož je nelze kvantifikovat.

Nástroje běžné hospodářské politiky (nástroje politiky procesu) sice na chování ekonomických subjektů působí také, ale hlavní rysy hospodářského systému zůstávají zachovány a způsob koordinace hospodářských aktivit se nemění. Jako příklad můžeme uvést změnu úrokové sazby, která ovlivní sklon k úsporám a k investicím nebo změnu daňového zatížení, která působí na pracovní motivaci jednotlivců. Tyto nástroje jsou relativně dobře kvantifikovatelné.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Rozdíl mezi nástroji systémotvornými a běžnými je možno demonstrovat na příkladu daňové soustavy v Československu. Před rokem 1989 bylo v Československu více než 1800 daňových sazeb. Při přechodu na tržní ekonomiku byla většina z těchto sazeb a daní zrušena, systém byl zjednodušen a harmonizován tak, že byly ustanoveny nové typy daní, které byly v souladu s tržní ekonomikou. Toto je nástroj systémotvorný. Jako nástroj běžné politiky (nástroj politiky procesu) můžeme označit situace, kdy byly měněny sazby jednotlivých daní (např. DPH, daně z příjmů apod.), nicméně daň jako taková zůstala zachována.

Významné je hledisko předvídatelnosti jejich dopadů: u nástrojů běžné hospodářské politiky můžeme poměrně přesně odhadnout důsledky prováděných změn a na základě toho sestavit i krátkodobou prognózu hospodářsko-politického vývoje. U systémotvorných nástrojů je předvídatelnost jejich dopadů do ekonomiky v podstatě nemožná; zásahy do koordinace hospodářského systému jsou natolik komplikované, že jejich důsledky lze jen velmi obtížně předvídat.

1.6 Vztahy mezi nástroji a cíli

Mezi nástroji a cíli existují určité vztahy. Čtyři základní, které byly popsány různými významnými ekonomy, si nyní představíme.

První a základní vztah se týká systémové konformity, což znamená, že v každém systému mají být používány pouze takové nástroje, které jsou s tímto systémem v souladu. Jak např. ukázala praxe, není možné v centrálně řízené ekonomice používat volnou tvorbu cen, protože to narušuje její fungování. Tento požadavek zformuloval W. Eucken a je znám jako **Euckenovo pravidlo**, které požaduje co největší **stálost hospodářské politiky**, tedy aby hospodářsko-politická opatření státu byla z hlediska ekonomických subjektů předvídatelná a „průhledná“, aby vyvolávala jejich důvěru. Jinými slovy používané nástroje hospodářské politiky by měly být systémově konformní tak, aby odpovídaly hlavním zásadám hospodářského systému.

Jiným pravidlem, na které je třeba při volbě nástrojů hospodářské politiky brát zřetel, je **Tinbergenovo pravidlo**, které říká, že je nutno **disponovat tolika nástroji hospodářské politiky, kolik si hospodářská politika stanoví cílů**. Chceme-li tedy dosáhnout dvou cílů, musíme mít k dispozici dva nástroje; Tinbergenův princip ovšem hovoří pouze o počtu nástrojů nikoliv o jejich určení, tedy o tom, který z nástrojů použijeme k dosažení cíle prvního a který k dosažení cíle druhého.

Tento problém přiřazení řeší **Mundellův princip**, který říká, že každému cíli je přiřazen takový nástroj, který má na něj největší vliv. Protože však v praxi bývá mnohdy obtížné stanovit, který nástroj je skutečně nejúčinnější, začalo se postupně prosazovat odlišné přiřazovací pravidlo - **Meadeho princip zodpovědnosti**. Ten požaduje, aby za každý makroekonomický cíl byla zodpovědná jediná státní instituce, která má na použitý nástroj výlučný vliv. Jde tedy o to přidělit vždy jeden nástroj jedné specializované instituci s odpovědností udržovat přijatelnou úroveň jediného přesně definovaného cíle (např. centrální banka zodpovídá za dosažení cíle stabilní a nízké inflace).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Hospodářskou politiku chápeme jednak jako záměrnou a praktickou činnost státu; v tomto pojetí pak hospodářskou politiku můžeme zcela obecně definovat jako přístup státu k ekonomice své země.

Na hospodářskou politiku lze však také pohlížet jako na teoretickou disciplínu, zaměřenou na analýzu probíhajících jevů a na návrhy jejich řešení. „Stát“ si vytkne cíle, kterých chce v ekonomické oblasti dosáhnout a nástroje i metody, pomocí kterých chce vytčených cílů dosáhnout, o tom, jaké nástroje budou použity, kdy a za jakým účelem, rozhoduje teoretické zázemí, které ve vládě („státu“) převládá.

Hospodářská politika je vždy realizována v konkrétních podmínkách dané země, kdy se tyto podmínky mezi zeměmi liší. Jedním z důležitých faktorů, který bude ovlivňovat hospodářskou politiku v dané zemi je i soustava institucionálních podmínek, kdy jednotlivé prvky této soustavy budou mít v různých zemích různou váhu. Mezi tyto prvky patří hospodářský systém, politický systém, byrokracie, velké zájmové skupiny, nadnárodní a mezinárodní organizace.

Rozlišujeme nositele hospodářsko-politického rozhodování (decizní sféra) a nositele hospodářsko-politického vlivu (vlivová sféra).

Cíle hospodářské politiky lze znázornit pomocí pyramidy hierarchie cílů, kdy nejvyšším cílem je maximalizace společenského blahobytu. Tohoto cíle může být dosaženo pomocí splnění základních společenských a základních ekonomických cílů. Mezi cíli existují jak horizontální tak vertikální vztahy.

Nástroje hospodářské politiky lze dělit podle mnoha hledisek (mikro x makro, přímé x nepřímé, fiskální x měnové, selektivní x plošné, atd.).

Čtyři základní vztahy mezi nástroji a cíli jsou pojmenovány podle ekonomů, kteří tyto vztahy popsali – Euckenovo pravidlo, Tinbergenovo pravidlo, Mundellův princip a Meadeho princip zodpovědnosti.

OTÁZKY

Vyberte jednu správnou odpověď

1. **Hospodářská politika jako vědní disciplína:**

- a) je přístup státu k ekonomice dané země
- b) je praktická činnost, při níž jsou sledovány a pomocí různých nástrojů realizovány vytýčené cíle
- c) analyzuje situace, do kterých se může dostat praktická hospodářská politika

2. **Tinbergenovo pravidlo říká, že:**

- a) je nutno disponovat tolika nástroji hospodářské politiky, kolik si HP stanovila cílů
- b) každému cíli má být přiřazen takový nástroj, který má na něj největší vliv
- c) za každý cíl má být zodpovědná nějaká instituce

3. Anglo-americký proud chápe HP:

- a) jako kontinentální, systémotvornou činnost státu
- b) problémovou
- c) především jako krátkodobou, konjunkturální politiku

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

- 1. Tzv. decizní sféra má v rámci HP rozhodování pravomoc rozhodnutí přijímat.
- 2. Teorie HP se začala formovat ve 20. letech 18. století.

ODPOVĚDI

1c, 2a, 3c, 4. P, 5. N

---

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se seznámíme se základními ekonomickými teoriemi a koncepty, ze kterých vychází hospodářská politika. Kromě samotných teorií se také dozvíme něco o hospodářsko-politických koncepcích.

CÍLE KAPITOLY

- Umět rozlišit liberální a intervencionistickou koncepci,
- Přiřadit jednotlivé teorie ke správné koncepci
- Umět vyjádřit podstatu jednotlivých ekonomických teorií a směrů
- Znat alespoň jednoho představitele jednotlivých ekonomických teorií a směrů (pokud je uveden)
- Umět definovat základní znaky jednotlivých hospodářsko-politických koncepcí

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Ekonomie strany nabídky, fyziokratismus, institucionalismus, intervencionistické směry, keynesiánství, klasická politická ekonomie, liberální směry, marxistická koncepce, merkantilismus, monetarismus, neoklasická syntéza, neoklasická teorie, ordoliberalismus, škola veřejné volby, teorie plánování,

První představy o hospodářské politice jako o vědecké disciplíně se začaly konstituovat až ve 30. letech minulého století. Proč tomu tak bylo? Vysvětlení je jednoduché: v době Adama Smitha a klasiků nenastala potřeba speciálně formulovat postavení a úlohu státu v hospodářství země; stát byl řadovým účastníkem trhu obdobně, jako každý jiný ekonomický subjekt. Teprve období „Velké krize“ ve 20. století, které bylo samo o sobě jistým „selháním“ dosavadního přirozeného vývoje ekonomiky, dalo podnět ke vzniku úvah o dalších, resp. nových možnostech státu při řešení vyvstalých problémů. Vznik hospodářské politiky jako samostatné vědní disciplíny je tedy důsledkem učení J. M. Keynesa a počátečních úspěchů plánovaného hospodářství, jichž bylo dosaženo v Sovětském svazu.

Během vývoje ekonomické teorie se začaly profilovat dvě skupiny názorů na roli státu v ekonomice. Proto v současné době mluvíme o:

- **liberální hospodářské politice** (minimální zásahy státu do ekonomiky),
- **intervencionistické hospodářské politice** (výrazné státní zásahy do ekonomiky).

Mezi teorie, z nichž vychází **liberální hospodářská politika**, řadíme:

- učení fyziokratů,
- klasický liberalismus,
- neoklasické teorie a školy z nich vycházející,
- monetarismus.

Mezi teoretické zdroje, na základě kterých se formovala **intervencionistická hospodářská politika**, patří:

- učení merkantilistů,
- keynesiánství a všechny školy vycházející z jeho učení,
- teorie plánování.

2.1 Merkanitilismus

K ZAPAMATOVÁNÍ

Merkantilismus je intervencionistický směr, který v Evropě převládal od počátků zámořských objevů téměř až do počátků průmyslové revoluce (15. - 18. století). V centru pozornosti merkantilistů byla snaha o budování národních států a o růst národního bohatství, přičemž zdroj národního bohatství ztotožňovali s penězi (drahými kovy).

Merkantilismus můžeme rozdělit do dvou období.

Raný (monetární) merkantilismus (15. - počátek 16. století) byl poplatný názoru, že „jediné bohatství jsou peníze“. Proto existoval zákaz vývozu peněz, povinnost cizích kupců utratit peníze získané obchodem v dané zemi a povinnost domácích kupců dovézt peníze získané obchodem v cizí zemi.

V období rozvinutého (manufakturního) merkantilismu (16. - 18. století) byly již peníze považovány za „prostředek k získání dalších peněz“ (omezení vývozu peněz ze země bylo zrušeno). Zdroj bohatství byl spatřován v zahraničním obchodu, který za splněné podmínky aktivní platební bilance přinášel do země drahé kovy (název „merkantilismus“ je odvozen od latinského mercator, což značí trhovce). Tato doktrína vedla k ochranářské obchodní

politice, spočívající v omezování dovozů a v podpoře vývozu: byla zaváděna obchodní cla, vývozní subvence, devizové regulace a byly vytvářeny dokonce exportní monopoly. Merkantilisté byli tak zaujati snahou o dosažení exportních přebytků, že pokládali za žádoucí vše, co vedlo ke snižování domácí spotřeby (čím méně zboží se spotřebovalo, tím více se ho mohlo vyvézt). Proto také prosazovali kontrolu mezd. Na druhé straně podporovali růst populace, protože čím početnější je populace, tím více zboží se vyrobí a více zboží umožňuje vyšší export (ale jen za předpokladu, že domácí spotřeba je udržována na nízké úrovni). Na člověka tedy pohlíželi jako na „zdroj“ výroby; individuální svoboda pro ně nebyla důležitá.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Za hlavního představitele merkantilistů je považován T. Mun, jehož spis „Bohatství Anglie v zahraničním obchodě“ je klasickým dílem merkantilismu.

Můžeme tedy shrnout, že merkantilistická ekonomie byla ekonomikou ochrannářství a regulace: regulován byl nejen dovoz a vývoz, ale také mzdy, ceny, kvalita průmyslových výrobků, výchova učňů, pohyb pracovních sil i výrobní postupy v manufakturách. Přitom všechna regulace směřovala k dosažení nízkých cen a vysoké kvality domácího zboží s cílem zvýšení exportu. Merkantilisté věřili, že vztah mezi soukromými zájmy a společenským blahobytem je konfliktní; proto považovali za nutné, aby vláda ovlivňovala soukromé zájmy jednotlivců tak, aby se tyto přizpůsobily celospolečenským zájmům. Přitom byli přesvědčeni, že vládní zásahy do ekonomiky nemají mít náhodný charakter, na druhé straně by však neměly narušovat chod ekonomiky.

PRO ZÁJEMCE - THOMAS MUN

Thomas Mun (1571 - 1641), významný britský obchodník, obhájce doktríny dlouhodobé aktivní obchodní bilance.

2.2 Klasická politická ekonomie

K zániku merkantilismu velmi významně přispěl liberální myšlení, které nazýváme **klasickou politickou ekonomikou**. Ekonomové tohoto proudu si uvědomovali negativní důsledky merkantilistických regulací; proto jeho základním východiskem byl předpoklad, že každé hospodářství má své vlastní vnitřní přirozené zákony, které jsou nezávislé na lidské vůli. Klasická politická ekonomie se vyvíjela od poloviny 17. století do poslední třetiny 19. století v Anglii a ve Francii.

2.2.1 FYZIOKRATISMUS

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ve Francii je klasická politická ekonomie známá v podobě fyziokratické školy; její nositelé prosazovali myšlenku „přirozeného řádu“; ten obsahoval požadavek, aby se stát omezil pouze na ty činnosti, které umožňují jeho fungování. Byli přesvědčeni o tom, že v podmínkách přirozeného řádu člověk jedná jen podle svých osobních zájmů a je omezován pouze zájmy a právy ostatních svobodných jedinců, protože zde platí pravidlo „laissez faire, laissez passer“.

Podle tohoto učení je třeba omezit zásahy státu do ekonomiky a především snížit daňové břemeno, kterým vlády zatěžovaly soukromé výrobce.

Fyziokraté (z řeckého slova fyziokracie, což znamená vláda přírody) vycházeli z předpokladu, že soukromé vlastnictví je nutná i postačující podmínka k tomu, aby hospodářská činnost jednotlivých subjektů přinášela optimální výsledky.

Proti merkantilistickým představám o zvyšování bohatství země prostřednictvím zahraničního obchodu argumentovali fyziokraté tvrzením, že obchod nemůže zvětšit bohatství země, protože při něm dochází pouze k výměně jedné formy hodnoty za druhou. Byli přesvědčeni, že rozhodujícím faktorem růstu bohatství země je sama příroda a zemědělství. Přitom ale práci, která je spojena s přírodou, přeceňovali, protože byli přesvědčeni, že pouze práce ve spojení s půdou dokáže vytvářet čistý produkt, to znamená větší hodnotu, než jaká je do nich vložena.

V souladu s tím členili lidskou činnost na:

- práci, která násobí společenské bohatství, kam řadili těžební činnosti a zemědělství,
- práci, která sčítá společenské bohatství, kam řadili všechny ostatní činnosti.

Zabývali se také otázkou úlohy státu, kterou se snažili omezit na minimum. Podle nich by stát měl:

- chránit „přirozený řád“ před vnitřními i vnějšími nepřáteli, zejména však chránit vlastnictví ve všech formách, protože je základem přirozeného řádu,
- zabezpečit vzdělávací výchovu,
- zabezpečit veřejné práce, především pak budování cest a průplavů.

Fyziokraté vytvořili koncepci vzájemné propojenosti jednotlivých odvětví ekonomik, a proto jako první vytvořili makroekonomický pohled na fungování ekonomiky. Zajímavý

je také jejich návrh daňového systému, ve kterém by existovala jediná daň (na půdu), což by v podstatě zrušilo privilegovanost vládnoucí třídy (protože půda většinou patřila pouze jí) a dle jejich názoru vedlo i k růstu čistého produktu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Mezi hlavní představitele fyziokratů patřili Francois Quesnay a Anne Robert Jacques Turgot.

PRO ZÁJEMCE

Francois Quesnay (1694 - 1774), který byl dvorním lékařem Ludvíka XV. Politické ekonomii se věnoval až v posledních dvaceti letech svého života. Vytvořil teorii přirozeného řádu, na jejímž základě kritizoval merkantilismus a obhajoval svobodnou konkurenci. Jeho nejdůležitější prací je Ekonomická tabulka, kterou vydal v roce 1758 a která má podobu input-output analýzy.

2.2.2 KLASICKÁ EKONOMICKÁ ŠKOLA

V Anglii byla klasická politická ekonomie reprezentovaná zejména A. Smithem, T. R. Malthusem, D. Ricardem, J. B. Sayem a J. S. Millem jako klasická ekonomická škola a právě J. B. Say to byl, kdo vyslovil teorém o tom, že agregátní nabídka si vždy vytvoří stejně velkou agregátní poptávku (Sayův zákon). Nedílnou součástí agregátní poptávky jsou totiž spotřeba a investice; pokles jedné z těchto komponent je vždy kompenzován růstem druhé: klesá-li spotřeba, rostou (při rovnosti investic a úspor) úspory, a co je uspořeno, je investováno. Proto pokles spotřeby vede k růstu investic (a naopak). I v případě, že veškerá „odložená“ spotřeba nebude přeměněna v úspory, tento teorém platí, protože klasikové předpokládali, že mzdy a ceny výrobních faktorů jsou pružné. Tento teorém, známý jako Sayův zákon, ovládl myšlení ekonomů na dalších více než sto let; problém nedostatečné poptávky tak přestal být zcela zkoumán. Teprve J. M. Keynes ve 30. letech minulého století jej dokázal teoreticky zpochybnit.

Všichni klasikové, především však A. Smith, vycházeli z učení o přirozeném, liberálním řádu, jehož autory byli J. Locke a D. Hume.

Smith proslul svým výrokem o „neviditelné ruce trhu“, která všechny individuální činnosti sladuje do přirozeného řádu: jestliže každý člověk sleduje svůj individuální zájem, bude prosperovat celá společnost. Kromě individuální touhy každého jedince po zbohatnutí považoval za velmi důležitou dělbu práce (která je ovšem opět řízena neviditelnou rukou) a svobodný obchod jak v rámci státu, tak i mezinárodně.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Největším přínosem klasiků pro hospodářskou politiku byl jejich názor na svobodu podnikání a svobodu trhu: stát se nemá snažit o jakékoli omezování či rozšiřování výroby, nemá regulovat trh práce či rozdělovat privilegia podnikatelům

---

Úloha státu by měla spočívat pouze v roli organizátora činnosti ve svobodné společnosti a měla by být soustředěna na plnění tří základních funkcí:

- stát má chránit společnost před násilím a vnějším napadením,
- stát má chránit každého člena společnosti před nespravedlností a útlakem ze strany druhého,
- stát má povinnost budovat a udržovat některé veřejné práce a díla a některé veřejné instituce, které by nikdy nemohly být budovány a udržovány v zájmu některého jednotlivce nebo skupiny.

PRO ZÁJEMCE

Adam Smith (1723 - 1790) působil jako profesor morální filozofie na Glasgowské univerzitě. Vytvořil první systematické pojednání o politické ekonomii, kterou se snažil vybudovat podle vzoru Newtonovy mechaniky. Hluboce věřil v přirozený řád, který podle něj existuje v přírodě i ve společnosti. Jeho nejdůležitější prací je Pojednání o podstatě a původu bohatství národů, kterou vydal v roce 1776.

Robert Thomas Malthus (1766 - 1834) byl anglikánský duchovní, který působil jako profesor historie a politické ekonomie na East India College Company's v Haileybury. Je známý svou populační teorií.

David Ricardo (1772 - 1823) byl úspěšný burzovní spekulant a pokračovatel díla A. Smitha. Známý je především jako autor teorie komparativních výhod a teorie pozemkové renty.

Jean - Baptiste Say (1767 - 1832), profesor politické ekonomie na Collège de France, navázal na dílo A. Smitha. Je považován za autora teorie výrobních činitelů. Především však proslul jako tvůrce zákona trhu (Sayův zákon); na základě toho vyvodil, že v ekonomice jako celku nemůže docházet ke krizím z nadvýroby nebo z podspotřeby.

John Stuart Mill (1806 - 1873), úředník Východoindické společnosti, se zabýval širokým okruhem problémů od logiky po filozofii a politologii; vycházel přitom z díla D. Ricarda. Jeho nejznámější prací je učebnice Zásady politické ekonomie z roku 1848, která se používala na angloamerických univerzitách až do konce 19. století.

John Locke (1632 - 1704), anglický filozof, jehož názory silně ovlivnily představitele klasické školy politické ekonomie a jenž se na jejím formování přímo podílel. Známy je rozpracováním kvantitativní teorie peněz.

David Hume (1711 - 1776), skotský filozof a blízký přítel A. Smitha. Přispěl k rozvoji klasické politické ekonomie. Rozpracoval také kvantitativní teorii peněz.

2.3 Neoklasická škola

Neoklasická škola, která vycházela z marginalistické teorie a navazovala na tradice klasické školy, si udržela výsadní postavení až do Velké hospodářské krize ve 30. letech minulého století.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Charakteristickým rysem neoklasiků byl zájem o tržní rovnováhu: národní hospodářství bylo pojímáno jako soustava dílčích trhů, směřujících vlastními vnitřními silami k rovnováze. Na rozdíl od klasiků měla neoklasická ekonomie statický charakter – politickou ekonomii chápali jako vědu, zabývající se optimální alokací zdrojů.

Neoklasickou školu můžeme rozdělit na tři hlavní větve:

- Cambridgskou - řešila teorii rovnováhy dílčích trhů,
- Lausannskou - řešila převážně teorii všeobecné rovnováhy,
- Rakouskou - řešila rovnováhu spotřebitele.

Mezi nejznámější představitele této teorie patří A. Marshall a V. Pareto. Přestože se neoklasikové zabývali také teorií blahobytu (jmenovitě zejména A. C. Pigou), většina neoklasických ekonomů odmítla angažování státu v přerozdělovacích procesech.

PRO ZÁJEMCE

Alfred Marshall (1842 – 1924), profesor ekonomie na Cambridgeské univerzitě, byl zakladatelem cambridgeské neoklasické ekonomie. Orientoval se především na problematiku tvorby tržních cen na dílčích, navzájem oddělených trzích.

Vilfredo Pareto (1848 – 1923), italský profesor na univerzitě v Lausanne, významně rozpracoval teorii celkové rovnováhy. Definoval také „optimální blahobyť“ jako stav, kdy není možno zvýšit blahobyť kteréhokoli ekonomického subjektu, aniž by se nesnížil blahobyť subjektu jiných (Paretovo optimum).

Arthur Cecil Pigou (1877 – 1959), profesor ekonomie na Cambridgeské univerzitě je zakladatelem ekonomie blahobytu. Mimoto systematicky utřídil neoklasické přístupy k tvorbě národního důchodu a zaměstnanosti. Jeho hlavním dílem je *The Economics of Welfare*.

2.4 Institucionalismus

Tento myšlenkový proud vznikl na přelomu 19. a 20. století a byl založen na kritice do té doby převládající neoklasické ekonomie (pro její abstraktnost a individualistické pojetí). Zakladatelem této teorie byl T. Veblen.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Institucionalisté zastávali názor, že národní hospodářství nelze zúžit na souhrn individuálních směnných aktů a ekonomické zákony pouze na působení poptávky a nabídky. Byli přesvědčeni, že je nutné prvořadě studovat instituce (společenské, politické, právní a ekonomické struktury, které jsou základními kameny ekonomického života) a teprve potom chování člověka ekonomického.

Požadovali integraci ekonomie a ostatních společenských věd, která by umožnila interdisciplinární přístup ke zkoumané ekonomické problematice. J. K. Galbraith, který kriticky vystupoval proti ekonomii hlavního proudu, upozorňoval také na rozpor mezi nadbytečnou produkcí a spotřebou soukromých statků a nedostatečným poskytováním statků veřejných. Zajímavý je i jeho názor na trhy: jejich význam podle něj postupně slábne a fungování ekonomiky stále více spočívá na velkých institucích – korporacích, odborových organizacích a vládní byrokracii.

PRO ZÁJEMCE

Bunde Thorstein Veblen (1857 – 1929), americký profesor ekonomie na Chicagské univerzitě, požadoval, aby se ekonomie stala evoluční vědou jako např. biologie. Soustředil se na analýzu americké společnosti 19. a 20. století a na konflikty mezi jejími institucemi.

John Kenneth Galbraith (1908 - 2005), americký profesor ekonomie na univerzitě v Harvardu, vytvořil mj. koncepci vyvazující síly, která umožňuje obnovit tržní rovnováhu i v podmínkách existence monopolu a oligopolu. V knize *Nový industriální stát* prezentuje svou verzi teorie konvergence kapitalismu a socialismu.

2.5 Teorie plánování

K ZAPAMATOVÁNÍ

Tato teorie je specifická a do jisté míry (zvláště v podobě národohospodářského plánování) i extrémní ukázka intervencionismu.

2.5.1 NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ PLÁNOVÁNÍ

Národohospodářské plánování (někdy také centrální plánování) je nejradikálnější podobou plánování; začalo se rozvíjet po říjnové revoluci v Rusku v roce 1917 a bylo podmíněno splněním dvou základních podmínek:

- převzetím veškeré moci dělnickou třídou,
- existencí společenského vlastnictví.

A právě druhá podmínka je podle teoretiků (zejména K. Marxe a jeho následovníků) pro zavedení centrálního plánování velmi důležitá: společenské vlastnictví totiž samo o sobě vyvolává nutnost plánovat.

V systému národohospodářského plánování jsou „zlikvidovány“ tržní vztahy a vazby a jednotlivé funkce trhu jsou nahrazeny všemocnou centrální rozhodovací autoritou, která určuje CO, JAK, ZA KOLIK, KDE a PRO KOHO se bude vyrábět a také KDO bude vyrábět. Řízení a plánování je tedy založeno na centralistickém rozhodování, přičemž základní plánovací metodou je bilancování zdrojů a potřeb. K tomu je zapotřebí shromažďovat stále podrobnější informace. Ty lze získat pouze od podřízených subjektů, které ale vědí, že na jejich základě budou pro ně stanoveny hospodářské úkoly, jež budou muset splnit, a proto se snaží požadované informace zkreslovat. Z toho je zřejmé, že tomuto koordinačnímu mechanismu chybí jakákoliv zpětná vazba. To znamená, že ve skutečnosti je znemožněno stanovování plánů podle skutečných potřeb a možností výroby, což vede k neustálým a systematickým chybám.

S rozvojem ekonomiky se mechanismus tvorby a realizace plánu stával stále složitější; důsledkem byla nedostatkovost zboží, jeho nízká technická úroveň, přezaměstnanost a další negativní jevy. Tento stav posléze vyvrcholil krizí centrálně plánovaného systému a následně jeho zánikem.

PRO ZÁJEMCE

Karel Marx (1818 - 1883), německý filozof, sociolog, historik a ekonom je spolu s Bedřichem Engelsem zakladatelem historického a dialektického materialismu. Jeho stěžejním dílem je *Kapitál*, ve kterém analyzoval hybné síly kapitalistického výrobního způsobu. Kapitalismus je v jeho pojetí antagonistický, vykořisťovatelský výrobní způsob, jehož dynamicky se rozvíjející výrobní síly musí narazit na nepružné vlastnické vztahy, a tím vytvořit podmínky pro zánik kapitalismu a jeho nahrazení komunismem, který je založen na společenském vlastnictví výrobních prostředků.

2.5.2 EKONOMICKÉ PLÁNOVÁNÍ

Ekonomická teorie zná ještě další typy institucionální koordinace ekonomických aktivit, souhrnně nazývané jako **ekonomické plánování**; jeho základní charakteristikou je skutečnost, že vláda či pověřená státní instituce rozhoduje o objemech a struktuře výroby a o alokaci výrobních faktorů.

Ekonomické plánování můžeme rozčlenit do dvou skupin na:

- imperativní plánování,
- indikativní plánování.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Imperativní plánování je založeno na tvorbě makroekonomického centrálního plánu v ekonomice, ve které převládá veřejný sektor.

Vláda v tomto případě přejímá kontrolu nad výstupy, cenami a mzdovým vývojem. Je zde ovšem zachováno soukromé vlastnictví. Příkladem může být hitlerovské Německo.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Indikativní plánování představuje ex ante koordinaci činností vládních institucí zabývajících se hospodářskou politikou, jež je podřízena střednědobému nebo dlouhodobému zámeru.

Vláda vytyčuje posloupnost cílů, kterých chce dosáhnout, a stimuluje či jinak motivuje ekonomické subjekty pro jejich splnění. Je známo, že indikativní plán snižuje stupeň nejistoty, v němž musí soukromý sektor pracovat. Indikativní plánování bylo uplatňováno např. v Holandsku, ve Francii a Japonsku.

2.6 Keynesiánská teorie

Učení J. M. Keynese je považováno za skutečný zdroj moderní hospodářské politiky a v tomto smyslu je J. M. Keynes označován jako „otec“ hospodářské politiky v moderním pojetí.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pro hospodářskou politiku je velmi důležité Keynesovo odmítnutí Sayova zákona; podle Keynese bylo osudovým omylem klasiků, že podcenili problém agregátní poptávky; proto se jí začal velmi podrobně zabývat a na díky tomu zpracoval teorii *efektivní poptávky*, která je jeho hlavním přínosem ekonomické teorii.

Keynes zdůvodnil recesi a nedobrovolnou nezaměstnanost právě nedostatečnou efektivní poptávkou, jež je způsobena nejistotou při investičních rozhodováních podnikatelů, kteří se této nejistotě brání tím, že preferují likviditu. Odmítl tedy kvantitativní teorii peněz a nahradil ji teorií preference likvidity.

„Keynesiánská revoluce“, jak je někdy tato teorie nazývána, vychází z předpokladu, že především v krátkém časovém období se ekonomická rovnováha realizuje při neúplném využití disponibilních zdrojů. To je důvod, proč by měl stát intervenovat a ovlivňovat výši agregátní poptávky tak, aby bylo zabezpečeno maximální využití všech výrobních faktorů.

Základním nástrojem státní intervence je fiskální politika, která pro stimulaci agregátní poptávky využívá jak příjmovou, tak i výdajovou stránku státního rozpočtu. Prakticky se jedná o to, aby ve fázi recese došlo ke zvýšení vládních výdajů ať už financováním veřejně prospěšných investic nebo dotační či subvenční politikou a zvyšováním transferových plateb, a to i za cenu rostoucího deficitu státního rozpočtu. V období konjunktury by se zase naopak měly zvyšovat daně, a to do té míry, aby bylo možno deficit státního rozpočtu vyrovnat a vytvořit rezervu pro případnou další recesi.

Je tedy zřejmé, že z hlediska hospodářské politiky znamená keynesiánství skutečnou revoluci v těchto názorech:

- byla zpochybněna nutnost každoročně vyrovnaného státního rozpočtu, protože rozpočtový deficit může být nástrojem k dosažení a udržení plné zaměstnanosti,

- plná zaměstnanost byla povýšena nad zdravé finance,
- emise peněz se stala zdrojem levného úvěru, který podněcuje investování.

Praktická aplikace zmíněných principů přinesla ve svém důsledku nekontrolovaný růst vládních výdajů, které nebyly kryty příjmy; tím došlo k rozsáhlým deficitům a posléze i státním dluhům. Uplatňování keynesiánského přístupu v hospodářské politice vedlo také k růstu inflace; tato skutečnost vystoupila do popředí zejména v polovině 70. let minulého století.

PRO ZÁJEMCE

John Maynard Keynes (1883 - 1946), britský ekonom, který působil jako profesor na King's College v Cambridge. Svým dílem obnovil makroekonomický přístup k analýze hospodářského života. Na Keynesovo učení, zejména na jeho Obecnou teorii zaměstnanosti, úroku a peněz (1936), navazuje keynesovská makroekonomie, která se stala v podobě nekeynesiánství převažující makroekonomickou teorií až do poloviny 70. let. Keynesovo učení je reformní ekonomickou teorií, která ve svých důsledcích požaduje stabilizaci vnitřně nestabilní tržní ekonomiky pomocí státních zásahů.

2.7 Neoklasická syntéza

Snaha o propojení keynesiánství a neoklasicismu vyústila do neoklasické syntézy; hospodářská politika vycházející z této teorie se opírala především o Phillipsovu křivku. To znamená, že keynesiánský ideál plné zaměstnanosti byl zde nahrazen zaměnitelností mezi inflací a nezaměstnaností. Přitom zastánci neoklasické syntézy věřili, že stát může ovlivňováním agregátní poptávky zvolit „optimální“ kombinaci nezaměstnanosti a inflace. Prvním průkopníkem této teorie byl J. R. Hicks, v 60. letech se na jejím dalším rozpracování podílel P. A. Samuelson; ten považoval zformování „Velké neoklasické syntézy“ za základ moderní makroekonomie a hlavního proudu v ekonomickém myšlení. Keynesiánská teorie je zde chápána jako speciální případ, který platí pro krátké období, zatímco v dlouhém období má platnost teorie neoklasická.

PRO ZÁJEMCE

John Richard Hicks (1904 – 1989), britský profesor na Londýnské ekonomické škole a na univerzitě v Cambridge, Oxfordu a Manchesteru, obdržel Nobelovu cenu v r. 1972 za rozpracování teorie celkové rovnováhy a za přínos k rozvoji ekonomie blahobytu. Poprvé použil model IS – LM.

Paul Anthony Samuelson (*1915), americký profesor na Massachusetts Institute of Technology, se v roce 1970 stal nositelem Nobelovy ceny za přínos k teoretické a metodologické úrovni ekonomické teorie. Mimo jiné rozpracoval také matematické nástroje ekonomické analýzy. Nejznámější je svou učebnicí Economics.

2.8 Ordoliberalismus

Ordoliberalismus je poněkud odlišná liberální teorie hospodářské politiky, která vznikla ve 30. letech 20. století na univerzitě ve Freiburgu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ordoliberalismus definoval hospodářský řád jako jednotu dvou principů, které určují jeho charakter a způsob fungování. Jedná se o principy konstruující a regulující, přičemž princip konstruující jednoznačně dominuje.

Hlavním představitelem ordoliberalismu je W. Eucken, který v roce 1942 podrobil kritice model válečně řízeného německého hospodářství; usiloval o propracování zásad nového spravedlivého řádu, který by lépe odpovídal povaze člověka. Podle ordoliberalistů existuje úzké propojení mezi právním řádem a hospodářským řádem.

Právní řád musí ochraňovat občany před svévolí ostatních spoluobčanů, resp. před zneužitím státní moci v jejich neprospěch. Tak, jako právní řád je zakotven v ústavě, musí být její součástí i hospodářský řád. Přitom hospodářský řád se má utvářet prostřednictvím pravidel a institucí, které tvoří rámcové podmínky pro hospodářské a sociální chování směrem k základním cílům individuální svobody a sociální jistoty v prosperující ekonomice. Zásahy státu do ekonomiky měly být pouze legislativního charakteru a měly zabránit vzniku tržních struktur, které by bránily svobodné soutěži, protože základem tržní struktury má být svoboda a volnost, fungující v rámci pevného řádu.

Své pojetí liberalismu označili ORDO, což mimo jiné znamená řád, pořádek, uspořádání. Ordoliberalismus se stal základem sociálně tržního hospodářství, které bylo v poválečném Německu úspěšně uplatněno; slovo sociální zde znamená, že směřování k vyšší výkonnosti ekonomiky má za cíl prospěch spotřebitele. Za základní kámen své teorie považoval W. Eucken plánování; ukázal však, že realizace plánů závisí na formách hospodaření, přičemž rozeznával dvě elementární formy:

- formu centrálně plánovaného hospodářství, kdy každodenní hospodářský život rodiny, obce, resp. státu je řízen jediným „plánovačem”,

- formu tržního hospodářství, kdy domácnosti a podniky také sestavují své plány samostatně, koordinaci plánů však obstarává trh.

Ordoliberálové členili hospodářskou politiku na:

- hospodářskou politiku řádu,
- hospodářskou politiku procesu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Zatímco předmětem politiky řádu je utváření institucionálních, etických a právních rámcových podmínek pro vznik hospodářského i politického řádu, úkolem procesní politiky je regulace (ovlivňování) hospodářských i politických procesů tak, aby v rámci institucionálního uspořádání daného řádu bylo zajištěno jeho hladké fungování.

Ordoliberální hospodářská politika se orientuje na koncepci soutěžního tržního řádu. Soutěžní tržní řád, resp. hospodářský systém, založený na tržní soutěži, poskytuje jednotlivci maximální svobodu, současně ho však donucuje k maximálnímu výkonu v jeho vlastní prospěch, a tím i ve prospěch celé společnosti.

Základním principem tržního řádu je vytvoření funkčního cenového systému dokonalé soutěže; to znamená, že základním prvkem ekonomického systému je: hospodářská soutěž, a volná tvorba cen; přitom zákonodárce je povinen udržovat dokonalou konkurenci v co největším rozsahu. Tam, kde není možné vytvořit formu dokonalé soutěže, je nutno zabránit zneužívání tržní moci uplatňováním protimonopolního a protitrustového zákonodárství.

2.9 Monetarismus

Monetarismus, který časově spadá do druhé poloviny 20. století, je někdy označován jako monetaristická kontrarevoluce; je produktem tzv. Chicagské školy.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Monetaristé byli a jsou tvrdými odpůrci keynesiánské hospodářské politiky, protože důraz kladou především na automatické tržní mechanismy, které jsou (podle jejich názoru) samy schopny udržovat ekonomiku ve stavu optimálního využívání zdrojů. V podstatě tedy jde o soudobou podobu neoklasické makroekonomie.

Za myšlenkového „otce“ této koncepce je považován M. Friedman, který se rozhodující měrou zasadil o obrození neoklasické makroekonomické teorie. Ve svých teoriích vychází z myšlení tzv. mladší rakouské ekonomické školy - především z názorů F. A. Hayeka, jenž proslul jako důsledný stoupenec svobodné tržní společnosti.

Představitelé Chicagské školy zrevidovali zjednodušené představy původních monetaristů a vyvinuli teorii, ve které je kvantitativní teorie peněz propojena s širšími souvislostmi makroekonomické teorie, především s obecnou teorií cen. Tím se monetarismus stal mnohem pružnější a citlivější při realizaci hospodářské politiky.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Základním doporučením monetaristů pro hospodářskou politiku je pravidlo stálého tempa růstu peněžní zásoby, kdy peněžní zásoba by měla růst proporcionálně s růstem produktu. V monetarismu se klade důraz na automatické tržní mechanismy, které jsou samy schopny udržovat ekonomiku v optimálním stavu.

Hospodářská politika v tomto pojetí má mít povahu stálých pravidel, která vytvoří stabilní rámec pro působení tržních sil, přičemž by měla být garantována:

- svoboda vlastnických práv,
- tvorba konkurenčního prostředí.

Jak už bylo řečeno, monetaristé odmítají přílišné zásahy státu do ekonomiky; a proto se zasazují o:

- snižování daňového zatížení ekonomických subjektů, což vede ke stimulaci podnikatelské aktivity,
- globální snižování podílu státního rozpočtu na HDP,
- vyrovnanost státního rozpočtu.

Tím je pozornost tvůrců hospodářské politiky obrácena opět ke stimulaci agregátní nabídky formou podpory soukromého sektoru.

platnost teorie neoklasická.

PRO ZÁJEMCE

Milton Friedman (*1912), profesor ekonomie na Chicagské univerzitě a nositel Nobelovy ceny za ekonomii v r. 1976, se zabýval zejména teorií peněz a monetární politikou. Je

znám také rozpracováním teorie lidského kapitálu, teorie spotřební funkce, na jejímž základě vyslovil hypotézu permanentního důchodu, rehabilitací kvantitativní teorie peněz a koncepcí přirozené míry nezaměstnanosti.

Friedrich August Hayek (1899 - 1992), nositel Nobelovy ceny za ekonomii v r. 1972, působil jako profesor ekonomie na Londýnské ekonomické škole, na Chicagské univerzitě a na Freiburgské univerzitě. Je považován za hlavního představitele neorakouské ekonomické školy. Zabýval se zejména komparací efektivnosti alternativních ekonomických systémů, analýzou právního rámce ekonomického systému a teorií hospodářského cyklu.

2.10 Ekonomie strany nabídky

Vzhledem k tomu, že ekonomie strany nabídky je spíše soubor určitých názorů, než propracovaná teorie, nepřekvapí, že má dvojí charakter. Jednak se jedná o tržně konformní přístup a jednak o tzv. důchodovou politiku. První z nich je poplatný myšlenkám ekonomického liberalismu a druhý je přístupem intervencionistickým.

2.10.1 TRŽNĚ KONFORMNÍ PŘÍSTUP

Jeho vznik je spojován s koncem 70. let minulého století v USA; tržně konformní přístup ekonomie strany nabídky se soustředil na nabídkovou stranu ekonomiky, přičemž vycházel převážně z klasických názorů na národní hospodářství. Jeho hlavním strategem je především A. Laffer.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ekonomové tohoto zaměření byli a jsou přesvědčeni, že veškeré ekonomické problémy jsou důsledkem ochabnutí motivací na straně nabídky, které nastává především v důsledku nadměrného zdanění. Proto byli zastánci optimistického předpokladu, že poklesnou-li daně, zvýší se příjmy státního rozpočtu z důvodu vyšší ekonomické aktivity lidí.

V souladu se svým přesvědčením doporučovali tvůrcům hospodářské politiky v období útlumu hospodářského růstu razantní snížení daní, které přispěje k oživení ekonomiky. Dále preferovali nepřímé daně před přímými (podpora zdaňování spotřeby před zdaňováním důchodů), prosazovali zamezení dvojího zdanění a bojovali proti některým praktikám odborů apod. Kromě toho podporovali také opatření, která sledují zvýšení konkurence na trzích práce i statků (kupř. omezením činnosti monopolů). V USA, kde tato teorie byla prakticky vyzkoušena, sice způsobila oživení amerického hospodářství, nicméně se citelně snížily státní příjmy a prohloubily se deficity federálního rozpočtu.

PRO ZÁJEMCE

Arthur Betz Laffer (1940), americký profesor na chicagské univerzitě a University of Southern California, byl hospodářským poradcem prezidenta Reagana.

2.10.2 DŮCHODOVÁ POLITIKA

K ZAPAMATOVÁNÍ

Důchodová politika je také nabídkově orientovanou hospodářskou politikou, avšak svým charakterem politikou intervencionistickou. Jejím cílem je ovlivňovat vývoj mezd a cen. To se děje na bázi příkazu nebo konsensu.

Podle toho rozlišujeme formu imperativní (příkazovou), indikativní (přesvědčování na základě motivace dotčených subjektů) a kooperativní (snaha o vzájemnou dohodu vlády i dotčených subjektů). Existují 3 základní typy důchodových politik (jawboning¹, mzdově cenová regulace a mzdové, resp. cenové moratorium).

2.11 Škola veřejné volby

K ZAPAMATOVÁNÍ

Tato teorie vychází ze skutečnosti, že lidé se chovají racionálně nejen v oblasti ekonomie, ale i v oblasti politiky. Znamená to, že ti, kteří vstupují do politiky, tak činí v první řadě z důvodu své vlastní seberealizace, z potřeby uspokojit své vlastní ambice. Z toho vyplývá, že politici, ale i byrokracie prosazují hlavně taková opatření, která umožní jejich vlastní zvýraznění a posílí jejich vlastní význam, a tudíž nesledují obecné blaho, jak se po léta tradovalo.

Hlavním představitelem této školy je J. M. Buchanan.

---

¹ Jedná se o celou řadu různých metod a forem nátlaku vládní administrativy na jednotlivé ekonomické subjekty (odbory, zájmové skupiny apod.) tak, aby byly ovlivněny relevantní makroekonomické cíle. Je to poměrně úspěšná důchodová politika uplatňovaná v USA za vlády prezidenta Kennedyho.

Součástí teorie je i rozbor chování zájmových skupin a lobbying. Její význam pro hospodářskou politiku spočívá hlavně v posílení argumentace proti narůstání intervencionismu. Proto doporučuje omezení moci státních úředníků legislativní cestou, především prostřednictvím ústavy: vláda má být malá a její pravomoci musí být ústavně vymezeny tak, aby neovlivňovaly práva soukromých vlastníků, podnikatelů i spotřebitelů, protože jenom tak bude zajištěna ekonomická i politická svoboda společnosti.

PRO ZÁJEMCE

James McGill Buchanan (1919), profesor na Univerzitě George Masona ve Fairfaxu ve Virginii, ředitel Centra studií veřejné volby a nositel Nobelovy ceny za ekonomii v roce 1986, pojímá politiku jako proces kooperace jednotlivců zaměřený na dosažení vzájemných výhod. Je přesvědčen, že důsledky určitých přijatých pravidel jsou předvídatelné, a že jsou těmito pravidly určeny. To tvoří základní východiska jeho konstitucionální politické ekonomie.

2.12 Nová institucionální ekonomie

V současnosti se ekonomická teorie začíná také vracet k institucionalismu v podobě nové institucionální ekonomie; jejími hlavními představiteli jsou R. Coase a D. North. Od tradičního institucionalismu se liší tím, že usiluje o spojení neoklasické mikroekonomie založené na racionálním chování „ekonomického“ člověka (ekonomický člověk představuje takového člena společnosti, který usiluje o maximalizaci užitku) s historicky se měnící strukturou institucí, chápaných jako pravidla chování. Její důležitou součástí je teorie vlastnických práv. Ta byla využívána jako teoretické východisko i v transformačních procesech, které se týkaly převedení centrálně plánovaných ekonomik do tržní podoby.

PRO ZÁJEMCE

Harry Ronald Coase (1910), americký ekonom britského původu, působil většinu života na Chicagské univerzitě. Za přínos k rozvoji teorie firmy a ekonomické analýze externalit získal v roce 1991 Nobelovu cenu. Proslavil se „Coaseho větou“, kde říká, že Paretova optima lze dosáhnout i při existenci externalit bez státních zásahů, pokud jsou důsledně vymezena vlastnická práva a existuje možnost, aby spolu ekonomický subjekt externalitu vytvářející a subjekt, který nese důsledky externality, vyjednávaly. Vyjednávání však nesmí být spojeno s vysokými transakčními náklady.

Douglas C. North (1920), americký ekonom, působil jako profesor na Washingtonově univerzitě v St. Louis. V roce 1993 se stal nositelem Nobelovy ceny za přínos k rozvoji nové institucionální ekonomie.

2.13 Nová klasická makroekonomie

Tento myšlenkový proud (někdy též označovaný jako teorie racionálních očekávání), se rozvinul v 70. letech 20. století a v mnohých názorech se shoduje s přístupy monetaristů; zatímco však monetaristé pracují s adaptivními očekáváním, zastánci nové klasické makroekonomie vystoupili s hypotézou, že očekávání nejsou adaptivní, ale racionální.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Základem této teorie je tedy představa, že v ekonomice jednají jednotlivci, kteří racionálně sledují své vlastní zájmy a vystupují na trzích, které se rychle přizpůsobují měnícím se podmínkám.

Na tomto základě pak noví klasikové vyslovili základní hypotézu, že státní zásahy do ekonomiky se míjejí svým účinkem od samého začátku; to ve svém důsledku znamená, že hospodářská politika je neúčinná, je-li očekávaná. Neočekávaná hospodářská politika je ale nežádoucí, protože ekonomiku pouze „rozkmítá”. Jestliže tedy vláda chce napomoci dobrému chodu ekonomiky, měla by se omezit pouze na zabezpečení transparentnosti ekonomického prostředí uplatňováním jednoduchých, veřejnosti známých a dlouhodobě platných pravidel.

2.14 Nová keynesiánská ekonomie

Protože nová klasická makroekonomie vlastně popřela možnost existence neoklasické syntézy, začala téměř souběžně s novou klasickou makroekonomií v 70. letech minulého století vznikat i nová keynesiánská ekonomie (někdy také nazývaná jako neklasická teorie racionálních očekávání). Ta sice rovněž předpokládá tvorbu racionálních očekávání, od nové klasické makroekonomie se však liší tím, že noví keynesiánci pracují se strnulostí mezd a cen. Příčiny těchto strnulostí jsou institucionální povahy (kupř. tvorba mezd není založena na individuálním vyjednávání mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, ale je institucionalizována kolektivní smlouvou mezi zaměstnavateli a odbory).

K ZAPAMATOVÁNÍ

V představách nových keynesiánců je tedy i očekávaná hospodářská politika účinná, avšak v malém rozsahu. Aby tvůrci hospodářské politiky mohli predikovat výsledky své činnosti, musí brát v úvahu očekávání ohledně této politiky.

2.15 Teorie transformace

Pro přechod centrálně řízených ekonomik na ekonomiky tržní je rozpracovávána teorie transformace, která ještě zdaleka není završena. Nicméně, ekonomové se shodují, že úspěšná transformace musí sestávat z těchto kroků:

- privatizace,
- liberalizace cen,
- liberalizace zahraničního obchodu,
- změny ve fiskální a monetární politice státu a v úsilí o stabilizaci ekonomiky.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Transformační procesy mohou být prováděny *šokovou terapií* nebo *gradualisticky*, přičemž oba způsoby se od sebe liší rychlostí; zatímco šokový způsob transformace má velmi rychlý a radikální průběh, gradualistická metoda spočívá v pozvolné a následné přeměně plánované ekonomiky v tržní.

Samozřejmě, že teorie transformace má také svá úskalí (bariéry), které je třeba překonat. Mezi nejzávažnější patří:

- bariéra technicko - legislativní, která úzce souvisí s délkou politického cyklu; některé nutné transformační kroky totiž svou délkou přesahují délku jednoho volebního období;
- bariéra nedostatku zdrojů,
- bariéra nejasnosti kompetencí,
- bariéra setrvačnosti, která působí zejména v oblasti myšlení;
- bariéra byrokratizace, která navazuje na bariéru setrvačnosti; vedle starých byrokratických struktur vzniká i nová administrativa, která sestává z bývalých i nově vzniklých byrokratických struktur.

2.16 Hospodářsko-politické koncepce

Volba nástrojů a cílů hospodářské politiky je ovlivněna celou řadou faktorů. Ovšem, které cíle a které nástroje vláda zvolí a použije, není nahodilé, protože vláda při svém hospodářsko-politickém rozhodování vychází vždy z určité koncepce, navazující na myšlenkový proud, ke kterému se hlásí.

Hospodářsko-politická koncepce je tedy soubor názorů, které orientují aktéry hospodářské politiky při výběru cílů a nástrojů. Existují tři základní hospodářsko-politické koncepce:

- liberální,
- intervencionistická,
- marxistická.

2.16.1 LIBERÁLNÍ HOSPODÁŘSKO-POLITICKÁ KONCEPCE

Liberální hospodářsko-politická koncepce je založena na přesvědčení, že všechny hlavní ekonomické otázky (co, jak a pro koho vyrábět) jsou řešeny prostřednictvím tržního mechanismu. Proto jsou v tomto pojetí zásahy státu chápány jako zcela nepatřičné a rušivé a spíše je zde zdůrazňováno, proč nemá vláda (stát) do ekonomiky zasahovat; z toho důvodu zaujímá hospodářská politika v liberální koncepci pouze malý prostor. Podle Urbana (1994) vychází liberální hospodářsko-politická koncepce z těchto předpokladů:

- tržní systém umožňuje díky cenovému mechanismu a konkurenčnímu prostředí zajišťovat optimální alokaci zdrojů a současně umožňuje nejlepší uspokojení spotřebitelských preferencí,
- sledování individuálních zájmů každého subjektu přináší užitek celé společnosti, protože existuje harmonie individuálních a společenských zájmů,
- tržně orientovaná společnost má řadu předností: napomáhá vzniku a povzbuzuje podnikavost, iniciativu, pružnost, dynamiku ekonomických subjektů, a proto představuje progresivní hospodářský systém.

Z dosud uvedeného vyplývá, že liberální koncepce umožňuje realizaci tržně cenového koordinačního systému; ekonomická role státu je zredukována na:

- vnitřní a vnější zabezpečení (armáda a policie),
- ochranu vlastnických práv,
- ochranu rámcových podmínek nutných pro správné fungování trhu (ochrana konkurence, fungující peněžní trh, péče o určité veřejné statky - kupř. školství).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Liberální hospodářsko-politická koncepce sice angažovanost státu v ekonomice nevylučuje, nicméně redukuje ji pouze na nejnižší možnou míru. Státní zásahy jsou akceptovány tehdy, jestliže jsou ohroženy samotné atributy tržního systému, kterými jsou zdravě fungující tržní prostředí a zdravě fungující peněžní oběh.

Zastánci této koncepce jsou totiž přesvědčeni, že přílišné státní zásahy vedou k vládnímu selhání.

Z liberální hospodářsko-politické koncepce vychází konzervativní praktická hospodářská politika (např. monetarismus), která se začala prosazovat zhruba od počátku 80. let dvacátého století. Jejím charakteristickým rysem je přesvědčení o tom, že tržní systém je vnitřně stabilní, a proto úkolem hospodářské politiky v duchu řečeného nesmí být nic, co by tuto stabilitu mohlo porušit. Proto je možno konzervativní praktickou hospodářskou politiku stručně popsat takto:

- hlavní prioritou mezi cíli hospodářské politiky je snaha o udržení stabilní cenové hladiny a udržení vnější rovnováhy,
- hlavními nástroji jsou monetární politika a nástroje monetární politiky, především regulace nabídky peněz,
- praktická hospodářská politika je orientována na střednědobý až dlouhodobý časový horizont,
- hlavním úkolem praktické hospodářské politiky je formulace a úsilí o dodržování relativně stabilních pravidel; mezi nejdůležitější patří: konstantní množství peněžní masy v oběhu, které zabezpečuje centrální banka (přičemž nebere v potaz, v jaké fázi hospodářského cyklu se daná ekonomika právě nachází) a vyrovnaný státní rozpočet.

2.16.2 INTERVENCIÓNISTICKÁ HOSPODÁŘSKO-POLITICKÁ KONCEPCE

Intervencionistická hospodářsko-politická koncepce se s liberální koncepcí shoduje v tom, že koordinace ekonomických aktivit prostřednictvím trhu je hlavním procesem, který v ekonomice probíhá; nicméně existuje mnoho oblastí, kde tržní mechanismus selhává, resp. kde je jeho působení nedostatečné. Tímto tvrzením není v žádném případě oprávněnost existence tržního mechanismu zpochybněna, nicméně její zastánci argumentují ve prospěch toho, proč má stát do ekonomiky zasahovat. V tomto pojetí má tedy hospodářská politika dostatečně široký prostor.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Představitelé této koncepce jsou přesvědčeni, že k tomu, aby tržní systém mohl spolehlivě fungovat, je zapotřebí mnohem více státních zásahů, než jsou ochotni připustit liberálové; jedná se především o případy selhání trhu jako alokačního, rozdělovacího a informačního mechanismu.

Stát by měl v duchu této koncepce zasahovat tehdy, jedná-li se o:

- externality jako rozdíl mezi soukromými a společenskými náklady výroby a spotřeby;
- veřejné statky; v tomto případě by stát svou péčí neměl zúžit pouze na vnitřní a vnější bezpečnost, ale měl by se angažovat i při péči o infrastrukturu (to znamená v případě dopravní sítě, školství, zdravotní péče apod.);
- udržení konkurence na jednotlivých trzích, protože tato sama o sobě nemá tendenci se udržovat a kultivovat,
- životní rizika, protože tržní systém nedává proti nim dostatečnou záruku (jedná se kupř. o ztrátu pracovního místa, pracovní úrazy aj.);
- přerozdělování důchodů a majetků, protože tržní systém má tendenci k jejich prvotnímu nerovnoměrnému rozdělení;
- existenci nerovnovážných stavů, protože tržní systém nedisponuje účinnými mechanismy potřebnými k jejich odstranění.

Intervencionistická koncepce se v podobě praktické hospodářské politiky projevovala zhruba od 30. do 70. let dvacátého století; přitom čerpala převážně z Keynesovy makroekonomické teorie. Hlavní rysy této hospodářské koncepce je možno shrnout takto:

- prioritu mezi cíli má plná (vysoká) zaměstnanost; tento cíl byl později rozšířen o politiku, podporující hospodářský růst;
- hlavním nástrojem je regulování celkové poptávky prostřednictvím státních výdajů a daní, často i za cenu rozpočtového deficitu; dochází k růstu veřejného sektoru a podíl státu na HDP se zvyšuje;
- nástroje fiskální politiky jsou upřednostňovány před nástroji monetárními; monetární politika je podřízena potřebám politiky fiskální (stává se permissivní politikou);
- praktická hospodářská politika je orientována na krátkodobý časový horizont; snaží se minimalizovat cyklické výkyvy ekonomiky;
- hospodářská politika je orientována dovnitř ekonomiky; při jejím uplatňování dochází k růstu inflace a k poruchám ve vnější rovnováze.

2.16.3 MARXISTICKÁ HOSPODÁŘSKO-POLITICKÁ KONCEPCE

K ZAPAMATOVÁNÍ

Marxistická hospodářsko-politická koncepce považuje selhání tržního mechanismu při řešení ekonomických i sociálních problémů v ekonomice za totální, a proto koordinaci aktivit jednotlivých ekonomických subjektů jeho prostřednictvím zcela odmítá.

Signály trhu jsou při realizaci této koncepce nahrazeny příkazovým systémem, čímž je úplně potlačena svoboda všech hospodářských subjektů. Výběr cílů i nástrojů se tak stává doménou centra, které samo rozhoduje o všech hlavních ekonomických otázkách. Přitom jako „centrum“ je chápána vláda, resp. vládoucí politická strana.

Stát je považován za univerzálního správce celé ekonomiky, kterou reguluje centrálním bilančně ukazatelovým plánem. Vlastnosti centrálního plánu (jeho neúplnost, stupňovitost a globálnost plánových bilancí) a povaha plánových ukazatelů vedou ve skutečnosti ke vzniku tzv. převráceného minimaxu: podniky maximalizují vstupy (pracovní síly, materiál, energii, investice) a minimalizují výstupy (množství a kvalitu výrobků a služeb); chovají se tedy zcela obráceně než podniky tržní. Výsledky tohoto chování jsou známé: skutečná nabídka i poptávka se odklání od plánované, vzniká disproporce mezi makroekonomickými agregáty (nedostatkovost na jedné a neprodejné zásoby na druhé straně), nízká produktivita práce a nízká kvalita i technická úroveň výrobků a služeb.

Zatímco potenciální poptávka domácností je určena plánem, skutečná poptávka závisí na jejich chování, které plánem předurčeno není (a ani nemůže být). Proto vznikají úspory domácností, které mají výlučně charakter odložené kupní síly (a nikoliv kapitálových vkladů) a stávají se tak zásadním faktorem destabilizace spotřebního trhu. Hlavním zdrojem nerovnováhy spotřebního trhu je však izolace poptávky od nabídky. Nabídka na poptávku nereaguje přímo, ale se zpožděním a zprostředkovaně (korekcemi krátkodobého ročního plánu a centrálními investičními rozhodnutími v pětiletém plánu.) K adaptaci nabídky proto dochází buď s velkým časovým zpožděním anebo vůbec. Tím dochází na jedné straně k nedostatkovosti a na straně druhé k růstu neprodejných zásob.

Je tedy zřejmé, že příkazová ekonomika deformuje hospodářskou politiku na pouhé sestavení plánu a jeho plnění, a ve své podstatě potlačuje jakoukoliv svobodu a podnikavost v jednání ekonomických subjektů. K základním systémotvorným prvkům centrálně plánovaných ekonomik patří:

- centrální bilančně ukazatelový plán, který je rozepisovaný prostřednictvím plánových ukazatelů na jednotlivé podniky;
- tvorba mezd a zisků není vázána na tržby za prodej zboží a služeb a na míru zhodnocení disponibilního kapitálu, ale na plnění ukazatelů státního plánu;
- pevné (plánované) ceny jsou dány „centrem“ na všech „tržích“;
- existuje izolace vnitřních „trhů“ od světových (tzv. autarkie centrálně plánovaných ekonomik).

Tabulka 1: Srovnání vybraných hospodářsko-politických koncepcí

	Keynesiánství	Monetarismus	Ordoliberalismus	Centrálně plánované hospodářství
Koncepce	Intervencionistická	liberální	liberální	marxistická
Důvod vzniku	Světová hospodářská Krize	vládní selhání - meze intervencionismu	kolaps řízeného hospodářství	Říjnová revoluce v Rusku
Teoretické závěry	omezenost agregátní poptávky	význam měnové rovnováhy	řád ekonomické soutěže	totální selhání tržního mechanismu
Role státu	Prvořadá	co nejmenší	významná zejména v legislativě	maximální
Časový horizont	Krátkodobý	dlouhodobý	spíše dlouhodobý	krátkodobý
Cíle HP	plná zaměstnanost, plynulý růst	měnová stabilita	soutěživost, konsensus	HP de facto neexistuje, vše je podřízeno centrálnímu plánu
Nástroje HP	Fiskální	monetární	systémotvorné	centrální plán

Zdroj: Němcová, Žák (1997), vlastní úprava

SHRNUTÍ KAPITOLY

Během vývoje ekonomické teorie se začaly profilovat dvě skupiny názorů na roli státu v ekonomice. Proto v současné době mluvíme o liberální hospodářské politice a intervencionistické hospodářské politice.

Mezi teorie, z nichž vychází liberální hospodářská politika, řadíme učení fyziokratů, klasický liberalismus, neklasické teorie a školy z nich vycházející, monetarismus.

Mezi teoretické zdroje, na základě kterých se formovala intervencionistická hospodářská politika, patří učení merkantilistů, keynesiánství a všechny školy vycházející z jeho učení, teorie plánování.

Hospodářsko-politická koncepce je tedy soubor názorů, které orientují aktéry hospodářské politiky při výběru cílů a nástrojů. Existují tři základní hospodářsko-politické koncepce: liberální, intervencionistická, marxistická.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Fyziokraté viděli zdroj bohatství národů v hromadění drahých kovů.
2. Merkantilisté preferovali v ekonomice „přirozený řád“.
3. Za myšlenkového otce nových klasiků je považován Milton Friedman.
4. Keynesiánci zpochybnili nutnost každoročně vyrovnaného rozpočtu
5. Institucionalismus byl založen na kritice neoklasické ekonomie.

Vyberte jednu správnou odpověď

6. Podle A. Smitha patří mezi povinnosti státu:
  - a) poskytnout každému členu společnosti potřebnou péči
  - b) poskytnout každému členu společnosti práci
  - c) chránit společnost před násilím a vnějším napadením
  - d) chránit společnost před bídou
7. Mezi směry propagující intervencionistickou hospodářskou politiku **nepatří**:
  - a) učení fyziokratů
  - b) merkantilismus
  - c) školy vycházející z učení J. M. Keynese
  - d) řízení pomocí plánování
8. Fyziokraté viděli zdroj bohatství:
  - a) v hromadění peněz
  - b) v hromadění bohatství
  - c) v hromadění drahých kovů
  - d) v přírodě, půdě a zemědělství
9. Škola racionálních očekávání:
  - a) postuluje, že očekávaná hospodářská politika je neúčinná
  - b) je součástí indikativního plánování
  - c) někdy využívá i adaptivního očekávání
  - d) patří mezi intervencionistické směry ekonomických učení
10. Indikativní plánová jako forma hospodářské politiky bylo/je používáno:
  - a) USA
  - b) Velká Británie za vlády M. Thatcherové
  - c) Francie
  - d) Německo

ODPOVĚDI

1N, 2N, 3N, 4P, 5P, 6c, 7a, 8d, 9a, 10c

---

3 PROVÁDĚT ČI NEPROVÁDĚT HOSPODÁŘSKOU POLITIKU?

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Ve třetí kapitole se pokusíme odpovědět na otázku, zda provádět hospodářskou politiku či nikoliv. Na začátku si vymežíme dva základní přístupy k hospodářské politice keynesiánský a klasický potažmo neoklasický. Seznámíme se se čtyřmi typy efektivnosti, vysvětlíme si rozdíl mezi tržním a netržním selháním včetně jejich typů a příkladů z praxe. V souvislosti se selháními vymežíme roli státu v oblasti nápravy těchto selhání.

CÍLE KAPITOLY

- Umět rozlišit mezi keynesiánským a klasickým přístupem k hospodářské politice
- Umět vyjmenovat a popsat jednotlivé typy efektivnosti
- Definovat tržní a netržní selhání
- Popsat jednotlivé typy tržních selhání včetně způsobů, jakým je může stát řešit
- Popsat jednotlivé typy netržních (vládních) selhání

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Liberální přístup, intervencionistický přístup, alokační efektivnost, výrobní efektivnost, tržní selhání, netržní (vládní) selhání, monopol, externality, veřejné statky, asymetrické informace, časová zpoždění, politický kapitál.

V předchozích dvou kapitolách byly rozebrány základní aspekty teorie hospodářské politiky a ekonomických teorií, ze kterých hospodářská politika vychází. Podívejme se nyní na argumenty pro a proti provádění hospodářské politiky ve standardním slova smyslu.

Samozřejmě, že názorů na to, zda a v jakém rozsahu provádět hospodářskou politiku je nespočet, ale pro naše potřeby se nyní pokusíme vymežit dva základní přístupy k hospodářské politice, z nichž pak vycházejí v různých modifikacích ty další.

K ZAPAMATOVÁNÍ

V souvislosti s hospodářskou politikou hovoříme o dvou hlavních událostech, které měly vliv na její vznik jako samostatné vědní disciplíny – první z nich je velká hospodářská krize z konce dvacátých let 20. století a publikování Obecné teorie zaměstnanosti, úroku a peněz (1936) J. M. Keynesem. Od této doby se ekonomové dělí na dva základní tábory. Abychom tyto dvě skupiny ekonomů náležitě rozlišili, budeme je popisovat na extrémních příkladech. V praxi tvůrci hospodářské politiky většinou takto striktní nejsou, protože musí brát v úvahu reálný stav ekonomiky, výsledná hospodářská politika se však i přes to blíží k myšlenkám jednoho či druhého tábora.

První názorový proud, vycházející z myšlenek klasiků a neoklasiků, žije ve svém idealizovaném liberálním (dokonale konkurenčním) světě, kde existují automatické vyrovnávací mechanismy, které „čistí“ trh, tzn. mechanismy, které automaticky vyrovnávají nesoulad mezi nabídkou a poptávkou. Z kurzů ekonomie již víme, že tímto vyrovnávacím mechanismem je cena a její změny, např. na trhu statků jsou to pružné ceny a na trhu práce to jsou pružné mzdy apod. Ekonomika se tak nachází v celkové rovnováze, plně využívá své zdroje, které jsou efektivně alokovány, a trh sám zabezpečuje optimum svou „neviditelnou rukou“. Někdy se setkáme se souhrnným pojmenováním těchto procesů jako laissez-faire (nechat být, nechat plynout). Za tohoto stavu není třeba, aby stát do ekonomiky příliš zasahoval, a jeho úloha je v rámci tohoto přístupu spatřována v umožnění trhu efektivně fungovat, tzn. ve vytvoření institucionálního rámce (pravidel hry) a vymezení vlastnických práv včetně jejich vymáhání. Pokud však stát začne do ekonomiky zasahovat nad rámec výše uvedeného, dojde dle zastánců tohoto názorového tábora ke vzniku nerovnováhy, která je způsobena netržními a vládními selháními. Liberálové si samozřejmě uvědomují, že v oblasti poskytování některých veřejných statků je úloha státu nezbytná (např. obrana), ale i přes to považují i tuto činnost za takovou, která narušuje efektivnost více než případná tržní selhání.

Druhý tábor ekonomů vychází z předpokladu, že ekonomika nefunguje za „dokonalých“ podmínek, kterými argumentují liberálové, a přikládá mnohem větší význam tržním rigiditám, nedokonalostem a selháním. Odmítá tedy „samočistitelnost“ trhů a spatřuje významnou úlohu hospodářsko-politických autorit v regulaci ekonomiky. V makroekonomické oblasti je to hlavně stimulace agregátní poptávky prostřednictvím zásahů vlády, centrální banky a ostatních institucí. V mikroekonomické oblasti je to především snaha o eliminaci tržních selhání a podpora přerozdělovacím procesům. Tato skupina ekonomů vychází z principu dokonale fungující, informované a efektivní vlády, z jakéhosi principu „osvíceného panovníka“, který s minimálními náklady eliminuje tržní selhání.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Abychom si to shrnuli. Stojí zde proti sobě princip maximalizovat prostor volnému působení trhu (dokonalý trh) liberálních ekonomů a princip maximalizovat úlohu vlády (dokonalá vláda) intervencionistů. Jak již bylo řečeno, reálná ekonomika není černobílá a v praxi platí jak argumenty liberálů, kteří tvrdí, že stát svými nadměrnými zásahy produkuje vládní a netržní selhání, tak argumenty intervencionistů, kteří říkají, že trh není schopen fungovat zcela sám efektivně a vznikají tak selhání tržní

3.1 Typy tržních selhání

K tržnímu selháním dochází, pokud není tržní výsledek ekonomicky optimální, tzn. efektivní. V rámci efektivností tržního výsledku hovoříme o čtyřech druzích efektivnosti:

- alokační,
- výrobní,
- dynamické (schumpeterovská²)
- leibensteinově (X-efektivnost).

Trhy považujeme za **alokačně efektivní**, jestliže firmy vyrábějí takový výstup, který si spotřebitelé nejvíce přejí, a za **výrobně efektivní**, je-li jejich výstup vyroben s minimálními náklady. **Dynamicky efektivní** jsou trhy tehdy, pokud jsou schopny vytvářet, rozvíjet a využívat technologie takovým způsobem, že snižují náklady na výrobu své produkce, zlepšují její kvalitu nebo vytvářejí produkci novou lépe než alternativní institucionální uspořádání. Z toho plyne, že dynamická efektivnost úzce souvisí s efektivností výrobní. **Leibensteinova efektivnost** trhu znamená, že tržní prostředí umožňuje snižovat náklady nebo zvyšovat produktivitu dané firmy za pomoci organizačních zlepšení, zvýšené motivace a zlepšení řízení více než alternativní institucionální uspořádání.

Mezi tržní selhání řadíme nedokonalou konkurenci, externality, veřejné statky a nedokonalosti trhu (např. asymetrie informací). Nyní si jednotlivé typy tržních selhání stručně představíme a zároveň si řekneme, jak může stát tržní selhání řešit, aby je eliminoval, případně aby k nim vůbec nedocházelo.

---

² Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) byl rakouský ekonom a politolog, žijící od roku 1932 v USA. Zabýval se zejména teorií rozvoje a teorií hospodářských cyklů.

3.1.1 NEDOKONALÁ KONKURENCE (MONOPOL)

Předpoklady, které platí pro dokonalou konkurenci a jejichž porušení vede ke vzniku nedokonalé konkurence, známe již z kurzu ekonomie. Patří k nim: velký počet prodávajících a kupujících, homogenní produkt, nulové bariéry vstupu do odvětví, volný přístup k informacím a technologiím nebo existence úspor z rozsahu. Ne všechny typy nedokonalé konkurence jsou vnímány jako vyloženě nežádoucí, ale typickým příkladem, který je považován za tržní selhání, je monopol. Jeho působení na trhu se projevuje na trhu statků a služeb v realizaci monopolního zisku.

Monopol, jako typický příklad nedokonalé konkurenční tržní struktury, je po všech stránkách neefektivní. *Výrobní neefektivnost* se projevuje tím, že vyrábí většinou s vyššími náklady než firma v dokonalé konkurenci, *alokační neefektivnost* znamená, že vyrábí menší množství, než si spotřebitelé přejí a za vyšší cenu, čímž dochází ke společenské ztrátě v podobě nákladů mrtvé váhy. *Dynamicky neefektivní* je proto, že pobídky k inovacím jsou pravděpodobně slabší než v případě dokonalé konkurence a z důvodu chybějící konkurence monopol není nucen, aby inovoval. *Leibensteinovská neefektivnost* má stejný důvod jako dynamická, kdy tlaky na změnu v organizaci monopolu jsou slabší.

Stát se pak svou mikroekonomicky orientovanou hospodářskou politikou se pokouší eliminovat tržní selhání způsobené monopolní silou především stanovením cen či míry výnosu z kapitálu monopolu na úrovni blížíící se výsledku konkurenčního prostředí (problémem je však stanovení optimální míry regulace), legislativní ochranou před koncentrací a podporou konkurence (v ČR je to především Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, který posuzuje případné fúze z hlediska toho, aby nedošlo k získání monopolního postavení na trhu), rozbitím monopolu (problémem může být vznik dalšího tržního selhání, kdy dojde k vytěsnění výzkumu a vývoje, a tím k oslabení pobídek k výzkumu a inovacím v jednotlivých „rozbitých“ firmách - klesne dynamická efektivnost) nebo zestátněním monopolu (toto řešení však generuje netržní selhání, o kterém si povíme v následující subkapitole). Eliminace monopolní síly je pak velice diskutabilní a je třeba k tomuto kroku přistupovat velice opatrně.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Posouzením, zda firma či skupina fúzí či nákupem jiné firmy nezíská monopolní postavení na trhu, se nezabývají jen jednotlivé státy a jejich úřady, ale také Evropská komise v rámci Evropské unie. Není to tak dávno, kdy se v roce 2018 rozhodla ocelářská skupina ArcelorMittal rozšířit své portfolio o italskou ocelárnu Ilva. Vzhledem k dosavadnímu podílu ocelářské skupiny na trhu se případem zabývala také Evropská komise, která obchod posuzovala z pohledu hospodářské soutěže. Pokud by k obchodu došlo, získal by ArcelorMittal na trhu výrobků z ploché oceli podíl vyšší než 40%, proto ArcelorMittal, jehož výrobu ze 71 procent tvoří právě ploché výrobky, musel Bruselu nabídnout balíček opatření, kterými by po akvizici italské ocelárny snížil svůj podíl na trhu s plochými výrobky

a to tím, že by se zároveň zbavil 6 firem, které doposud vlastnil. Tím by byl nákup Ilvy vyrovnán. Evropská komise nakonec v roce 2019 toto řešení schválila.

3.1.2 EXTERNALITY

Dalším z tržních selhání je existence externalit, což jsou externí náklady (negativní externality) nebo externí užitky (pozitivní externality) vyplývající s neexistencí trhů pro získání některých užitků nebo uvalení některých nákladů

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jako příklad negativní externality bývají často uváděny škody na životním prostředí, které jsou externími náklady, tzn. náklady nezahrnutými do účetních nákladů firem, a tudíž neovlivňujících ceny a velikost produkce. Firmy vyrábějí větší množství produkce za nižší cenu, než v případě, že by negativní externality neexistovaly.

Jako pozitivní externalitu můžeme označit třeba externí užitky zemědělců z chovu včel, jež se projevují ve zvýšení zemědělské produkce v důsledku příznivého působení včel. Tyto se neodrazí v příjmu včelařů a způsobí, že je produkováno menší množství medu za vyšší ceny, než v případě, že by zemědělci za tyto užitky platili.

Existence externalit vede k výrobní neefektivnosti (u negativních externalit je vyráběno pravděpodobně s nižšími náklady a u pozitivních externalit s vyššími než v případě jejich internalizace) i k alokační neefektivnosti (vyráběno je jiné množství, než je preferováno spotřebiteli). Externality mohou být dynamicky a také X-neefektivní (u negativních externalit nevedou nižší soukromé náklady k stimulaci výzkumu ani k organizačním úsporám, u pozitivních externalit naopak mohou být přílišné technologické a organizační tlaky).

Základním problémem negativních externalit je, že pro ně neexistují odpovídající trhy a u externalit obecně, že nejsou jasně vymezena vlastnická práva, či transakční náklady na jejich vymáhání jsou vysoké. Tímto problémem se zabýval R. H. Coase a způsob jeho řešení externalit spočívající ve vymezení vlastnických práv se nazývá Coaseho teorém.

PRO ZÁJEMCE

Coaseho věta říká: „Jsou-li výchozí vlastnická práva dobře vymezená (tj. všechny zdroje mají vlastníka a práva jsou dokonale a beznákladově vynutitelná) a směnitelná a pokud jsou transakce, včetně směny těchto práv, spojeny s nulovými náklady, bude konečný, tržně rovnovážný výsledek efektivní. Problém externalit je za uvedených podmínek vyřešen bez

vládního zásahu, protože externí náklady jsou zahrnuty do kalkulací účastníků (Žák a kol., 1999)

Mikroekonomická politika státu by se tedy měla především soustředit na přesnější vymezení vlastnických práv, internalizaci externalit fúzemí (například fúzí subjektů majících vůči sobě vzájemné externality), uplatnění pokut (negativní externality - např. na znečišťovatele ovzduší) a dotací (pozitivní externality - např. dotace pro včelaře) nebo na uplatnění limitů produkce (zde může být však problém v podobě vládního selhání, které vznikne).

3.1.3 VEŘEJNÉ STATKY

Existence veřejných statků je považována za tržní selhání především z důvodu dvou základních vlastností těchto statků: **nevylučitelnosti** ze spotřeby a **nedělitelnosti**, a s tím související problematikou černého pasažéra, kdy se uživatel veřejného statku nepodílí na úhradě nákladů s ním spojených. Z těchto důvodů existují nepřesné informace o preferencích spotřebitelů a v důsledku toho dochází k chybným rozhodnutím producentů veřejných statků v otázce množství a struktury. Navíc zde existují problémy vyplývající z existence netržních selhání, o kterých se budeme bavit v další subkapitole.

DEFINICE

Nevylučitelnost (někdy také nerivalita) znamená, že spotřeba statku jedním jednotlivcem neomezuje ve spotřebě jiné uživatele. Nevylučitelnost předpokládá, že ze spotřeby tohoto statku není možné nikoho vyloučit (není to technicky či jinak proveditelné, není to v moci výrobce).

Veřejné statky jsou z podobných důvodů jako výše popsána tržní selhání alokačně, výrobně, dynamicky i X-neefektivní.

Stát má při produkci veřejných statků v zásadě dvě možnosti: převzít výrobu sám (např. národní obrana) nebo umožnit poskytování veřejných statků privátním firmám (např. soukromé školství, soukromé zdravotnické zařízení). V obou případech však vznikají netržní, popř. vládní selhání.

3.1.4 NEDOKONALOSTI TRHU

Nedokonalostmi trhu jsou myšleny především situace, kdy se ceny (statků a služeb, mzdy, úroky), informace (problémem je především jejich asymetrie a mobilita) odlišují od

situace v podmínkách dokonalé konkurence. Tyto nedokonalosti trhu vedou k nesprávné reakci na tržní signály a k výrobní, alokační, dynamické a X- neefektivnosti. Řadíme sem pojmy jako asymetrické informace, nekomplexní trhy a můžeme se v souvislosti s těmito pojmy setkat s termínem morální hazard.

PRO ZÁJEMCE

Na trhu práce se asymetrické informace projevují např. nižší znalostí v oblasti reálných mezd mezi nabídkovou stranou (pracovní silou), zatímco firmy disponují rozsáhlým přehledem mzdových parametrů na trhu, obdobně to může být v oblasti pracovněprávních předpisů. Uvnitř jednotlivých stran (nabídka, poptávka) pak hraje roli neznalost dostupných volných pracovních míst ze strany nezaměstnaných (resp. tito jsou o nich informováni odlišně), na druhé straně pak nedostatečné informace o kvalitě volné pracovní síly mezi firmami mohou některé subjekty handicapovat při výběru nejlepších kandidátů pro dané pozice. Díky využití asymetrických informací tak je možné vysvětlit chování ekonomických subjektů v jevech jako je negativní výběr, morální hazard.

V oblasti nedokonalostí trhu by měl stát se svou politikou především podporovat pružnost cen a mezd (např. při jednání v tripartitě, deregulacemi apod.), podporovat mobilitu pracovních sil (např. rozšířením trhu s byty, deregulací nájemného apod.) a poskytovat informace (povinnost výrobce uvést složení výrobku, dodržování technických a jiných norem), či podporovat činnost informačních center (např. Czech Trade apod.).

3.2 Netržní selhání

Než se budeme věnovat netržním selháním, je třeba rozlišit dva pojmy – netržní selhání a vládní selhání. Netržní selhání se totiž na rozdíl od vládního selhání týká mikrosféry. Vládní selhání je pak spojováno s makrosférou.

K ZAPAMATOVÁNÍ

K netržním selháním dochází v situaci, kdy stát, který převezme některé tržní aktivity do své „kompetence“ (jak již bylo uvedeno výše, může to být např. veřejný statek typu národní obrana), má tendenci v důsledku oddělení svých příjmů od produkce (financování je prováděno ze státního rozpočtu, tedy především z daní a produkce tohoto statku je těžko měřitelná) vyrábět s nadbytečnými náklady, které navíc v čase rostou. Navíc dochází k tendenci maximalizovat rozpočet, protože neexistuje snaha náklady snižovat, ale pouze je zdůvodnit.

Existuje tedy výrazná výrobní, ale také alokační neefektivnost způsobená vlastnostmi veřejných statků. Netržní instituce mají také výrazné tendence k X-neefektivnosti, protože neexistuje snaha zlepšovat organizační strukturu, a tak snižovat náklady. K dynamické efektivnosti (tedy k využívání nových technologií s cílem snižování nákladů) také z výše popsaných důvodů nedochází.

Z hlediska technologií můžeme u netržních institucí vymezit v zásadě dva přístupy, kdy prvním z nich je **konzervativní**, který vychází z přesvědčení „co je staré a osvědčené, to je lepší“, což evokuje výraznou X-neefektivnost. Druhý přístup označujeme jako **progressivní** a vychází z názoru, „co je nové, to je lepší“ a má za následek neúměrné zvyšování nákladů a mnohdy zbytečné obměny technologií (s tímto přístupem se můžeme setkat např. v armádě, či u policie)

Z výše popsaného vyplývá, že chce-li stát eliminovat tržní selhání způsoby, které byly uvedeny v předchozí subkapitole, měl by nutně brát v úvahu existenci netržních selhání, které mohou způsobovat mnohem větší neefektivnost než selhání tržní.

3.3 Vládní selhání

Od dob J. M. Keynesese byla až do 70. let 20. století ve většině světových ekonomik aplikována intervencionistická hospodářská politika, která měla za úkol eliminovat tržní selhání. Právě ropné šoky v 70. letech způsobily, že keynesiánsky orientovaná hospodářská politika začala selhávat a otevřel se tak prostor k diskusi o problematice vládních selhání. Mezi výrazné názorové proudy, které se této problematice věnovaly, patřila škola veřejné volby, která se snažila o zdůvodnění hospodářsko-politických selhání (projevujících se ve vysoké nezaměstnanosti, stagnaci či poklesu produktu, vysoké inflaci a vnější nerovnováze). Představitelé této školy spatřovali hlavní důvod neúspěchu hospodářské politiky v selhání principu „osvíceného vládce“.

Mezi vládní selhání řadíme:

- zájmy a schopnosti politiků a byrokracie,
- časová zpoždění v hospodářské politice,
- problém souvislosti politického a hospodářského cyklu,
- nevyužití politického kapitálu
- vztah politiků k ekonomické teorii a praxi.

3.3.1 ZÁJMY A SCHOPNOSTI POLITIKŮ A BYROKRACIE

Vládní selhání, kdy není realizována optimální hospodářská politika, a které je způsobeno byrokracií a politiky může mít v zásadě dvě podoby. První z nich je způsobeno tím, že politici a voliči se setkávají na politickém trhu s cílem maximalizovat svůj užitek. Politické maximalizují svůj užitek, jsou-li znovu zvoleni a byrokracie maximalizuje svůj užitek.

tek, získá-li maximum výhod pro sebe (moc, postavení, prestiž, příjmy apod.). Tato maximalizace užitku vede k „vyhledávání renty“, tedy k odklonu politiků a byrokracie od obecně prospěšných a efektivních cílů. Toto selhání je v podstatě způsobeno rozdílnými cíli zájmových skupin (politiků, byrokratů, voličů a lobbyistů).

Druhá podoba vládního selhání způsobeného politiky a byrokraty je zapříčiněna jejich schopnostmi. I když přijmeme předpoklad, že politici stejně jako byrokracie nesledují především své zájmy, může dojít k jejich selhání z důvodu jejich odborné neschopnosti, kdy i s nejlepšími úmysly nejsou schopni optimální hospodářskou politiku realizovat.

3.3.2 ČASOVÁ ZPOŽDĚNÍ A FÁZE HOSPODÁŘSKO-POLITICKÉHO ROZHODOVÁNÍ

Protože se všechna hospodářsko-politická rozhodnutí odehrávají v reálném čase, je jejich příprava i vlastní realizace na čas náročná. Jinak řečeno, je třeba uvažovat s **reálnými časovými dimenzemi jednotlivých rozhodnutí a také s tím, že může dojít k jeho zpoždění.**

Každé hospodářsko-politické rozhodnutí sestává z několika fází, přičemž každá fáze je doprovázena určitým **časovým zpožděním**. Časová zpoždění můžeme ještě rozdělit na *vnitřní* (kdy vláda může dané rozhodnutí a s ním spojené časové prodloužení ovlivnit přímo) a *vnější* časová zpoždění (ty jsou spojeny s podnikovou sférou a vláda je ovlivnit přímo nemůže).

Vnitřní časová zpoždění provázejí tyto fáze hospodářsko-politického rozhodování.

Nejdříve musí dojít ke **zjištění**, že vznikl a narůstá hospodářský problém, který si vyžaduje řešení. Nastává tedy **fáze diagnózy** hospodářsko-politického problému. Zjišťuje se přitom, zda jde o přechodný problém, který se „vyřeší sám“, anebo zda se jedná o závažnou odchylku od uvažovaného trendu, a zda je tedy zapotřebí zásahu ze strany státu. Diagnózu problému provádějí ekonomičtí experti, výzkumné ústavy apod.; jejich závěry jsou pomocí hromadných sdělovacích prostředků sdělovány veřejnosti, ale i vládě. A veřejnost musí na tento problém reagovat - musí „tlačit“ na vládu ve smyslu jeho řešení. Zda vláda bude tento tlak akceptovat, a jakým způsobem bude na něj reagovat, závisí na hospodářsko-politické koncepci, kterou zastává.

Shromažďování potřebných informací se děje prostřednictvím statistických šetření, která vycházejí ze soustavy národních účtů. V případě vzniku mimořádně závažných problémů jsou k jejich diagnóze zřizovány speciální komise (odborné či parlamentní), které závěry své činnosti předkládají parlamentu. **Fáze diagnózy** je časově velmi náročná a odpovídá jí **časové zpoždění poznávací**.

Na základě předchozí diagnózy musí vláda naplánovat, jakými přístupy pro odstranění problému se bude řídit; přitom musí vymezit všechna možná řešení problému a zaměřit se pouze na ta, která jsou konformní se zastávanou hospodářsko-politickou koncepcí. Další krok v této **fázi plánování** je spojen s výběrem vhodných nástrojů, pomocí nichž je možno

vzniklý problém eliminovat. Při svém rozhodování má vláda ztíženou pozici, protože v této fázi je vystavena tlakům různých zájmových skupin. Přijaté hospodářsko-politické opatření také musí být politicky průchodné a mělo by napomoci vládě i k rozšíření (nebo aspoň udržení) stávající voličské základny. Časové zpoždění, spojené s fází plánování, označujeme jako **plánovací zpoždění**.

Ve **fázi rozhodnutí** vláda definitivně rozhodne, která konkrétní opatření a které konkrétní nástroje k eliminaci problému budou použity. Samozřejmě, že toto výsledné rozhodnutí se může lišit od původních představ vlády, jež měla ve fázi plánování, což je odvislé kupř. od toho, jak se jí podařilo přesvědčit parlament, koaliční partnery, velké sociální skupiny, nadnárodní instituce atd. o způsobech řešení uvažovaného problému. Toto konečné rozhodnutí vlády může mít podobu zákona, vládního nařízení anebo jen právně závazné normy. Časové zpoždění, které odpovídá **fázi rozhodnutí**, označujeme jako **administrativní**.

Po realizaci fáze rozhodnutí vláda již nemůže plnění rozhodnutí ovlivňovat přímo; nastává **fáze kontroly**, kdy vláda zjišťuje, jak reagují hospodářské subjekty. To ovšem znovu vyžaduje čas.

Časová zpoždění, která již vláda ovlivnit přímo nemůže, nazýváme **časová zpoždění vnější** a patří sem zpoždění rozhodovací a výrobní.

V **rozhodovací fázi** se hospodářské subjekty seznamují s obsahem rozhodnutí vlády a odhadují, jakým způsobem to ovlivní jejich činnost. Za tím účelem mohou zpracovávat i různé krátkodobé prognózy. Časové zpoždění s tím spojené nazýváme **rozhodovací zpoždění**.

V **závěrečné fázi** vedení podniků konkrétně „realizuje“ vládní rozhodnutí; může kupř. rozhodnout o reorganizaci výroby, o zastavení některých provozů apod. Zpoždění, která jsou spojena se závěrečnou fází, označujeme jako **výrobní zpoždění**.

Proč je otázka jednotlivých fází a souvisejících časových zpoždění tak důležitá? Každá vláda musí respektovat posloupnost jednotlivých fází, které jsou součástí jejího rozhodování s vědomím, že existují etapy, jejichž dobu trvání může zkrátit (vnitřní zpoždění), např. tím, že bude rychleji reagovat na podněty a problémy nebo také tím, že příslušné ministerstvo připraví projekt tak, aby byl na vládě průchozí, a vláda již v průběhu plánování bude vyjednávat podporu v parlamentu. Etapy, jejichž dobu trvání již vláda přímo ovlivnit nemůže (vnější zpoždění), je možné zefektivnit např. tím, že ve smlouvách s realizátory z řad podnikové sféry budou ošetřena případná realizační zpoždění. Vláda také musí respektovat skutečnost, že různé fáze rozhodování jsou různě časově náročné, a s vědomím této skutečnosti je realizovat.

Časová zpoždění považujeme za vládní selhání především z důvodu neefektivnosti, která vzniká v důsledku nesouladu okamžiku, kdy je změna nutná a kdy reálně nastane.

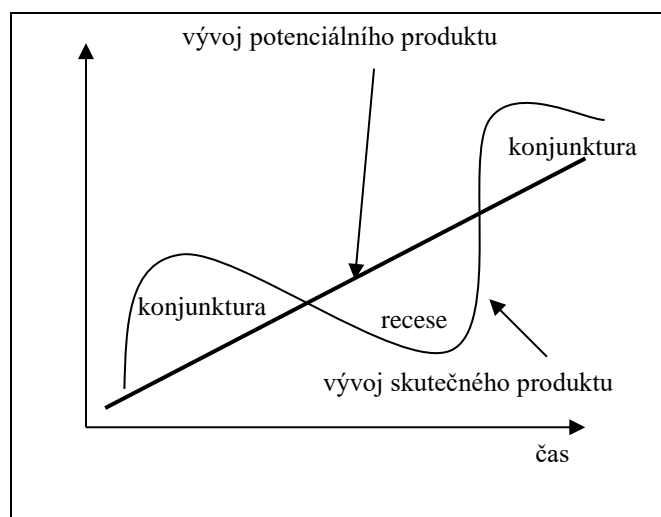

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Pokud jde o délku realizace opatření hospodářské politiky na území České republiky, jsou rekordmany obecně dálnice. Např. o stavbě dálnice D47 mezi Brnem a Ostravou bylo rozhodnuto již v 60. letech 20. století. Fáze diagnózy a časové zpoždění poznávací nebylo tedy v kontextu celé stavby nijak mimořádné. Nejdelší byla ale fáze plánování a časové zpoždění plánovací, na něž pak již navazovaly další fáze a další zpoždění. V průběhu 40 let byla trasa dálnice průběžně měněna, zkracována a zase prodlužována a realizace úseků kolem Ostravy začala až na podzim v roce 2003, a to i přes to, že základní kámen tohoto úseku byl položen na jaře roku 2002. Dálnice byla uvedena do provozu v roce 2011, nicméně záhy se ukázalo, že úsek kolem Ostravy vykazuje určité závady, které nejsou do dnes vyřešeny.

3.3.3 SOUVISLOSTÍ POLITICKÉHO A EKONOMICKÉHO (HOSPODÁŘSKÉHO) CYKLU

Nesoulad politického a ekonomického cyklu vede ve svém důsledku k selhání efektivity hospodářské politiky. Pokud je ekonomický a politický cyklus v souladu, tzn. po volbách je ekonomika v konjunktúře a je třeba provést restrikcii a před dalšími volbami je v recesi a je třeba provést expanzi, tak k vládnímu selhání nedochází. Tato situace je však zpravidla výjimkou než pravidlem. Nesoulad politického a ekonomického cyklu pak nutně vede k provádění neadekvátních a neefektivních opatření vlády v mikro i makro sféře a dochází ke stejným důsledkům jako v případě existence časových zpoždění.

Obrázek 4: Ekonomický cyklus

Na rozdíl od hospodářského cyklu (viz Obrázek 4), jehož dobu trvání lze jen velmi přibližně a obtížně odhadnout, je politický cyklus jednoznačně determinován termínem voleb. Politický cyklus je totiž založen na předpokladu, že vláda se chová racionálně ve smyslu

maximalizace vlastního užitku (užitku vládních politiků). Proto provádí nepopulární opatření ihned po volbách, protože spoléhá na krátkou paměť voličů, kteří mají čas do dalších voleb na tato nepopulární opatření zapomenout, a před volbami realizuje „lívivou“ politiku, aby voliče přesvědčila, že právě ona je ta správná volba.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pokud je ekonomika před volbami ve fázi konjunktury a vláda v rámci předvolebního boje realizuje populární opatření typu snižování daní, zvyšování transferů apod., může dojít k tomu, že se ekonomika přehřeje a rychleji se dostane do fáze poklesu (recese). Naopak pokud je ekonomika po volbách ve fázi recese a vláda vědoma si toho, že musí restriktivními opatřeními napravit předvolební rozchazovací strategii, dojde k tomu, že se ekonomika díky např. zvyšování daní, které mají doplnit příjmy do státního rozpočtu, propadne do ještě větší recese a tato pak trvá déle. Oba případy jsou příkladem vládního selhání.

3.3.4 NEVYUŽITÍ POLITICKÉHO KAPITÁLU

Politickým kapitálem se rozumí možnost nově zvolené vlády provádět nepopulární opatření bez větších politických následků a sociálních pnutí, protože od ní nejsou požadovány měřitelné ekonomické výsledky. Nevyužití tohoto kapitálu především v počátcích transformačního období je považováno za vládní selhání. Pokud tedy stát v tomto období neprovede potřebné institucionální změny, nebude pravděpodobně společenský konsensus provedení je později.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Je třeba si uvědomit, že ne každá nově zvolená vláda musí nutně disponovat politickým kapitálem. Pokud se podíváme na vývoj politické scény v České republice, můžeme říci, že nově zvolené vlády od roku 2000 nedisponovaly politickým kapitálem ve výše uvedeném smyslu. Docházelo sice ke střídání levice a pravice, ale rozdíly mezi nimi nejsou nijak výrazné. Jediné vlády, které disponovaly politickým kapitálem, byly ty po roce 1989, kdy došlo nejprve ke změně politického režimu a následně k přechodu centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní. V této době měla vláda prostor činit nutné nepopulární kroky, aniž by pobouřila voliče, protože většina věřila tomu, že tyto kroky jsou nutné k tomu, aby se ekonomika stala tržní a začalo se jí dařit. Když se dnes podíváme na období transformace, ozývají se z řad odborné veřejnosti hlasy, že vláda částečně svůj politický kapitál nevyužila a neprovedla zásadní kroky týkající se reformy školství, zdravotnictví a důchodového systému.

3.3.5 VZTAH POLITIKŮ K EKONOMICKÉ TEORII A PRAXI

Vládní selhání může také nastat v případě, že u tvůrců hospodářské politiky může převážit výrazně teoretický přístup nebo naopak přístup ryze pragmatický. Obě varianty jsou považovány za vládní selhání, protože výrazně teoretický přístup sice může mít pozitivní vliv na vytvoření ekonomického řádu, ale úporné lpění pouze na teoretických modelech a praxi neprověřených nástrojích může vést k nesprávně prováděné hospodářské politice. Pokud v hospodářské politice převažuje pragmatismus bez znalosti teorie, dochází k poměrně obtížnému vytváření institucionálního rámce a významnému ovlivňování politiků zájmovými skupinami.

Jak si tedy odpovědět na otázku: „Provádět hospodářskou politiku, či nikoliv?“ Jak již bylo naznačeno, čím více odborníků, tím více názorů. Ekonomové spíše intervencionistického zaměření budou vždy považovat netržní a vládní selhání za méně nebezpečná než selhání tržní. Naopak liberálové budou považovat za prvořadá vládní a netržní selhání a nedokonalostem trhu nebudou přikládat přílišný význam. Vždy je třeba brát v úvahu reálný stav ekonomiky, která se v čase vyvíjí. I proto lze u odborné veřejnosti vysledovat i výrazné posuny názorů na tuto problematiku v čase. Významné tlaky na eliminaci tržních selhání lze datovat od poloviny 60. let 20. století, kdy vlivné zájmové skupiny (ekologové či odpůrci jaderné energie) požadovaly vládní programy a legislativu k odstranění tržních selhání. Koncem 70. let 20. století pak naopak začalo docházet k prvním diskusím o selhání vlády, právě z důvodu ropných šoků, kdy se ukázalo, že intervencionistická vládní politika není všelékem a je třeba hledat jiné cesty.

Na základě výše popsaného nelze jednoznačně určit, zda problém vládních a netržních selhání může komplikovat eliminaci selhání tržních do takové míry, že jediným řešením je minimalistická úloha státu v ekonomice. Řešení bude pravděpodobně v kompromisu a ve snaze co možná nejvíce eliminovat jak selhání tržní, tak netržní a vládní. V oblasti tržních selhání to bude především snaha státu vytvářet jasné institucionální podmínky a jejich garanty (antimonopolní úřad, regulátora finančního a bankovního sektoru apod.), snaha jasně vymezit vlastnická práva (privatizace), zlepšit jejich vymahatelnost (soudy), podpora mobility práce a kapitálu, poskytování informací apod.

V oblasti netržních a vládních selhání je to především snaha vytvářet politickou kulturu, legislativní rámec, podporovat nezávislost médií, snaha o zmenšování časových zpoždění, jakož i úsilí o zjednodušení legislativy, omezování počtu byrokratů apod.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V rámci odpovědi na otázku, zda provádět hospodářskou politiku či nikoliv, rozlišujeme mezi ekonomy dva základní názorové proudy.

První vycházející z myšlenek klasiků a neoklasiků předpokládá pružnost mezd a cen a samočisticí funkci trhů, kdy se ekonomika sama dostane do rovnováhy. Úloha státu je v rámci tohoto přístupu spatřována v umožnění trhu efektivně fungovat, tzn. ve vytvoření institucionálního rámce (pravidel hry) a vymezení vlastnických práv včetně jejich vymáhání. Pokud stát tuto svou „minimalistickou funkci překročí, dochází k netržním a vládním selháním, která jsou dle zastánců tohoto názorového proudu výrazně horší než případná selhání trhu.

Druhý tábor ekonomů vychází z předpokladu, že ekonomika nefunguje za „dokonalých“ podmínek, kterými argumentují liberálové, a odmítá „samočistitelnost“ trhů z důvodu nepružnosti mezd a cen. Jelikož trh selhává, spatřuje významnou úlohu hospodářsko-politických autorit v regulaci ekonomiky. Tato skupina ekonomů vychází z principu dokonale fungující, informované a efektivní vlády, z jakéhosi principu „osvíceného panovníka“, který s minimálními náklady eliminuje tržní selhání.

K tržním selháním řadíme nedokonalou konkurenci, externality, veřejné statky a nedokonalosti trhu. K netržním selháním pak tehdy pokud se stát na mikroekonomické úrovni snaží o odstranění tržních selhání.

O vládních selháních hovoříme v souvislosti se zájmy a schopnostmi politiků a byrokracie, časovými zpožděními, problémem souvislosti politického a hospodářského cyklu, nevyžitím politického kapitálu a se vztahem politiků k ekonomické teorii a praxi.

Na otázku zda provádět či neprovádět hospodářskou politiku neexistuje jednoznačná odpověď, je třeba brát v úvahu celou řadu faktorů, hlavně pak reálný stav ekonomiky a možnosti, které stát k prosazování a realizaci hospodářské politiky má.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Mezi vládní selhání patří zájmy a schopnosti politiků a byrokracie.
2. Délka trvání vnějších zpoždění je vládou přímo ovlivnitelná
3. Na otázku zda provádět či neprovádět hospodářskou politiku existuje jednoznačná odpověď.
4. Jedním ze způsobu, jak řešit negativní externality jsou dotace.

5. Všechny vlády v novodobé historii ČR disponovaly politickým kapitálem.

Vyberte jednu správnou odpověď

6. Soulad ekonomického a politického cyklu se v praktické hospodářské politice projevuje tak, že:
- a) vláda se snaží voličům zalíbit, a proto neprovádí nepopulární opatření vůbec
  - b) vláda provádí nepopulární opatření na konci volebního období, kdy se ekonomika nachází v recesní mezeře
  - c) vláda provádí nepopulární opatření na začátku volebního období, kdy se ekonomika nachází v inflační mezeře
7. Mezi vládní selhání *nepaří*:
- a) externalita
  - b) časová zpoždění
  - c) politicko-ekonomický cyklus
8. Ekonomický cyklus:
- a) Je stejně dlouhý jako politický
  - b) Je kratší než politický
  - c) Jeho délku nelze dopředu přesně určit
9. O tom, že je třeba vyrábět takové množství produktu, které je v ekonomice poptáváno hovoří:
- a) Výrobní efektivnost
  - b) Alokační efektivnost
  - c) Dynamická efektivnost
10. Mezi základní vlastnosti veřejných statků patří:
- a) Nevylučitelnost a nerivalita
  - b) Nevylučitelnost a nedělitelnost
  - c) Nedělitelnost a nedostupnost

ODPOVĚDI

1P, 2N, 3N, 4N, 5N, 6c, 7a, 8c, 9b, 10b

---

4 HOSPODÁŘSKO-POLITICKÉ KONCEPCE A PŘÍSTUPY K UPLATŇOVÁNÍ HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Při provádění hospodářské politiky je třeba zohlednit určité koncepční přístupy a právě jimi se budeme zabývat ve čtvrté kapitole. Představíme si tři základní skupiny koncepčních přístupů a každý budeme stručně charakterizovat. Nelze jednoznačně říci, že by si tvůrci hospodářské politiky museli vybrat jen jeden přístup, je možné je různě kombinovat podle potřeb a směru, kterým se reálná ekonomika vyvíjí.

CÍLE KAPITOLY

- Rozlišit stabilizační a prorůstovou hospodářskou politikou
- Definovat hospodářský cyklus a popsat jeho fáze
- Poznat a popsat nástroje stabilizační politiky
- Umět vyjmenovat a popsat jednotlivé typy efektivnosti
- Definovat ekonomický růst a popsat některé teorie, které se jím zabývají
- Rozlišit nabídkově a poptávkově orientovanou HP a jejich účinky
- Rozlišit makroekonomickou a mikroekonomickou HP včetně uvedení praktických příkladů

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Ekonomický cyklus, stabilizační HP, politika stop and go, politika automatického ladění, ekonomický růst, teorie růstu, Solowův model, prorůstová HP, poptávkově orientovaná HP, nabídkově orientovaná HP, Lafferova křivka, důchodová politika, tržně konformní přístup, makroekonomická HP, mikroekonomická HP

V rámci koncepčních přístupů k hospodářské politice rozlišujeme tyto tři skupiny, které by tvůrci při uplatňování HP zohlednit:

- Stabilizační x prorůstová HP
- Nabídkově x poptávkově orientovaná HP
- Mikroekonomická x makroekonomická politika

4.1 Stabilizační a prorůstová hospodářská politika

Existují víceméně dva základní přístupy k ekonomické realitě a hospodářskému vývoji, které vyplývají ze dvou klíčových problémů popisovaných ekonomickou teorií. Jedná se o **hospodářský cyklus a dlouhodobý ekonomický růst**. První z nich vyjadřuje oscilace, ke kterým v ekonomice dochází a druhý naopak dlouhodobý trend vývoje ekonomiky. Je v zájmu vlády (státu), aby ekonomika dlouhodobě rostla a zároveň docházelo k co nejmenším výkyvům v jejím vývoji. Míru oscilací lze ovlivnit pomocí nástrojů **stabilizační politiky** a dlouhodobý trend vývoje produktu pomocí nástrojů **politiky prorůstové**.

4.1.1 STABILIZAČNÍ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Vycházíme-li z předpokladu, že základní znalosti o ekonomickém cyklu (definice, fáze, typy) znáte z kurzu ekonomie, zaměříme se nyní na objasnění problematiky hospodářského cyklu s ohledem na veličiny, které ho mohou způsobit. Pokud si někdo potřebuje připomenout, jak hospodářský cyklus vypadá, podívejte se na Obrázek 4 v této opoře.

DEFINICE

Teorie hospodářského cyklu se zabývají kolísáním reálného produktu kolem jeho potenciální úrovně. V ekonomické literatuře lze vysledovat dva přístupy: **tradiční teorie cyklu** a **teorie reálného hospodářského cyklu**.

K **tradičním teoriím cyklu** řadíme přístup **monetaristický**, který spatřuje zdroj cyklických výkyvů ekonomiky v kolísání peněžní zásoby. Budeme-li vycházet z rovnice směny ($MV = PY$), a z předpokladu, že se ekonomické subjekty rozhodují adaptivně (podrobněji v následující kapitole), pak zvýšení peněžní zásoby centrální bankou povede k růstu inflace a k následnému růstu odchylky skutečné míry inflace od její očekávané úrovně. To vede ke snížení tempa růstu reálných mezd (oproti očekávanému tempu růstu), tedy ke snížení nákladů firem, což je motivuje je k růstu produkce. Navíc dochází k tzv. peněžní iluzi, kdy firmy mylně zaměňují nárůst cenové hladiny za pouhý nárůst cen své produkce. To je motivuje k dalšímu růstu produkce. Tato odchylka produkce od její rovnovážné úrovně je však pouze dočasná, protože zaměstnanci po určité době požadují adekvátní nárůst svých nominálních mezd, protože zjistí, že vlivem inflace klesla jejich reálná kupní síla (dojde zpět k růstu nákladů firem) a firmy se „probudí z peněžní iluze“. K obdobným efektům dochází při poklesu peněžní zásoby. Existuje zde tedy kauzalita od kolísání peněžní zásoby ke kolísání krátkodobé produkce ve smyslu jejího krátkodobého zvýšení.

Dalším tradičním přístupem je přístup **Nové klasické makroekonomie**, který vychází z hypotézy racionálních očekávání (podrobněji v následující kapitole). Tato hypotéza je založena na tom, že krátkodobě může být účinná pouze neočekávaná hospodářská politika.

Potom jsou hospodářské cykly způsobeny právě neočekávanou hospodářskou politikou. Pokud centrální banka tentokrát neočekávaně zvýší peněžní zásobu a vyvolá inflaci, dojde, stejně jako podle monetaristů, k poklesu reálných mezd a růstu produkce. Toto je však opět krátkodobé a po úpravě nominálních mezd dojde k návratu produkce na potenciální úroveň. Přístup „Nové klasické makroekonomie“ se od monetarismu liší v tom, že ekonomické subjekty nedělají „špatná rozhodnutí“ typu peněžní iluze, ale mají při formulování svých očekávání nedokonalé informace.

Přístup **Nové keynesiánské ekonomie** se liší od Nové klasické makroekonomie především v pojetí pružnosti mezd a cen. Noví keynesiánci pracují s nepružnými mzdami a cenami, jejichž reakce na změnu je mnohem delší, což znamená, že růst cen se při expanzivní monetární politice projeví později a nominální mzdy se také později přizpůsobí. I když jsou očekávání také tvořena racionálně, dochází díky výše popsaným rigiditám k pomalejšímu opravování předpovědí. To vše vede k větším cyklickým výkyvům produktu.

Na závěr je třeba u tradičních přístupů k hospodářským cyklům zmínit přístup **ostatních keynesiánských směrů**, neboť tento je **dominantní při uplatňování stabilizační politiky** nejběžněji popisované v učebnicích. Ty považují za hlavní zdroj cyklických výkyvů změnu investičních očekávání. Pokud dojde ke změnám očekávání z optimistických na pesimistická nebo naopak, musí nutně, v souladu s působením multiplikačně akceleračního principu, docházet k výrazným výkyvům agregátní poptávky, a tedy i produktu.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Změní-li se např. investiční očekávání z pesimistických na optimistická, projeví se následný růst investic v multiplikovaném růstu produktu a důchodu. Působením akcelérátoru dojde k dalšímu nárůstu investic, protože se projeví rozšíření výroby pomocí investic, to se projeví v růstu produktu a důchodu. Koloběh se dále opakuje a ekonomika se dostává do konjunktury a inflační mezery. Stejně tak může dojít k recesi, když se optimistická očekávání změni na pesimistická.

Tradiční teorie hospodářského cyklu nabízejí vysvětlení spíše krátkodobých výkyvů reálného produktu, těžko však vysvětlí déle trvající hospodářské cykly. Proto zastánci teorie **reálného hospodářského cyklu (RBC)** přišli s vysvětlením, že k hospodářským cyklům dochází na straně dlouhodobé agregátní nabídky, tedy změnou produkční funkce. Podle nich tak nedochází k odchylkám reálného produktu od jeho potenciální úrovně, ale přímo ke kolísání samotného potenciálního produktu. Toto kolísání potenciálu může být způsobeno např. ropnými šoky, neúrodou, válkami, epidemiemi apod. Změny v peněžní zásobě jsou pak u reálných hospodářských cyklů důsledkem těchto cyklů a nikoliv jejich příčinou.

OPATŘENÍ TVŮRCŮ HP V OBLASTI STABILIZAČNÍ HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

Jak již bylo několikrát uvedeno, teorie hospodářské politiky i praktická hospodářská politika v podobě jakou ji známe dnes, začala být uplatňována na počátku 30. let 20. století, kdy bylo třeba vyřešit aktuální krátkodobé hospodářsko-politické problémy v podobě následků velké hospodářské krize. Teoretický zdroj pro své snažení našli v učení J. M. Keynese. V této době odstartovaný přístup k hospodářské realitě byl přístupem **stabilizačním** a jeho cílem bylo usměrnit hospodářský cyklus pomocí ovlivnění agregátní poptávky.

Pravý rozvoj tohoto typu hospodářské politiky však začal až po 2. světové válce, především ve Velké Británii a v USA. Ve Velké Británii byla uplatňována tzv. semaforová politika (stop-go policy). Byla založena na tom, že pokud se ekonomika nachází v recesi, je třeba uplatnit princip „go“ a provést expanzivní hospodářskou politiku a stimulovat agregátní poptávku. Naopak v případě přílišného ekonomického růstu, který hrozil přehřátím ekonomiky, je nutno uplatnit princip „stop“ a destimulovat agregátní poptávku restriktivní hospodářskou politikou. Někdy se této politice říká i „politika jemného ladění“ (fine tuning policy). Stejně tak byla krátkodobá proticyklická (stabilizační) politika uplatňována po 2. světové válce např. v USA.

V praxi se můžeme setkat se dvěma typy stabilizační politiky:

- **Politikou jemného ladění**, která využívá diskrečních (krátkodobých) opatření
- **Politikou automatického ladění**, která využívá vestavěných stabilizátorů, které působí dlouhodobě

Na základě výše popsaného můžeme konstatovat, že úloha stabilizační politiky bývá přeceňovaná na úkor politiky prorůstové. Většina učebnic hospodářské politiky i ekonomie se zabývá z velké části právě politikou stabilizační. Stejně tak i praktická hospodářská politika má tendenci sklouzávat k politice krátkodobé – stabilizační. Toto je ovšem dáno tím, že základním prvkem pluralitní demokracie a legitimacy moci je tzv. vláda na čas. Politici tak mají tendenci preferovat krátkodobé (stabilizační) hledisko z důvodu opětovného zvolení. Tím se dostáváme k dalšímu rysu stabilizační politiky. Stabilizační politika je často ztotožňována s politikou fiskální. Monetární politika má sice také určitou stabilizační funkci, ale od období stagflace 70. let 20. století je spojována s politikou prorůstovou. Třetí charakteristikou stabilizační politiky je historický vývoj jejího uplatňování. Jak už bylo řečeno, od nekritického obdivu a jejího neomezeného uplatňování ve čtyřicátých až šedesátých letech 20. století, došlo v letech sedmdesátých, pod dojmem stagflace a vlivem monetarismu, k výraznému odklonu od této politiky. Od využívání stabilizační politiky se neustoupilo, ale začal být také pomalu kladen důraz na politiku prorůstovou.

4.1.2 PRORŮSTOVÁ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Problematika teorií růstu je pro studenty nižších ročníků obvykle obtížná, proto se budeme snažit o co možná nejjednodušší výklad v rámci potřeb tohoto předmětu. Důležité je

si uvědomit, že ekonomický růst je definován jako dlouhodobý růst potenciálního produktu v čase. Zaměříme se tedy na dlouhé období a nikoliv na krátkodobé faktory ovlivňující HDP a podíváme se na to, co ovlivňuje vývoj kapacitovnosti ekonomiky, tzn. její potenciál.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Potenciální růst je však teoretickou konstrukcí. Je mnoho možností, jak ho zjistit, avšak nejjednodušší je vypočítat ho jako geometrický průměr temp růstu HDP za pokud možno nejdelší časové období.

Co tedy podle teorií růstu ovlivňuje potenciální růst? V souladu s klasickými teoriemi lze za první faktor považovat **růst velikosti pracovní síly**. Větší počet pracovníků nesporně způsobí růst kapacit ekonomiky, a tedy růst celkového HDP. To ovšem nevysvětluje změnu ekonomické úrovně, tzn. růst výstupu na pracovníka či obyvatele. Co je tedy příčinou růstu výstupu na obyvatele? Není to samotný růst velikosti pracovní síly, ale **růst produktivity práce**. Klasikové tedy považovali za jeden z úkolů státu umožnit dělbu práce na národní i mezinárodní úrovni, protože jen díky následné specializaci dojde k růstu produktivity a potenciální růst se zvýší.

Růst produktivity práce však není dlouhodobě možný bez růstu počtu nových strojů a zařízení, který se nazývá **růst akumulace kapitálu**. Toto je tedy další faktor, který povede k ekonomickému růstu a opět nás bude spíše zajímat podíl kapitálové akumulace na pracovníka (tzv. kapitálová vybavenost výroby), než samotná kapitálová akumulace, protože je celkem zřejmé, že stroje a zařízení jsou k něčemu pouze tehdy, bude-li na nich mít kdo pracovat.

Třetím faktorem, který je zdrojem ekonomického růstu, je **technický pokrok**. Technický pokrok je ve většině modelů chápán tak, že znásobuje práci. Za technický pokrok je považováno tedy vše, co směřuje k rozšíření práce, tzn. k růstu produktivity práce (jak je vidět, již klasické teorie počítaly s technickým pokrokem, i když to v nich nebylo přímo zmíněno, protože dělba práce vlastně zvyšuje produktivitu práce).

Z vývojového hlediska lze konstatovat, že ekonomickým růstem se zabývali jak klasikové, tak např. keynesiánci (např. Harrod a Domar), kteří však dospěli k názoru, že i přes působení faktorů růstu (míry úspor, růstu pracovní síly, technického pokroku) ekonomika nemůže dlouhodobě stabilně růst a stabilizační politika je tak primární.

NEOKLASICKÉ TEORIE RŮSTU

Pokud se podíváme na vývoj většiny vyspělých ekonomik za posledních 100 let, nelze zpochybnit, že většina z nich dlouhodobě roste velmi výrazně a to i přes působení hospodářských cyklů. Proto se celkem přirozeně dostávají ke slovu jiné – neoklasické teorie růstu.

Neoklasický model Solowa a Swana však tak úplně neoklasický není. Důvodem je, že i Solow (jehož model budeme dále rozebírat) vycházel a rozvíjel původně keynesiánské myšlenky Harroda. Využíval tak mimo jiné keynesiánskou identitu $S = I$ apod.). Neoklasický se tento model nazývá proto, že vychází z neoklasické produkční funkce.

V celém modelu zkoumáme ekonomický růst na pracovníka či na obyvatele, který je dominantní ve vztahu k životní úrovni. Jako klíčový je v modelu předpoklad klesajících výnosů z kapitálu. Jak ukazuje neoklasická produkční funkce, každá dodatečná jednotka kapitálu na pracovníka tak vede k menšímu růstu výstupu na pracovníka. Dalšími předpoklady neoklasického modelu jsou:

- harrodovsky neutrální technický pokrok, který znamená, že technický pokrok rozšiřuje práci, tzn., že technologické inovace znásobují objem fyzické práce,
- konstantní výnosy z rozsahu,
- kladné a klesající výnosy z práce,
- konstantní tempo růstu pracovní síly,
- konstantní tempo růstu technologického pokroku,
- konstantní odpisová míra (míra amortizace či znehodnocení) fyzického kapitálu,
- konstantní sklon k úsporám,
- keynesiánská úsporová funkce ($S = s \cdot Y$),
- vyčišťování trhů, které zajišťuje rovnost úspor a investic ($S=I$),
- uzavřená ekonomika,
- plná zaměstnanost,
- pružné mzdy a ceny
- platnost neoklasické produkční funkce.

Vysvětleme si nyní závěry neoklasického modelu na následujícím příkladu.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Představme si hypoteticky 2 ekonomiky A a B. Obě ekonomiky produkují pouze jednu komoditu, a tou je pomerančový džus. Jeho produkce pak nutně dává velikost HDP každé ekonomiky. Obě ekonomiky mají také stejnou kapitálovou vybavenost výroby - v každé z nich existuje 1 pracovník a 1 lis na pomeranče (tudíž je stejná akumulace kapitálu). Investuje-li se v ekonomice A do rozšíření akumulace kapitálu, tedy koupí-li se navíc další lis na ovoce, dojde k růstu produkce pomerančového džusu, tedy k růstu HDP. Koupí-li se další stroj, dojde k dalšímu růstu produkce, ale již samozřejmě menšímu, protože pouze

jeden stávající pracovník může více strojů obsluhovat již méně efektivně. Je celkem jasné, že např. stý stroj je již pro jednoho pracovníka zbytečný, protože ho nestačí obsluhovat.

Další investice, tedy zvyšování akumulace kapitálu už nepřináší další růst produkce. Růst výstupu na pracovníka se zastaví. Tato situace se nazývá **stálý stav**. První a klíčový závěr Solowova modelu je, že každá **ekonomika se dříve či později dostane do tohoto stálého stavu, který je způsoben klesajícím mezním produktem kapitálu**. Kdy má v tomto případě smysl zvyšovat kapitálovou akumulaci? Pouze pokud chceme strojem vybavit dalšího pracovníka (do výroby džusu přidáme dalšího pracovníka), či pokud vzroste produktivita práce, což je technický pokrok.

PŘÍPADOVÁ STUDIE - POKRAČOVÁNÍ

Vraťme se nyní k našim „pomerančovým“ ekonomikám. V ekonomice A, tedy v ekonomice vyspělé, jež má řekněme 99 lisovacích strojů (tzn. vysokou kapitálovou akumulaci) a 1 pracovníka, se bezesporu produkuje více než v ekonomice B (méně vyspělé), jež má jeden stroj a jednoho pracovníka. Položíme-li si otázku, kde se vyplatí investovat, dostaneme jasnou odpověď, že v ekonomice B. Kdyby tedy kdokoliv investoval v ekonomice A, nepřinese mu tato investice žádný dodatečný výnos (mezní výnos z kapitálu bude malý nebo nulový), kdyby však stejný investor investoval v ekonomice B (koupil by tedy druhý lisovací stroj na pomeranče), bude růst produkce vysoký (řekněme dvojnásobný).

Výnos z investice (mezní výnos z kapitálu) bude také dvojnásobný. Druhým důležitým závěrem Solowova modelu je, že bude **docházet k transferu kapitálu z bohatých zemí do chudých z důvodu rozdílných mezních výnosů či produktů z kapitálu**. Nabízí se i třetí závěr: **ekonomiky budou konvergovat**, tzn., že chudé země se budou velikostí výstupu přibližovat zemím bohatým, a to proto, že v naší chudé pomerančové ekonomice B se bude investovat a budou se kupovat nové lisovací stroje na pomeranče (proto také ekonomika poroste), na rozdíl od bohaté ekonomiky A, kde se nebude investovat vůbec nebo se bude investovat málo (ta pak poroste málo nebo vůbec). V této souvislosti je třeba ještě jednou připomenout, že hovoříme o konvergenci temp růstu výstupu i úrovně výstupu **na pracovníka**.

Solowův model má několik slabin. Nejvýznamnější asi je, že technický pokrok je zde považován za exogenní veličinu a model ho nijakým způsobem nevysvětluje a pouze předpokládá, že technický pokrok (produktivita práce) roste konstantním tempem.

NOVÉ TEORIE RŮSTU

Představitelé nových teorií růstu se už v rámci modelu samotného snaží vysvětlit technický pokrok. Tento proces je označován slovem endogenizace a odtud také název Teorie endogenního růstu Lucase a Romera. Technický pokrok je potom např. pozitivně spjat s kapitálovou akumulací apod. Dalším přínosem nových teorií růstu je rozšíření kapitálu o lidský kapitál. Uvědomíme-li si, že veškeré závěry Solowova neoklasického modelu jsou spjaty s klesajícím mezním produktem kapitálu, potom za předpokladu, že lidský kapitál nemá klesající mezní produkt, zpochybníme veškeré neoklasické závěry.

Jak již bylo řečeno, někteří představitelé nových teorií růstu se domnívají, že lidský kapitál (znalosti, vzdělání apod.) nemá klesající mezní produkt, tedy, že každá dodatečná jednotka kapitálu povede k většímu růstu výstupu. Investice do vzdělání jsou pak nejlepší investicí. Pokud bychom kapitálovou akumulaci chápali jako akumulaci fyzického i lidského kapitálu, tak by mezní produkt kapitálu jako celku klesal mnohem pomaleji, než se domníval Solow, nebo dokonce vůbec neklesal. V extrémním případě by pak mezní produkt kapitálu rostl.

PŘÍPADOVÁ STUDIE - POKRAČOVÁNÍ

Vrátíme-li se opět k našim pomerančovým ekonomikám, potom, pokud pracovník v ekonomice A, která má 99 strojů, může získat vzděláním další dovednosti, které mu umožní stroje efektivněji obsluhovat, vyplatí se investorovi investovat do ekonomiky A, a to právě do pracovníkova vzdělání. Pomerančová ekonomika A si pak může udržovat trvalý růst výstupu na pracovníka (stálý stav nenastane nebo nastane mnohem později), ke transferu kapitálu z bohatých zemí nebude docházet nebo bude docházet v mnohem menším množství a chudé ekonomiky nebudou konvergovat směrem k bohatým.

Existuje mnoho dalších modelů, které zpochybňují nebo vyvracejí Solowovy závěry. Většina ekonomů se však v současnosti přiklání k platnosti Solowova modelu, avšak se zohledněním výše popsaných skutečností, především v oblasti rozšíření o lidský kapitál. Při empirickém zkoumání neoklasického modelu byly potvrzeny závěry ohledně konvergence ekonomik a směřování ke stálému stavu. Jednalo se však o tzv. *podmíněnou konvergenci* ekonomik se stejnými institucionálními parametry. Pravděpodobně tedy budou např. konvergovat ekonomiky OECD, ale už nebude konvergovat Somálsko a USA.

Empirické studie ukazují, že dominantním zdrojem ekonomického růstu je růst technického pokroku a růst akumulace kapitálu a pracovní síly se na ekonomickém růstu podílí v menší míře.

PRORŮSTOVÁ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Jaké z výše uvedeného vyplývají doporučení pro tvůrce hospodářské politiky v oblasti prorůstové politiky? Částečným přínosem pro dlouhodobý ekonomický růst může být i politika stabilizační, pokud se jí podaří eliminovat výchyly hospodářského cyklu, neboť stabilní ekonomika má větší předpoklady k růstu. Je však třeba myslet i na to, že pokusy o stabilizaci ekonomiky se mohou projevit naopak v její destabilizaci (viz časová zpoždění, monetární přístup k hospodářským cyklům apod.).

Pravá prorůstová politika je spatřována v těchto krocích. Stimulaci úspor a podporu jejich přeměny na investice, kdy cílem je stabilizovat bankovní sektor, zvýšit důvěru v něj apod. Dalším úkolem je stimulovat příliv přímých zahraničních investic vytvářením výhodných podmínek pro investory (např. investiční pobídky jako jsou daňové úlevy, daňové prázdny, dotace na volná pracovní místa, vytvoření infrastruktury apod. pro velké zahraniční investory apod.).

Klíčovým faktorem je pak podpora zvyšování lidského kapitálu. Jedná se o výraznější investice do vzdělání a školství, podporu vědy a výzkumu.

Často diskutovanou je úloha centrální banky při podpoře dlouhodobého růstu. Nezávislá centrální banka by měla dlouhodobě zajistit stabilní míru inflace, a to i za cenu krátkodobého poklesu produktu. Zmíněné se pak projeví ve zvýšení trendu dlouhodobého ekonomického růstu. Centrální banka by se však při boji s inflací měla ale vyvarovat rychlých změn peněžní zásoby, protože tyto by mohly způsobit hospodářské cykly a následný pokles dlouhodobého ekonomického růstu.

Mezi opatření, která lze tvůrcům hospodářské politiky doporučit jako dlouhodobě prorůstová, patří zamezení prudkému růstu vládních výdajů, zeštíhlení a zpružnění státní správy, snížení přímých daní, snížení růstu sociálních výdajů, napravení regulovaných cen, snížení korupce na všech úrovních státní správy apod.

ALTERNATIVNÍ TEORIE RŮSTU

Na závěr bychom se měli zmínit ještě o některých alternativách k cíli dlouhodobého dosahování co možná nejvyššího ekonomického růstu. **Teorie nulového ekonomického růstu**, se kterou přišel v roce 1968 Římský klub, postuluje, že existují limity dalšího zvyšování ekonomického růstu. Těmito limity jsou: vyčerpání půdy, nedostatek surovin a paliv a neschopnost životního prostředí absorbovat narůstající znečištění, růst populace apod. Doporučením je potom stabilizace růstu populace, stabilizace růstu využívání přírodních zdrojů, změna struktury spotřeby směrem k nemateriálním statkům, pokles úrovně znečištění životního prostředí a stabilizace průmyslové výroby na jednoho obyvatele. Toto doporučení se může jevit v rozporu závěrů výše uvedených teorií růstu, ale mělo by následek, že ekonomové začali na problematiku růstu nazírat s ohledem na ekologické aspekty rozvoje ekonomik.

Tzv. **teorie trvale udržitelného rozvoje** doporučuje, aby se spotřeba a výroba vyvíjela tak, že uspokojování dnešních potřeb nevede k omezování potřeb budoucích generací. V případě obnovitelných zdrojů (např. lesy) by měla být udržena regenerační schopnost tohoto zdroje, v případě zdrojů neobnovitelných (nerostné suroviny) by jejich úbytek měl být nahrazen výsledky technického pokroku. Koncepce trvale udržitelného rozvoje, která byla definována v roce 1987, navrhuje další změny v ekonomickém a právním systému země: stabilizaci světové populace, vytváření ekologicky šetrných technologií, vytvoření společného plánu na vzdělávání občanů o životním prostředí, rovnoprávné postavení žen, mírové řešení konfliktů mezi zeměmi apod. To znamená, že má nejen ekonomickou, ale i ekologickou, sociální a politickou dimenzi.

4.2 Poptávkově a nabídkově orientovaná hospodářská politika

Pokusme se nyní rozebrat dva odlišné typy hospodářských politik, a to podle strany ekonomiky, kterou ovlivňují. Nejprve si je třeba uvědomit, že dále popisované členění velmi úzce souvisí s již analyzovanou problematikou vztahu stabilizační a prorůstové politiky.

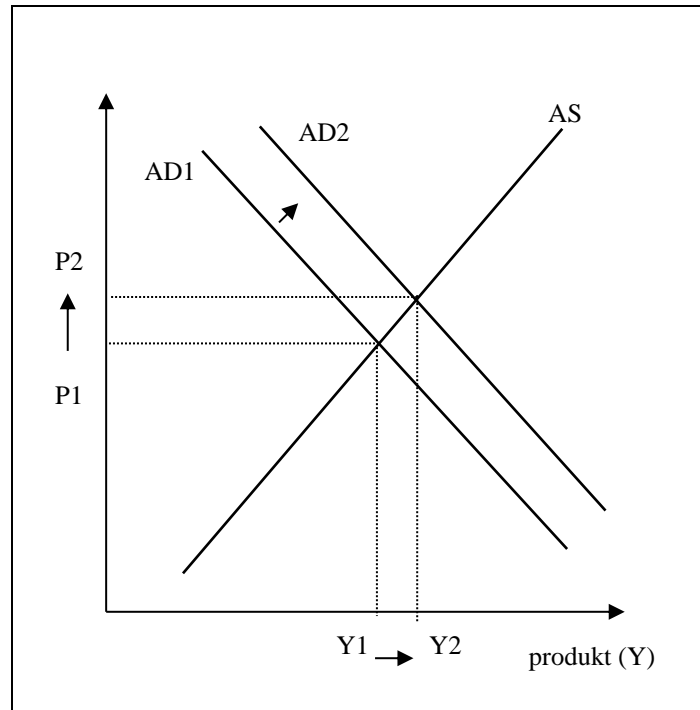
Jak už bylo uvedeno, hospodářská politika v současném pojetí vznikla ve 30. letech 20. století, a to nejen jako politika stabilizační, ale také jako politika poptávková, neboť jejím cílem bylo ovlivnit agregátní poptávku. Politikou poptávkově orientovanou pak víceméně zůstala až do současnosti, i když s většími či menšími akcenty na agregátní nabídku u některých zemí a v některých obdobích. To je pochopitelné, když si uvědomíme, že tvůrci hospodářské politiky hojně využívají keynesiánských myšlenek, kde jednou z nejzákladnějších je, že každá poptávka si tvoří vlastní nabídku. Najde-li se někdo, kdo bude cokoli poptávat, vždy se najde někdo jiný, kdo mu to vyrobí. Stimulujeme-li tedy agregátní poptávku, stimulujeme také agregátní nabídku. Právě tímto argumentem vyvrátil Keynes po století platící doktrínu J. B. Saye, že každá nabídka si vytváří svoji poptávku.

Nyní si účinky poptávkové a nabídkové hospodářské politiky vysvětlíme za pomoci modelu AS-AD.

4.2.1 POPTÁVKOVĚ ORIENTOVANÁ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Podívejme se na účinky poptávkově orientované hospodářské politiky. Jak bylo již výše uvedeno, tvůrci hospodářské politiky mohou přes poptávkovou stranu ekonomiky ovlivňovat hospodářský cyklus potřebným směrem. V případě recesní mezery, kdy je nedostatečná poptávka, provádějí expanzivní hospodářskou politiku. Mohou stimulovat agregátní poptávku (AD) dvěma základními způsoby, a to pomocí nástrojů fiskální politiky a pomocí nástrojů politiky monetární. Stimulace agregátní poptávky pak povede ke snížení nezaměstnanosti a zvýšení ekonomického výstupu. Zmíněné bude ale doprovázeno růstem cenové hladiny, tedy inflací (viz Obrázek 5). Nástroji fiskální politiky sloužícími ke stimulaci

agregátní poptávky jsou hlavně zvyšování vládních výdajů a snižování přímých a nepřímých daní. Tvůrci hospodářské politiky mohou použít také nástroje monetární politiky jako je snižování úrokových sazeb, zvyšování nabídky peněz apod.

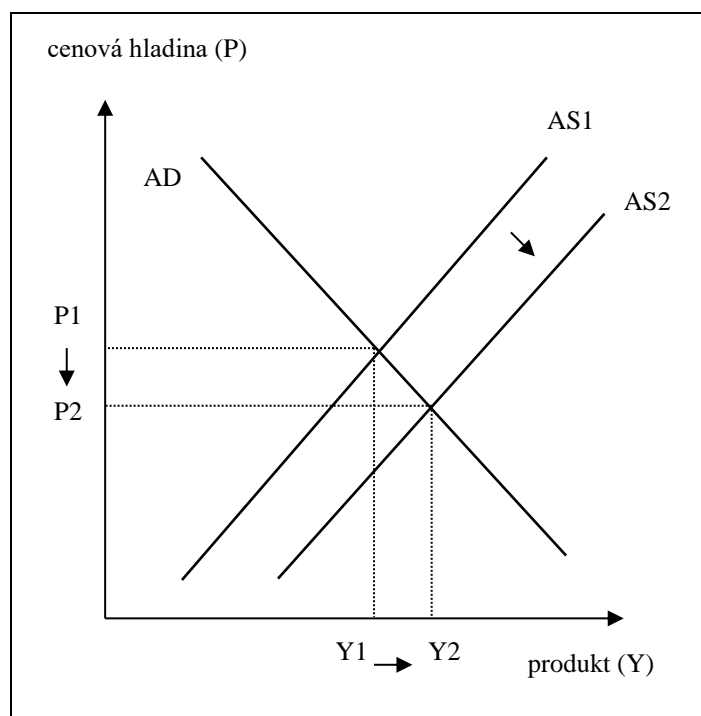
Obrázek 5: Poptávková expanze v modelu AS-AD

Opačně by potom, v případě, že se ekonomika nachází v inflační mezeře a potřebuje přibrzdit, byly použity nástroje restriktivní fiskální a monetární politiky ke snížení agregátní poptávky, výstupu a zaměstnanosti.

Pokud odmyslíme vytěšňovací efekt, pak ceteris paribus povede poptávkově orientovaná hospodářská politika k **růstu produktu**, což vyvolá i následný růst cenové hladiny. Velikost růstu cenové hladiny bude záviset na tvaru agregátní nabídky (AS). Bude-li se ekonomika nacházet v hluboké recesi (křivka agregátní nabídky bude horizontální), potom k růstu cen nedojde a naopak, bude-li ekonomika operovat na úrovni potenciálního produktu (křivka agregátní nabídky bude vertikální na úrovni potenciálního produktu), potom bude růst cen maximální a produkt se nezvýší.

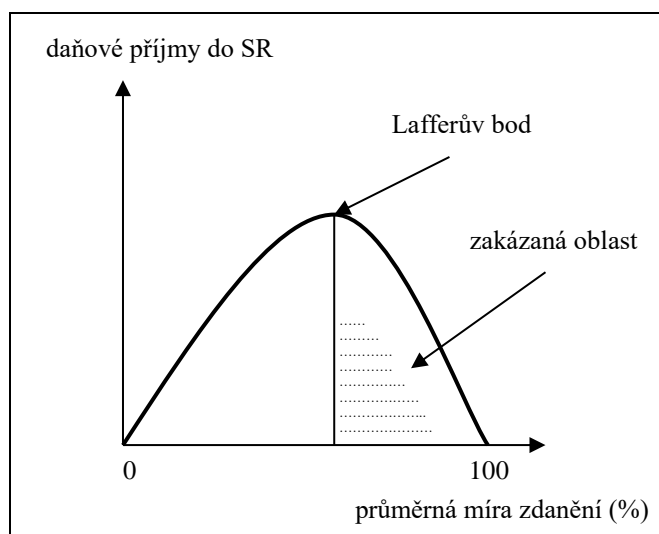
4.2.2 NABÍDKOVĚ ORIENTOVANÁ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Nejprve si účinky expanzivní nabídkově orientované hospodářské politiky ukážeme v modelu AS-AD. Cílem této politiky je především zvýšit potenciální agregátní nabídku v ekonomice takovým způsobem, aby byl realizován větší výstup. Jak vyplývá z grafu na Obrázku 6, mohou toho tvůrci hospodářské politiky dosáhnout, aniž by došlo k současnému růstu cen. Tento přístup k hospodářské politice se nazývá ekonomie strany nabídky.

Obrázek 6: Nabídková expanze v modelu AS-AD

Základem tohoto učení se stal celosvětový odpor proti daním v 70. letech 20. století, kdy řada předních světových ekonomů (Laffer, Roberts, Weidenbaum) ukotvila toto téma alespoň částečně také teoreticky. Klíčovým prvkem, o který se učení opíralo, je tzv. Lafferova křivka, která znázorňuje vztah mezi průměrnou mírou zdanění v ekonomice a daňovými příjmy do státního rozpočtu.

Obrázek 7: Lafferova křivka

Lafferova křivka Obrázku 7 nám říká, že v zásadě existují vždy dvě hodnoty průměrné míry zdanění (průměrné daňové sazby), při kterých je shodná výše daňových příjmů do státního rozpočtu. Daňové příjmy tedy rostou při zvyšující se daňové sazbě, avšak pouze do určitého bodu, který nazýváme tzv. Lafferovým bodem, jakmile ho překročí je jakékoliv další zvyšování daňové sazby kontraproduktivní a nevede k vyšším daňovým příjmům, ale k jejich poklesu (viz v grafu označené „zakázané pásmo“). To se děje proto, že klesá motivace k práci, roste nezaměstnanost a klesá produkt, rostou daňové úniky, podíl podzemní ekonomiky, dochází k odrazování od investiční aktivity apod.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ekonomové strany nabídky doporučují snížit průměrnou míru daňového zatížení, tím dojde ke zlepšení výkonnosti ekonomiky a snížení nezaměstnanosti, a stát nemusí nutně přijít o své daňové příjmy.

Vzhledem k tomu, že ekonomie strany nabídky je spíše soubor určitých názorů, než propracovaná teorie, pak stejně jako jinde v hospodářské politice i zde se prosazují dva nám již dobře známé přístupy – liberální a intervencionistický. Jedná se o tržně konformní přístup, který vychází z myšlenek ekonomického liberalismu a tzv. důchodovou politiku, která je přístupem intervencionistickým.

Tržně konformní přístup byl již částečně popsán výše. Jeho hlavním cílem je podpořit agregátní nabídku, a to podporou svobodného podnikání. Úkolem je snižovat daně (v souladu s implikacemi Lafferovy křivky), preferovat nepřímé daně před přímými (podpora zdaňování spotřeby před zdaňováním důchodů), podpořit konkurenci (omezit činnost monopolů), zamezit dvojímu zdanění, bojovat proti některým praktikám odborů apod.

Důchodová politika je také nabídkově orientovanou hospodářskou politikou, avšak politikou intervencionistickou. Jejím cílem je ovlivňovat vývoj mezd a cen. To se děje na bázi příkazu nebo konsensu. Podle toho rozlišujeme formu **imperativní** (příkazovou), **indikativní** (přesvědčování na základě motivace dotčených subjektů) a **kooperativní** (snaha o vzájemnou dohodu vlády i dotčených subjektů).

Na závěr je třeba poznamenat, že liberální nabídkově orientovaná hospodářská politika byla v nejčistší podobě uplatňována v USA za vlády prezidenta Reagana, ale nesetkala se s výraznějším úspěchem. Snížení daní nevedlo k předpokládanému zvýšení výkonnosti ekonomiky, ani ke zvýšení příjmů do státního rozpočtu, naopak vzhledem k růstu vládních výdajů, došlo k dalšímu zadlužování USA.

4.3 Mikroekonomická a makroekonomická hospodářská politika

Doposud jsme se v rámci této kapitoly zabývali pouze makroekonomickou hospodářskou politikou, která se primárně snaží ovlivnit makroekonomické agregáty, a tím i chování ekonomiky jako celku. S nástupem uplatňování myšlenek „školy racionálních očekávání“ v 70. letech 20. století však začal být využíván také mikroekonomický přístup k hospodářské realitě, a to s úkolem ovlivnit chování dílčích ekonomických subjektů (firem, jednotlivců atd.) na mikroekonomické úrovni, což následně ovlivní i fungování ekonomiky jako celku.

Jak jsme již zmínili v jedné z předcházejících kapitol, mikroekonomická politika je zaměřena na eliminaci tržních selhání a také na změnu distribuce příjmů v ekonomice, tedy na přerozdělování. Obecně lze konstatovat, že **tržní selhání** snižují efektivnost alokace zdrojů společnosti. S možnostmi, jak tato tržní selhání eliminovat jsme se již seznámili v předcházející kapitole.

V dalším klíčovém úkolu mikroekonomické hospodářské politiky – v zajištění **redistribuce příjmů (důchodů)** – se její tvůrci zaměřují na přerozdělení důchodu takovým způsobem, aby bylo naplněno kritérium spravedlnosti nebo zvýšení celkového společenského blahobytu. Existuje mnoho koncepcí a přístupů k ekonomickému blahobytu, kde nejčastěji uplatňovaným je přístup italského ekonoma Vilfreda Pareta. Ten považuje za optimální úroveň společenského blahobytu situaci, kdy nelze dosáhnout tzv. paretovského zlepšení, kdy lze přerozdělit důchod ve společnosti takovým způsobem, že se zlepší situace (blahobyt) alespoň jednoho subjektu, aniž se zhorší situace subjektů jiných. Potom se ekonomika nachází v Paretově optimu. V tomto případě nelze přerozdělit důchod ve společnosti žádným způsobem tak, aby se situace jednoho subjektu zlepšila a jiných nezhoršila. Jedná se o maximalizaci společenského blahobytu. Společenský blahobyt je sice maximalizován, avšak v žádném případě to neznamená, že dané rozdělení důchodu musí být alokačně efektivní, tedy že jsou optimálně využívány zdroje, a dokonce ani spravedlivé.

Jiným přístupem mohou být myšlenky Alfreda Marshalla. K přerozdělení důchodů ve společnosti by mělo docházet tak dlouho, dokud se může situace jednoho zlepšit více, než se situace druhého zhorší. Dokud je toto možné, dochází k marshallovským zlepšením. Optimem je tzv. Marshallovo optimum, kdy nejde přerozdělit důchod tak, aby se situace jednoho zlepšila více, než se situace druhého zhorší. Toto rozdělení důchodů ve společnosti bude také nejspíše alokačně neefektivní a nespravedlivé.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Při provádění hospodářské politiky je třeba zohlednit určité koncepční přístupy, mezi které patří: Stabilizační x prorůstová HP, nabídkově x poptávkově orientovaná HP a mikroekonomická x makroekonomická politika.

Existují víceméně dva základní přístupy k ekonomické realitě a hospodářskému vývoji, které vyplývají ze dvou klíčových problémů popisovaných ekonomickou teorií. Jedná se o hospodářský cyklus a dlouhodobý ekonomický růst.

Teorie hospodářského cyklu se zabývají kolísáním reálného produktu kolem jeho potenciální úrovně. V ekonomické literatuře lze vysledovat dva přístupy: tradiční teorie cyklu a teorie reálného hospodářského cyklu. K tradičním teoriím řadíme přístup monetaristů, nové klasické makroekonomie a nových keynesiánců.

V praxi se můžeme setkat se dvěma typy stabilizační politiky, politikou jemného nebo automatického ladění.

Prorůstová politika je zaměřena na dlouhodobý ekonomický růst v podobě potenciálního produktu. K významným teoriím růstu patří neoklasický Solowův model, dále Teorie endogenního růstu Lucase a Romera. Existují také alternativní teorie růstu, které zohledňují ekologické aspekty a aspekty udržitelnosti.

Dále rozlišujeme poptávkově a nabídkově orientovanou hospodářskou politiku. Poptávkově orientovaná vychází z učení J. M. Keynesa a důsledkem její aplikace je mimo jiné změna cenové hladiny, potažmo inflace. Nabídkově orientovaná HP vychází z učení Ekonomie strany nabídky, která využívá Lafferovu křivku k demonstraci faktu, že nižší míra zdanění nemusí nutně znamenat nižší příjmy do státního rozpočtu.

Poslední koncept se týká makroekonomické a mikroekonomické hospodářské politiky, která se soustředí na eliminaci tržních selhání a redistribuci příjmů ve společnosti.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. A. Laffer tvrdil, že zvýšení daňové sazby zvýší příjmy vlády z daní..
  2. Vláda si vždy musí zvolit, zda bude provádět stabilizační či prorůstovou politiku.
  3. Politika automatického ladění používá diskreční opatření.
  4. Mikroekonomická politika státu se mimo jiné zaměřuje na odstranění tržních selhání.
  5. Uplatňování expanzivní nabídkově orientované hospodářské politiky povede k růstu cenové hladiny.
-

ODPOVĚDI

1N, 2N, 3N, 4P, 5N.

---

5 HODNOCENÍ ÚČINNOSTI HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY A PROBLEMATIKA OČEKÁVÁNÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Z předchozích kapitol již víme, jaké jsou hlavní cíle hospodářské politiky, z jakých teoretických směrů může vycházet, jaké nástroje a koncepční přístupy může využívat. Nyní se podíváme na to, jak lze měřit a zhodnotit účinnost hospodářské politiky. V druhé části této kapitoly si také ukážeme, že kromě výše uvedeného má na účinnost HP významný vliv očekávání ekonomických subjektů, které mohou na opatření hospodářsko-politických autorit reagovat různě a ne vždy tak, jak bylo tvůrci hospodářské politiky zamýšleno.

CÍLE KAPITOLY

- Seznámit se se způsoby hodnocení účinnosti hospodářské politiky
- Umět popsat a sestrojít magický čtyřúhelník a jeho rozšířenou verzi
- Definovat rating a vysvětlit k čemu se používá a jak
- Umět vyjmenovat a popsat některé další indexy sloužící k hodnocení účinnosti HP
- Rozlišit adaptivní a racionální očekávání
- Rozlišit tři základní ekonomické směry (monetaristé, nová klasická makroekonomie, nové keynesiánství) a umět vysvětlit, jak pracují s očekávanými ekonomických subjektů
- Popsat účinky očekávané a neočekávané hospodářské politiky

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Účinnost HP, magický čtyřúhelník, rating, misery index, index nepopularity, adaptivní očekávání, racionální očekávání, monetaristé, noví klasikové, noví keynesiánci, pružné a nepružné mzdy, pružné a nepružné ceny, očekávaná HP, neočekávaná HP

5.1 Hodnocení účinnosti hospodářské politiky

Nyní již víme, jaké jsou základní cíle hospodářské politiky. Podívejme se teď, jak lze hodnotit účinnost hospodářské politiky.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Účinnost hospodářské politiky vyjadřuje míru její úspěšnosti při dosahování stanovených cílů.

V reálném životě probíhá většinou hodnocení tak, že skutečné výsledky se porovnávají s hodnotami, které by mohly být optimálně dosaženy. Stejně to funguje při hodnocení účinnosti hospodářské politiky, stačí znát optimum, kterého je třeba dosáhnout. Míra přiblížení se k tomuto optimu pak vyjadřuje stupeň hodnocení účinnosti hospodářské politiky. Hospodářská politika má řadu cílů a záleží na preferencích vlády dané země, kterým dá prioritu, ale v rámci HP se hodnocení většinou vztahuje ke čtyřem základním ekonomickým cílům. Z předchozích kapitol víme, že těmito cíli jsou velikost potenciálního produktu a jeho růst, přirozená míra nezaměstnanosti, optimální míra inflace, vyrovnanost platební bilance, popř. vyrovnanost jejích částí apod. Každá země se tedy v rámci těchto cílů snaží přiblížit optimálním hodnotám, ale dá se předpokládat, že i některé z těchto optim lze dále ovlivňovat tak, aby se přiblížily k průměru vyspělých zemí.

Mezi základní nástroje měření účinnosti hospodářské politiky patří magický čtyřúhelník, rating a různé indexy.

5.1.1 MAGICKÝ ČTYŘÚHELNÍK A JEHO ROZŠÍŘENÁ VERZE

Jedním ze způsobů, jak měřit účinnost hospodářské politiky je magický čtyřúhelník. Rozlišujeme základní a rozšířenou verzi. Obecně lze říci, že čím více se hodnoty v magickém čtyřúhelníku blíží hodnotám optimálním, tím je hospodářská politika účinnější. U rozšířené verze magického čtyřúhelníku platí, že čím je jeho plocha menší, tím je hospodářská politika účinnější. Nyní se na magické čtyřúhelníky podívám podrobněji.

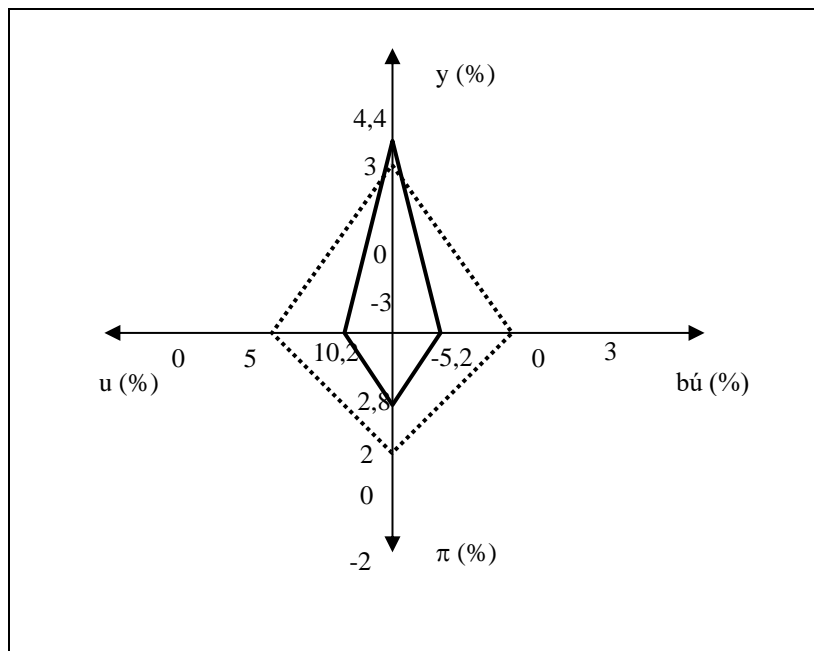
ZÁKLADNÍ VERZE MAGICKÉHO ČTYŘÚHELNÍKU

Jak jsme se dozvěděli v první kapitole, kde jsme mimo jiné zmínily vztahy mezi cíli hospodářské politiky, je někdy velmi obtížné ba i nemožné dosáhnout čtyř základních ekonomických cílů (stabilní ekonomický růst, nízká nezaměstnanost, nízká a stabilní inflace, vnější rovnováha) současně. Z těchto důvodů hovoříme o tzv. **magickém čtyřúhelníku hospodářskopolitických cílů**, i když v některé literatuře se můžete setkat s magickými n-úhelníky. V tomto případě záleží jen na autorech, kolik a jakých cílů si ke znázornění zvolí.

Magický čtyřúhelník (Obrázek 8) je velmi jednoduchý a přehledný způsob grafického zachycení základních cílů. Je třeba si však uvědomit, že se nejedná o nějaký důležitý nástroj makroekonomické analýzy, jako spíše o názornou pomůcku při výkladu této problematiky.

Vrcholy magického čtyřúhelníku jsou standardně tvořeny těmito makroekonomickými veličinami:

- meziročním tempem růstu reálného produktu = y (%),
- průměrnou roční mírou nezaměstnanosti = u (%),
- průměrnou roční mírou inflace = π (%),
- podílem salda běžného účtu PB na nominálním produktu= $bú$ (%).

Obrázek 8: Základní verze magického čtyřúhelníku

Při konstrukci magického čtyřúhelníku je třeba si uvědomit, že stupnice u všech veličin je volena tak, aby bylo možno zaznačit kladné i záporné hodnoty (tzn. s nulou uprostřed). Výjimkou je pouze stupnice u míry nezaměstnanosti, která je volena s nulou na počátku, protože nezaměstnanost nemůže dosahovat záporných hodnot. Dále jste si určitě všimli, že nanášené hodnoty v obrázku rostou zleva doprava a zespona nahoru.

Na obrázku 8 jsou zakresleny 2 magické čtyřúhelníky. Plnou čarou je zaznačen magický čtyřúhelník pro Českou republiku v roce 2004. Z obrázku vyplývá, že v České republice byl ve sledovaném období meziroční růst reálného produktu (měřený tempem růstu reálného HDP) ve výši 4,4%, průměrná míra nezaměstnanosti byla 10,2%, průměrná míra inflace dosáhla hodnoty 2,8% a podíl salda běžného účtu na nominálním produktu byl (-) 5,2 %.

Přerušovanou čarou je zakreslen magický čtyřúhelník optimální. Jedná se o čtyřúhelník, který vyznačuje optimální hodnoty, které by měly být dosaženy. Tyto veličiny jsou získány na základě podrobných makroekonomických analýz a empirických výzkumů. Problémem je, že uvedené hodnoty jsou průměrnými hodnotami pro vyspělé země OECD. Zmíněným optimem podle OECD jsou pak tyto hodnoty makroagregátů:

- meziroční tempo růstu reálného produktu = 3 %,
- průměrná roční míra nezaměstnanosti = 5%,
- průměrná roční míra inflace = 2 %,
- podíl salda běžného účtu PB na nominálním HDP = 0 %.

Čím více se bude magický čtyřúhelník sledované země blížit magickému čtyřúhelníku optimálnímu, tím lze hospodářskou politiku považovat za úspěšnější a účinnější.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pozor, určitě neplatí tvrzení uváděné v některé literatuře, že čím je plocha magického čtyřúhelníku větší, tím je hospodářská politika účinnější. Toto je mylné, protože by to např. znamenalo, že čím větší přebytek běžného účtu platební bilance, tím lépe, čím menší nezaměstnanost, tím lépe apod. Ve skutečnosti je však optimem nulové saldo běžného účtu, nezaměstnanost na úrovni přirozené míry atd. cílů.

Ze zmíněného pak jednoznačně vyplývá, že Česká republika měla v roce 2004 relativně optimální hodnoty pouze v oblasti tempa růstu reálného produktu. I toto lze brát s rezervou, neboť vzhledem k nízké počáteční úrovni reálného produktu (HDP) by bylo zapotřebí výrazně překročit průměr OECD, aby Česká republika dosáhla úrovně HDP v zemích OECD. Klíčovým problémem byla velikost salda běžného účtu platební bilance. Míru inflace a nezaměstnanosti nelze vzhledem k vývoji v ostatních tranzitivních ekonomikách považovat za vysloveně alarmující.

Na závěr této subkapitoly je třeba konstatovat, že magický čtyřúhelník dané země lze srovnávat jak s hodnotami optimálními, tedy u jedné země za různé období, tak také s hodnotami ostatních zemí a získat alespoň orientační srovnání účinnosti hospodářských politik sledovaných zemí.

Jak již bylo zmíněno, tyto hodnoty jsou průměrem hodnot vyspělých zemí OECD, a pokud se s těmito hodnotami budou srovnávat země rozvojové a rozvíjející se, nebude jejich hospodářská politika považována za účinnou, a proto byla sestrojena rozšířená verze magického čtyřúhelníku.

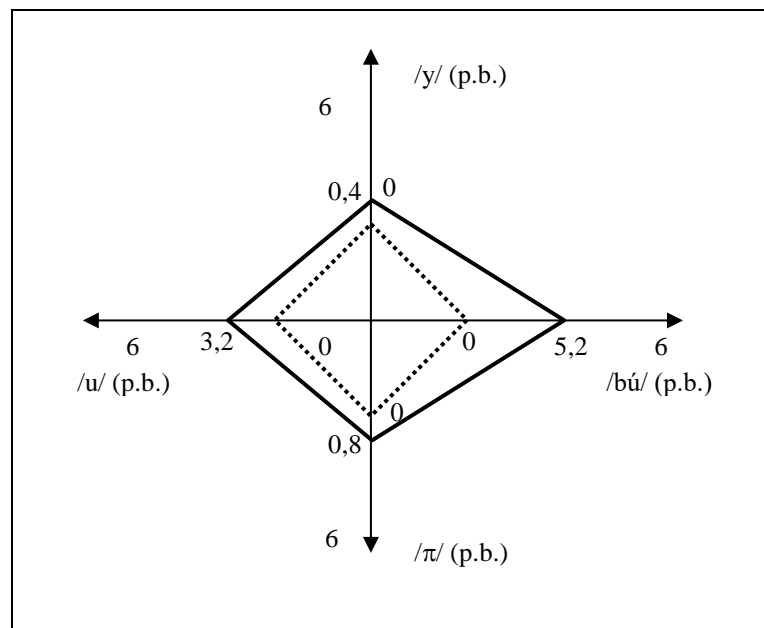

ROZŠÍŘENÁ VERZE MAGICKÉHO ČTYŘÚHELNÍKU

Vzhledem k tomu, že zmíněná základní verze magického čtyřúhelníku umožňuje srovnávání pouze orientační, neboť nezohledňuje rozdílné institucionální parametry jednotlivých zemí, byla vyvinuta rozšířená verze magického čtyřúhelníku. Tato pracuje s potenciálním růstem produktu, přirozenou mírou nezaměstnanosti a optimální mírou inflace. Umožňuje tak srovnávat situaci jednotlivých zemí ve vztahu k jejich optimu a nikoliv k nějaké průměrné hodnotě (optimu společnému).

Vrcholy magického čtyřúhelníku jsou v odlišnosti od základní verze tvořeny veličinami, které jsou dány rozdílem skutečně naměřené veličiny a jejího optima pro danou zemi. Získáme tak hodnoty v absolutní hodnotě a v procentních bodech:

- odchylku skutečného tempa růstu reálného produktu od potenciálního tempa růstu produktu ($|\Delta y| = y - y^*$),
- odchylku skutečné míry nezaměstnanosti od přirozené míry nezaměstnanosti ($|\Delta u| = u - u^*$),
- odchylku skutečné míry inflace od míry inflace, která je považována za optimální ($|\Delta \pi| = \pi - \pi^*$),
- odchylku skutečného podílu salda běžného účtu platební bilance na nominálním produktu od jeho optimální úrovně ($|\Delta b| = b - b^* = b - 0 = b$).

Obrázek 9: Rozšířená verze magického čtyřúhelníku

Na Obrázku 9 pracujeme s velmi hrubými odhady optimálních veličin, které pro toto období v ČR činí cca 7 % pro přirozenou míru nezaměstnanosti, cca 4 % pro růst potenciálního produktu a 2 % pro optimální inflaci.

Vycházíme-li z údajů za rok 2004, které jsou uvedeny již v základní verzi magického čtyřúhelníku (tempo růstu reálného produktu 4,4 %, průměrná míra nezaměstnanosti 10,2 %, průměrná míra inflace 2,8 % a podíl salda běžného účtu na nominálním produktu -5,2 %), získáme zmíněnou rozšířenou verzi magického čtyřúhelníku (plná čára). Přerušovanou čarou je pak označeno optimum, ke kterému by se měl magický čtyřúhelník dané země přibližovat.

K ZAPAMATOVÁNÍ

V rozšířené verzi magického čtyřúhelníku platí, že čím více se blíží optimální verzi, tím je hospodářská politika účinnější, jinými slovy, čím je jeho obsah menší, tím je hospodářská politika účinnější.

Komparace jednotlivých zemí pomocí rozšířené verze magického čtyřúhelníku má mnohem větší vypovídací schopnost, než je tomu u základní verze. Problémem však je velmi komplikované získávání strukturálních parametrů ekonomiky (u , y^* a π^*).

5.1.2 RATING

Určitým vodítkem pro měření účinnosti hospodářské politiky je také mezinárodní **ratingové hodnocení státu**, které je jedním ze základních ukazatelů ekonomické situace v zemi, a tedy i úspěšnosti hospodářské politiky.

DEFINICE

Rating obecně vyjadřuje schopnost hodnoceného subjektu splácet své závazky.

Rating je založen na zkoumání konkrétních politických, ekonomických a jiných faktorů v zemi. Ratingové hodnocení provádějí specializované agentury, jejichž hlavním krédem by měla být důvěryhodnost, nezávislost a objektivita. Kritéria hodnocení musí být navíc dopředu všeobecně známa. Nejvýznamnějšími ratingovými agenturami jsou:

- Standard & Poor's,
- Moody's,
- Fitch.

Ratingové hodnocení vychází z tzv. stupnic. Ty jsou založeny na písmenné symbolice (začíná se od počátku abecedy, kde nejvyšší ohodnocení je písmeny AAA, nižší AA, A,

BBB, BB atd.). Rozlišení v rámci dané kategorie se děje prostřednictvím jemnějšího členění, na základě znamének +/- nebo číslic 1,2,3 (Např. AAA⁺, AAA⁻ nebo A1, A2 apod.)

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Podle posledních údajů zveřejněných Českou národní bankou má Česká republika ratingové hodnocení ke dni 8. 5. 2020 v pásmu Aa3 (Moody's) a AA- (Standard & Poor's a Fitch). Toto hodnocení je považováno na velmi dobré a ve stejných pásmech se pohybují např. Belgie, Estonsko, Velká Británie.

Na závěr je třeba uvést, že ratingové hodnocení státu nemůže být nikdy nižší než ratingové hodnocení jakéhokoliv jeho subjektu (firmy, města apod.). Tak se může stát, že i špičková firma, která je schopna maximálně dostát svým závazkům, pokud se nachází v nedůvěryhodné zemi, nemůže získat vysoký rating.

5.1.3 VYBRANÉ INDEXY SLOUŽÍCÍ K HODNOCENÍ ÚČINNOSTI HP

Účinnost hospodářské politiky odrážejí i některé další indexy (čím je popsán index vyšší, tím je naplňování základních cílů hospodářské politiky horší a účinnost hospodářské politiky menší)³. Vzhledem k jejich konstrukci se jedná spíše o doplňkové ukazatele. Jedná se o tzv.:

- **index útrap (misery index, MI)** – sčítá se míra inflace a míra nezaměstnanosti,
- **index stabilizace (stabilization policy index, SPI)** – sčítá se míra inflace a dvojnásobek míry nezaměstnanosti,
- **index neoblíbenosti (unpopularity index, UPI)** – jedná se o rozdíl míry inflace a trojnásobku tempa růstu HDP.

PRO ZÁJEMCE

Index mizerie (index útrap, index bídy) je makroekonomický ukazatel, který vyjadřuje součet míry inflace a míry nezaměstnanosti. Takto jej poprvé vyjádřil v sedmdesátých letech 20. století americký ekonom Arthur Okun. Poprvé byl index použit ve Spojených státech amerických v roce 1975 jako politický slogan Demokratické strany. V roce 1999 přidal další parametry profesor Robert Barro, a to růst HDP (ten jediný se odčítá) a výši úroko-

³ Tyto mají však pouze orientační hodnotu a nemohou být významnějším vodítkem.

vých měř. Nevýhodou indexu je, že zkoumá státy pouze z hlediska ekonomiky, nijak nereflexuje úroveň života obyvatel, bezpečnost a další aspekty. Někdy je kritizována i jeho subjektivita. Dalším problémem je shodná váha ve výpočtu pro inflaci i nezaměstnanost.

5.2 Hospodářská politika a očekávání

Aby mohla hospodářská politika co nejúčinněji ovlivnit vývoj makroekonomických veličin, je třeba vzít v potaz všechny možné okolnosti, které na tento proces působí. Jednou z nich je existence očekávání ekonomických subjektů.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Z teorie víme, že např. snížení úrokových sazeb v době recese povede ke stimulaci ekonomického růstu, poklesu nezaměstnanosti, růstu cenové hladiny (tedy k růstu míry inflace) atd. Jak se ovšem situace změní při existenci očekávání? Řekněme, že ekonomika se dostává do recese a centrální banka se rozhodne snížit úrokovou sazbu o půl procentního bodu a předpokládá, že dojde k výše popsáným procesům. Namísto toho reaguje ekonomika jinak. Nedojde k růstu produktu a poklesu nezaměstnanosti a inflace se dokonce sníží. Toto způsobí právě existence očekávání ekonomických subjektů, které po vyhodnocení dostupných informací očekávaly, že centrální banka sníží úrokovou sazbu o jeden procentní bod a této skutečnosti přizpůsobily své chování. Ovšem vzhledem k tomu, že reakce centrální banky nebyla v souladu s jejich očekáváním (úroková sazba klesla pouze o půl procentního bodu nikoliv o jeden), působilo toto opatření de facto restriktivně.

5.2.1 ADAPTIVNÍ VERSUS RACIONÁLNÍ OČEKÁVÁNÍ

V podstatě existují dva přístupy k formování očekávání, jsou vytvářena buď adaptivně, nebo racionálně.

ADAPTIVNÍ OČEKÁVÁNÍ

K ZAPAMATOVÁNÍ

S teorií adaptivních očekávání se poprvé setkáváme v dílech autorů školy monetaristické. Podle nich se ekonomické subjekty rozhodují na základě minulých zkušeností. I tato jednoduchá definice však může mít několik alternativ.

V prvním případě se ekonomické subjekty rozhodují pouze na základě minulé zkušenosti, aniž by vzali v potaz minulý vývoj dané ekonomické veličiny za delší časové období (druhý případ). Jedním z nejužívanějších příkladů je požadavek zaměstnanců na zvýšení mezd. Pokud budou požadovat zvýšení mzdy v roce 2010, v prvním případě vezmou v potaz inflaci v roce 2009 a alespoň o tolik budou požadovat nárůst mezd v roce 2010. V druhém případě zahrnou do svých kalkulací také inflaci v předchozích obdobích, např. v roce 2006, 2007, 2008 atd. Pokud mají být požadavky na zvýšení mezd v roce 2010 co nejpřesnější, je třeba do očekávání zahrnout také skutečnost, jaký byl v minulých obdobích rozdíl mezi očekávanými vývoje míry inflace a její skutečnou hodnotou. Tím budou do výsledného požadavku zahrnuty nejen hodnoty míry inflace v minulých letech, ale také chyby v rozhodování, kterých se ekonomické subjekty dopustily.

RACIONÁLNÍ OČEKÁVÁNÍ

Je zřejmé, že součástí ekonomiky jsou subjekty, pro které by bylo rozhodování se na základě adaptivních očekávání nedostatečné, a proto musejí zohledňovat jak přítomnost, tak budoucí vývoj. Touto problematikou se zabývá *teorie racionálních očekávání*. Hypotézu racionálních očekávání zformuloval již v roce 1961 americký ekonom J. F. Muth (1961), na jehož závěry se v roce 1971 ve svých pracích odvolávají R. Lucas a T. Sargent (1971). Tyto práce lze považovat za počátek formování školy racionálních očekávání, z jejichž poznatků vychází škola „Nové klasické makroekonomie“ a „Nové keynesiánské ekonomie“.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Podle hypotézy racionálních očekávání se ekonomické subjekty nerozhodují pouze na základě minulých zkušeností (adaptivně), ale do svých očekávání zahrnují také všechny dostupné informace o současném a budoucím vývoji. I když tyto informace nemusí být dokonalé, jsou v průměru správné, a tudíž nedochází k systematickým chybám.

Vrátíme-li se k našemu příkladu se zvyšováním mezd. Při požadavcích na růst mezd v roce 2010 budou ekonomické subjekty vycházet nejen z vývoje inflace v předchozích letech, ale na základě dalších získaných informací zahrnou také např. očekávaný vývoj fiskální a monetární politiky a tomu přizpůsobí své požadavky.

ROZHODOVÁNÍ EKONOMICKÝCH SUBJEKTŮ

Dle výše popsaného by se mohlo zdát, že všechny ekonomické subjekty by se měly rozhodovat racionálně. Ovšem v realitě tomu tak není. Obecně lze říci, že jednotlivci, domácnosti a malé firmy se při formulaci svých očekávání rozhodují spíše *adaptivně*, zatímco velké firmy, státní instituce se rozhodují spíše *racionálně*. Důvodem je skutečnost, že jednotlivci většinou nedokážou zvážit dodatečné náklady, které jim vznikají, protože dostatečně nevyužívají všechny dostupné informace (i přes to, že v posledních letech jsou na internetu veřejně přístupné) nebo je nedokážou správně vyhodnotit. Naproti tomu velké firmy, banky, státní instituce, nadnárodní korporace mají vlastní analytická oddělení pro zpracování prognóz a analýz, a proto se formulují svá očekávání racionálně.

5.2.2 PŘÍSTUPY JEDNOTLIVÝCH ŠKOL K HOSPODÁŘSKÉ POLITICE

Nyní si rozebereme přístupy tří výše zmíněných ekonomických škol k hospodářské politice a její účinnosti. Jedná se o školu Nové klasické makroekonomie, nové keynesiánce a monetaristy. Jednotlivé školy se liší v názoru na formování očekávání (adaptivní či racionální) a na to, zda jsou mzdy a ceny pružné. Monetaristé a noví klasikové předpokládají, že mzdy a ceny jsou pružné a nové klasiky a nové keynesiánce zase spojuje platnost hypotézy racionálních očekávání. Dá se tedy očekávat, že doporučení pro tvůrce hospodářské politiky budou rozdílná.

Přibližme si modelovou situaci na příkladu fiskální expanze. V případě, kdy vláda např. zvýší vládní výdaje, aby podpořila růst ekonomiky, dostává se ekonomika do inflační mezery a z důvodu platnosti Phillipsovy křivky dochází ke změnám v úrovni výstupu. Až potom se všechny školy shodují. Ovšem jaká bude změna výstupu, závisí na tom, zda jsou očekávání ekonomických subjektů adaptivní nebo racionální. Podle *monetaristů* pracujících s adaptivními očekáváním dojde pouze ke krátkodobému růstu produktu, protože i přes to, že by subjekty měly všechny dostupné informace o minulém vývoji a očekávaly by růst inflace, chvíli potrvá, než nové situaci přizpůsobí své chování, a tudíž dojde ke krátkodobému vychýlení produktu. Z dlouhodobého hlediska se produkt vrátí na původní úroveň, neboť se kontrakty v ekonomice nové situaci přizpůsobí. Za předpokladu pružných mezd a cen bude tento proces záviset na rychlosti adaptace.

Noví klasikové pracují nejens pružnými mzdami a cenami, ale na rozdíl od monetaristů také s racionálními očekáváním a do svého rozhodování zahrnují všechny dostupné informace minulé, přítomné i budoucí. Z jejich pohledu bude jakákoliv očekávaná hospodářská politika neúčinná, protože ekonomické subjekty zahrnou všechny poznatky do svých očekávání a přizpůsobí jim své chování. K vychýlení produktu tedy nedojde ani z krátkodobého ani z dlouhodobého hlediska.

Noví keynesiánci pak předpokládají, že mzdy a ceny jsou nepružné. I když se ekonomické subjekty rozhodují racionálně, díky těmto rigiditám nemohou hned přizpůsobit své

chování očekávané situaci. Může tedy dojít ke krátkodobému vychýlení produktu, ale z dlouhodobého hlediska se vrátí zpět na svoji původní úroveň.

V tabulce 2 jsme si shrnuli své poznatky. I přes to, že důvody jsou různé, může podle monetaristů a nových keynesiánců u anticipovaných překvapení dojít ke krátkodobému vychýlení produktu od jeho dosavadní úrovně. Naopak podle nových klasiků nemá anticipovaná změna inflace na produkt žádný vliv. Všechny tři školy pak zastávají stejný názor na neočekávanou hospodářskou politiku, která může ovlivnit mezeru výstupu.

Tabulka 2: Hospodářská politika a očekávání - shrnutí

Jednotlivé školy	Očekávání	Mzdy a ceny	Očekávaná hospodářská politika	Neočekávaná hospodářská politika
Monetaristé	adaptivní	pružné	účinná	účinná
Noví klasikové	racionální	pružné	neúčinná	účinná ale problematická
Noví keynesiánci	racionální	nepružné	účinná	účinná ale problematická

Zdroj: Kliková, Kotlán (2006).

5.2.3 OČEKÁVÁNÍ A ÚČINNOST HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

Účinnost hospodářské politiky, jako stupeň naplnění jejích cílů, je sledován zejména v podobě kombinace naplnění dvou základních makroekonomických cílů vyjadřovaných jako optimální velikost mezery výstupu a odchylky inflace od jejího cíle. K lepšímu pochopení vlivu očekávání na velikost produktu použijeme nyní grafický aparát, konkrétně model AS-AD.

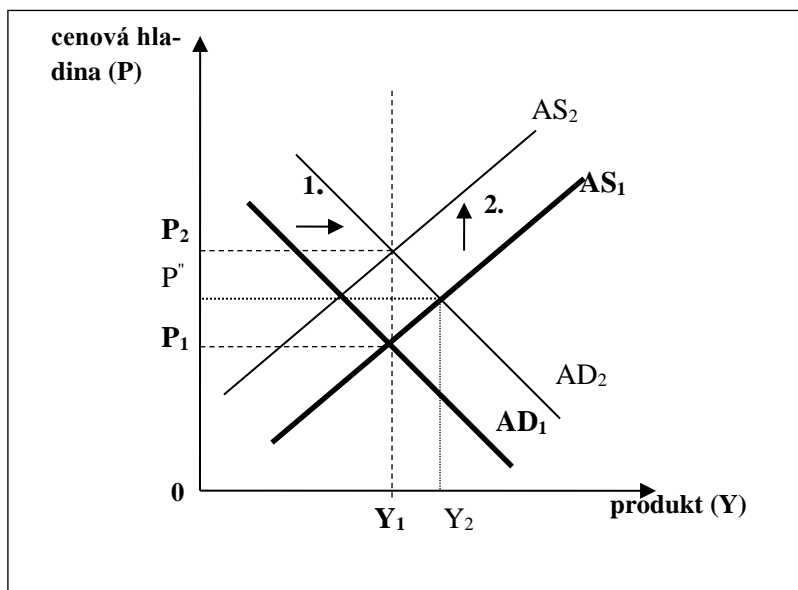
OČEKÁVANÁ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Jako první si rozebereme očekávanou hospodářskou politiku z pohledu monetaristů, kteří předpokládají pružnost mezd a cen a pracují s adaptivními očekáváním. Na Obrázku 10 je znázorněna fiskální expanze, při které dochází k růstu agregátní poptávky tedy posunu křivky AD_1 do AD_2 , čímž vzroste velikost produktu z Y_1 na Y_2 a cenová hladina se zvýší z P_1 na P'' .

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jelikož se ekonomické subjekty rozhodují adaptivně na základě pouze minulých informací, nemůže se růst cenové hladiny projevit do mzdových kontraktů okamžitě a krátkodobě tak dojde k růstu produktu. To znamená, že z krátkodobého hlediska bude hospodářská politika účinná.

Obrázek 10: Očekávaná HP a přístup monetaristů

Nějaký čas bude trvat, než se ekonomické subjekty nově vzniklé situaci přizpůsobí a zaměstnanci budou požadovat zvýšení nominálních mezd, které povede k růstu nákladů firem a posunu křivky agregátní nabídky z AS_1 do AS_2 . Produkt se tak vrátí na svoji původní úroveň a jediným výsledkem bude růst cenové hladiny na P_2 . Vzhledem k tomu, že cílem fiskální expanze byla podpora růstu produktu, je z dlouhodobého hlediska očekávaná hospodářská politika neúčinná.

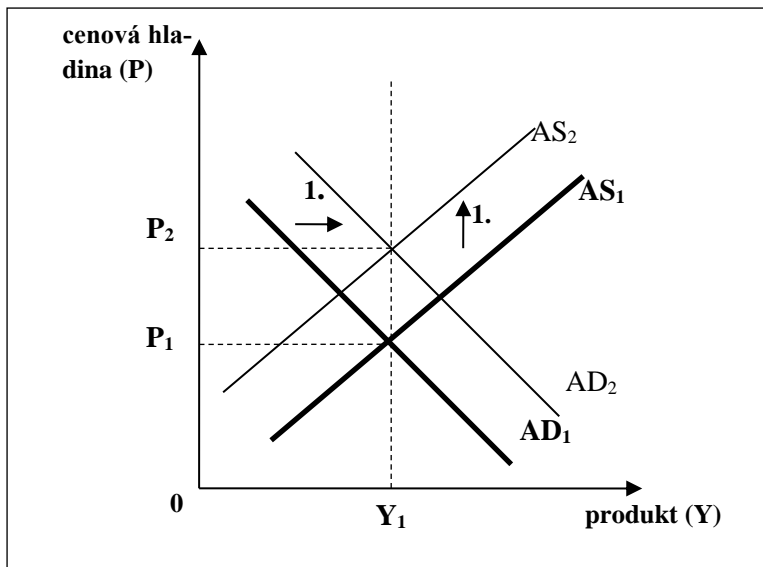

K ZAPAMATOVÁNÍ

Z pohledu nových klasiků nemá hospodářská politika vliv na produkt ani krátkodobě ani dlouhodobě.

Na Obrázku 11 si opět znázorníme fiskální expanzi za předpokladu pružných mezd a cen a racionálních očekávání.

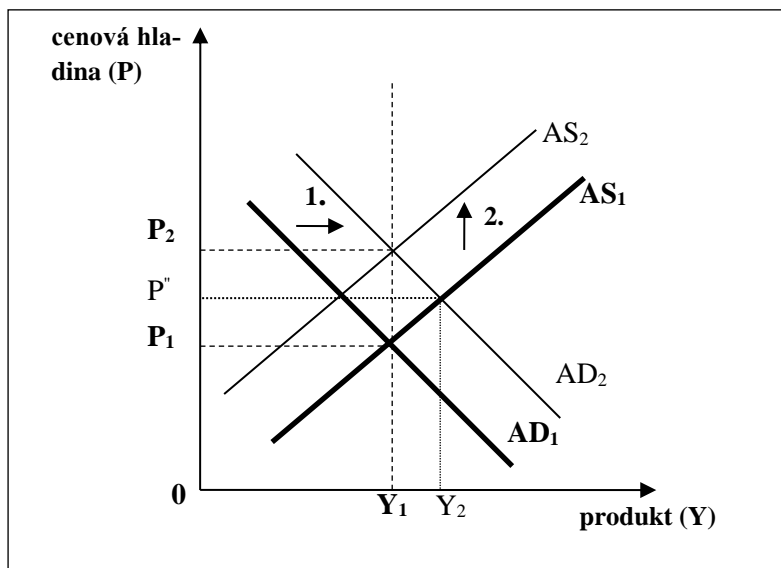

Obrázek 11: Očekávaná HP a přístup nových klasiků

Opět nejdříve dochází k posunu křivky AD₁ do AD₂, ale díky racionálnímu očekávání zakalkulují ekonomické subjekty případný růst cen do růstu nominálních mezd, čímž dochází k současnému posunu křivky AS₁ do AS₂ (z důvodu rostoucích nákladů firem) a cenová hladina roste z P₁ do P₂, aniž by došlo k růstu produktu.

Na první pohled by se mohlo zdát, že když Obrázek 10 zcela shodný s Obrázekem 12, budou závěry nových keynesiánců totožné se závěry monetaristů. Není tomu tak zcela.

Obrázek 12: Očekávaná HP a přístup nových keynesiánců

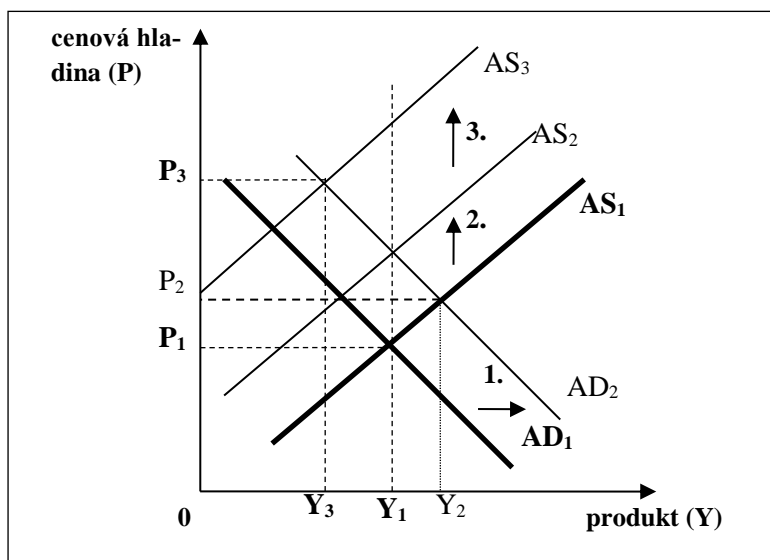
K ZAPAMATOVÁNÍ

I když se obě školy shodnou na tom, že krátkodobě může být hospodářská politika účinná a dlouhodobě neúčinná, vedou je k tomuto konstatování zcela jiné důvody. Na rozdíl od monetaristů předpokládají noví keynesiánci racionální očekávání a vycházejí z faktu, že mzdy a ceny jsou nepružné.

Tyto předpoklady pak vedou k situaci, kdy sice ekonomické subjekty racionálně očekávají fiskální expanzi (posun křivky AD_1 do AD_2) a s ní spojený růst cen (z P_1 do P'') zakalkulují ji do svých potenciálních mzdových kontraktů, ale z důvodu rigidity mezd a cen dochází ke zpoždění. Křivka agregátní nabídky (AS_1 do AS_2) se posouvá později, díky čemuž může dojít ke krátkodobému růstu produktu na velikost Y_2 . Poté, co se mzdové kontrakty přizpůsobí fiskální expanzi a dojde ke zmíněnému posunu křivky AS, vrátí se produkt na svou původní úroveň Y_1 a cenová hladina vzroste na úroveň P_2 . Z dlouhodobého hlediska je tak očekávaná hospodářská politika neúčinná.

NEOČEKÁVANA HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Jak bylo popsáno výše, je za předpokladu racionálních očekávání a pružných mezd a cen podle nových klasiků očekávaná hospodářská politika neúčinná jak v krátkém tak v dlouhém období. V případě, že by ovšem hospodářská politika byla **neočekávaná**, nemohou ji ekonomické subjekty zahrnout do svých očekávání a přizpůsobit jí své chování. Jaké to bude mít důsledky na velikost produktu a cenovou hladinu, si ukážeme na Obrázku 13.

Obrázek 13: Neočekávaná HP a přístup nových klasiků

Při náhlé fiskální expanzi dojde k růstu agregátní poptávky vyjádřenému posunem křivky AD_1 do AD_2 , produkt vzroste na velikost Y_2 za současného růstu cenové hladiny (P_1 do P_2). Za

předpokladu neočekávané hospodářské politiky se z krátkodobého hlediska nic dalšího nestane, neboť ekonomické subjekty s touto možností nepočítaly a nezahrnuly ji do svých očekávání ani mzdových kontraktů.

Mohlo by se tedy zdát, že je výhodné provádět neočekávanou hospodářskou politiku, ale není tomu tak. Snadno totiž může dojít k situaci, že racionálně očekávající subjekty své chování časem nejen přizpůsobí (posun z AS_1 do AS_2), ale na základě zkušeností mohou svá očekávání utvářet zcela odlišně. Mohou tak požadovat mnohem vyšší růst nominálních mezd, čímž se křivka agregátní nabídky posune až do AS_3), cenová hladina vzroste na úroveň P_3 a produkt se dostane pod úroveň výchozího na hodnotu Y_3 . Výsledkem fiskální expanze je pak pokles produktu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jak z rozboru přístupů jednotlivých škol vyplývá, existence racionálních očekávání v ekonomice neumožňuje uplatňování stabilizační politiky v keynesiánském smyslu, protože jediným jejím výsledkem je růst cenové hladiny (tedy míry inflace), aniž by měla pozitivní vliv na růst produktu.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Účinnost hospodářské politiky vyjadřuje míru její úspěšnosti při dosahování stanovených cílů a mezi základní nástroje měření účinnosti hospodářské politiky patří magický čtyřúhelník, rating a různé doplňkové indexy.

Jedním ze způsobů, jak měřit účinnost hospodářské politiky je magický čtyřúhelník. Rozlišujeme základní a rozšířenou verzi. Obecně lze říci, že čím více se hodnoty v magickém čtyřúhelníku blíží hodnotám optimálním, tím je hospodářská politika účinnější. U rozšířené verze magického čtyřúhelníku platí, že čím je jeho plocha menší, tím je hospodářská politika účinnější.

Další možností je rating, který obecně vyjadřuje schopnost hodnoceného subjektu splácat své závazky. Ratingové hodnocení sestavují renomované, nezávislé agentury a je prezentován formou kombinace písmen, čísel, znamének +/-.

Jako doplňkový zdroj hodnocení účinnosti hospodářské politiky mohou být použity různé indexy (index útrap, nepopularity, stabilizace), jejich váha a vypovídají schopnost je však relativně malá.

Aby mohla hospodářská politika co nejučinněji ovlivnit vývoj makroekonomických veličin, je třeba vzít v potaz všechny možné okolnosti, které na tento proces působí. Jednou z nich je existence očekávání ekonomických subjektů.

Pokud se ekonomické subjekty rozhodují adaptivně, rozhodují na základě minulých zkušeností. Podle hypotézy racionálních očekávání se ekonomické subjekty nerozhodují pouze na základě minulých zkušeností (adaptivně), ale do svých očekávání zahrnují také všechny dostupné informace o současném a budoucím vývoji. I když tyto informace nemusí být dokonalé, jsou v průměru správné, a tudíž nedochází k systematickým chybám.

Monetaristé a noví klasikové předpokládají, že mzdy a ceny jsou pružné a nové klasiky a nové keynesiánce zase spojuje platnost hypotézy racionálních očekávání.

I přes to, že důvody jsou různé, může podle monetaristů a nových keynesiánců u anticipovaných překvapení dojít ke krátkodobému vychýlení produktu od jeho dosavadní úrovně. Naopak podle nových klasiků nemá anticipovaná změna inflace na produkt žádný vliv. Všechny tři školy pak zastávají stejný názor na neočekávanou hospodářskou politiku, která může ovlivnit mezeru výstupu.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Subjekt rozhodující se adaptivně využívá všechny dostupné informace.
2. S teorií racionálních očekávání pracovali monetaristé a noví klasici.
3. Očekávaná hospodářská politika je dle nových klasiků krátkodobě neúčinná.
4. Neočekávaná hospodářská politika je pro ekonomiku prospěšná, protože se jeví jako nejúčinnější.
5. Čím více se bude magický čtyřúhelník sledované země blížit magickému čtyřúhelníku optimálnímu, tím lze hospodářskou politiku považovat za úspěšnější a účinnější.

ODPOVĚDI

1N, 2N, 3N, 4N, 5P

---

6 FISKÁLNÍ POLITIKA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Doposud jsme se věnovali hospodářské politice po stránce obecně teoretické, nyní se již budeme věnovat konkrétním typům hospodářské politiky. Pro potřeby tohoto kurzu byly vybrány tři základní typy – fiskální, monetární a vnější. Jako první se budeme věnovat fiskální politice, kterou provádí vláda a jejímž hlavním cílem je stabilní ekonomický růst a nízká míra nezaměstnanosti. Za hlavní nástroj fiskální politiky je považován státní rozpočet, o kterém si budeme také podrobněji povídat.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat fiskální politiku a vymežit její základní funkce
- Seznámit se s cíli a nástroji fiskální politiky a umět popsat jejich fungování
- Popsat soustavu veřejných rozpočtů se zaměřením na státní rozpočet
- Definovat příjmovou a výdajovou stranu státního rozpočtu, a popsat způsoby krytí jeho deficitu
- Rozlišit státní a veřejný dluh
- Vymežit teoretické přístupy k fiskální politice

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Fiskální politika, funkce alokační, redistribuční a stabilizační, vestavěné stabilizátory, diskréční opatření, státní rozpočet, deficit státního rozpočtu a způsoby jeho krytí, cyklický a strukturální deficit, státní dluh, veřejný dluh, fiskální brzda, teoretické přístupy k fiskální politice

6.1 Definice, nositelé, funkce

Fiskální politika je považována za nejdůležitější dílčí hospodářskou politiku státu.

DEFINICE

Fiskální politika (FP) představuje vědomé využívání státního rozpočtu (popř. ostatních veřejných rozpočtů) za účelem dosažení stanovených cílů. **Hlavním cílem** fiskální politiky je udržení vyváženého ekonomického růstu a zajištění nízké míry nezaměstnanosti.

Nositelem fiskální politiky je vláda, v přeneseném smyslu pak ministerstva, úřady a samosprávné kraje a obce. Při dosahování hlavních cílů fiskální politiky je brán zřetel i na zbylé dva základní ekonomické cíle, kterými jsou stabilní inflace a vnější rovnováha v podobě vyrovnané platební bilance.

Kromě dosahování cílů má fiskální politika také své funkce, které v ekonomice plní, je to funkce:

- **Redistribuční** (tato funkce zajišťuje přerozdělení důchodu ve společnosti ve směru od ekonomicky aktivních obyvatel k ekonomicky neaktivním, nebo také od bohatých k chudým; děje se tak prostřednictvím daní a transferů)
- **Alokační** (tato funkce slouží k zajištění efektivní alokace především veřejných statků; finanční prostředky jsou tak přidělovány do oblastí, jako je vzdělávání, zdravotnictví, sociální oblast apod.)
- **Stabilizační** (vládní sektor se snaží o stabilizaci hospodářského cyklu, toto téma bylo podrobněji rozebráno v kapitole věnované koncepčním přístupům k hospodářské politice)

6.2 Nástroje fiskální politiky

Hlavním nástrojem fiskální politiky je státní rozpočet, který je součástí soustavy veřejných rozpočtů, těm se budeme věnovat později. Nyní si představíme dva typy nástrojů, které v ekonomice působí odlišně. Jedná se o automatické stabilizátory a diskreční opatření.

6.2.1 AUTOMATICKÉ STABILIZÁTORY A DISKREČNÍ OPATŘENÍ

Automatické neboli vestavěné stabilizátory jsou takové nástroje fiskální politiky, které, pokud jsou jednou zavedeny, působí automaticky a nevyžadují žádné další zásahy státu. Znamená to, že automaticky stabilizují ekonomiku, aniž by je musela vláda či parlament znovu schvalovat. Jedná se o:

- mandatorní (každoročně povinné) výdaje,

- progresivní daně z příjmu,
- transferové platby (např. podpora v nezaměstnanosti).

PŘÍPADOVÁ STUDIE

A jak tedy automatické stabilizátory fungují v praxi? V případě progresivního zdanění příjmů, kdy jsou příjmy rozděleny do daňových pásem ve smyslu čím vyšší příjem tím vyšší zdanění, dojde např. v konjunktuře k tomu, že ekonomice se daří, příjmy zaměstnanců rostou a ti se tak posouvají do vyššího daňového pásma, kde odvedou vyšší daň z příjmu. To se samozřejmě projeví na jejich „čistém“ příjmu, který neroste tolik, jinými slovy koupěschopnost domácností neroste tak rychlým tempem a tudíž nedojde k přehřátí ekonomiky v důsledku růstu agregátní poptávky. Naopak v době recese, kdy příjmy domácností klesají, nedojde díky progresivnímu zdanění k masivnímu poklesu agregátní poptávky a koupěschopná poptávka zůstává víceméně zachována, což má příznivý vliv na produkt a celkovou stabilizaci ekonomiky. Podobně fungují transferové platby, ať už se jedná o podpory v nezaměstnanosti či jiné sociální dávky.

Diskreční opatření jsou jednorázová opatření, která jsou zaměřena na realizaci akutních změn v národním hospodářství. Do ekonomiky jsou zaváděna jednorázově, na předem stanovenou dobu a po schválení vládou či parlamentem. Jedná se např. o:

- změnu daňových sazeb a zavedení nových daní,
- změnu ve výši jednotlivých položek vládních výdajů,
- změnu struktury vládních výdajů,
- veřejné programy a projekty zaměstnanosti.

Diskreční opatření mají výhodu oproti vestavěným stabilizátorům ve větší pružnosti a operativnosti, problémem však mohou být časová zpoždění v jejich uplatňování, protože schvalovací proces může trvat dlouho.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Typickým příkladem diskrečního opatření v posledních několika letech jsou jednorázové dotační programy pro zemědělce, kteří se potýkají s neúrodou z důvodu sucha, přemnožení hlodavců nebo jednorázové podpory oblastem zasaženým povodněmi.

V roce 2020 čelí vlády nové „výzvě“ v podobě nemoci Covid 19, která je označována za celosvětovou epidemii a paralyzovala světové hospodářství včetně vyspělých ekonomik. Aby česká vláda zamezila nebo alespoň zmírnila dopady šíření této nemoci na českou ekonomiku, spustila řadu vládních programů pro podnikatele (Covid I, Covid II, Antivirus, Pětadvacítka) a dočasně změnila podmínky vyplácení ošetrovného tak, aby rodiče mohli

zůstat s dětmi doma v karanténě, kdy byly zavřeny školy. Všechna tato opatření jsou dočasná a účelově vázána. Pokud by je vláda chtěla použít někdy v budoucnu v souvislosti s jinou událostí, musely by být znovu schváleny a znovu nastavena doba jejich působnosti.

Na závěr této subkapitoly si vysvětleme ještě jeden mechanismus, který automaticky působí v ekonomice. Jedná se o **princip fiskální brzdy**. V ekonomice, která se nachází v konjunktuře, většinou roste inflace, což se s určitým zpožděním projeví v růstu nominálních mezd. Část těchto mezd se, v případě progresivního daňového systému, dostane do vyššího daňového pásma, ve kterém je vyšší daňová sazba. Dochází tak k poklesu reálných příjmů (důchodů) v ekonomice, poklesu koupěschopné poptávky a výstupu. Ekonomika se samovolně ochlazuje a hospodářský cyklus se stabilizuje.

6.2.2 ROZPOČTOVÁ SOUSTAVA

Rozpočtová soustava v České republice je tvořena:

- Veřejnými rozpočty
- Mimorozpočtovými fondy
- Rozpočty ostatních veřejnoprávních organizací

VEŘEJNÉ ROZPOČTY

Důležitou součástí veřejných rozpočtů je státní rozpočet, který je základním nástrojem fiskální politiky.

DEFINICE

Státní rozpočet (SR) je centralizovaný peněžní fond, který vytvářejí, rozdělují a používají ústřední orgány státní správy. SR tvoří příjmová stránka (daně, cla, poplatky, příjmy z prodeje státního majetku apod.) a výdajová stránka (výdaje na nákup zboží a služeb a transferové platby).

Státní rozpočet je v ČR sestavován na 1 kalendářní rok a má podobu zákona. Jeho sestavování a schvalování se řídí zákonem o rozpočtových pravidlech. Pokud není zákon o státním rozpočtu přijat, hospodaří vláda podle rozpočtového provizoria.

Státní rozpočet je utvářen v rámci rozpočtového procesu, který se skládá ze sestavování (Ministerstvem financí), projednávání a schvalování (nejdříve ve vládě a poté v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR), resp. kontroly plnění (tzv. státní závěrečný účet schvalovaný v

Poslanecké sněmovně). Schvalování SR probíhá pouze v Poslanecké sněmovně a nikoliv v Senátu, kdy vláda předloží návrh zákona předsedovi Poslanecké sněmovny nejpozději 3 měsíce před začátkem rozpočtového roku, ten pak přikáže tento návrh zákona k projednání rozpočtovému výboru. V poslanecké sněmovně se státní rozpočet schvaluje ve 3 čteních; od druhého čtení se již nesmí měnit celkový objem jeho příjmů a výdajů, pouze se může měnit velikost finančních prostředků v jeho jednotlivých částech (kapitolách). Státní rozpočet by měl být přibližně vyrovnaný (příjmy by se měly rovnat výdajům), ve skutečnosti se však potýká většina zemí s jeho deficitem (výdaje jsou větší než příjmy - saldo SR je záporné). Největším příjmem SR je pojistné na sociální zabezpečení a DPH, spolu se spotřební daní. SR je nejdůležitější, ale ne jedinou součástí veřejných rozpočtů.

Veřejné rozpočty, kromě státního rozpočtu zahrnují ještě **rozpočty vyšších územně samosprávných celků (krajů) a municipální rozpočty (rozpočty obcí)**. Tyto rozpočty patří mezi klíčové nástroje samosprávy, jsou sestavovány obcí či krajem na kalendářní rok a schvalovány jejich zastupitelstvem. Mezi přímé daňové zdroje příjmů do obecních rozpočtů patří daň z nemovitostí (100%) a částečně daň z příjmů fyzických osob, které podnikají (30%). Kromě těchto přímých transferů daní do obecních rozpočtů, dochází k centrálnímu přerozdělování dalších daní (daň z dalších příjmů fyzických osob, daň z příjmů právnických osob, daň z přidané hodnoty) podle počtu obyvatel apod.

MIMOROZPOČTOVÉ FONDY A ROZPOČTY OSTATNÍCH VEŘEJNOPRÁVNÍCH ORGANIZACÍ

Důležitými v oblasti veřejných financí jsou také **mimorozpočtové fondy**. *Státní účelové fondy* (Státní fond kultury, Státní fond životního prostředí, Státní fond tržní regulace zemědělství, Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie, Státní fond pro zúrodnění půdy apod.) slouží k účelové podpoře či regulaci vybraných ohrožených sektorů ekonomiky. Podporou podnikání se zabývají *fondy vládních agentur* (Podpůrný a garanční, rollický a lesnický fond, Českomoravská záruční a rozvojová banka, Exportní garanční a pojišťovací společnost, Česká exportní banka, Česká agentura na podporu obchodu, Česká konsolidační agentura atd.). *Mezi fondy související s privatizací a transformací české ekonomiky* patřily majetkové fondy (Fond národního majetku, Pozemkový fond a Fond dětí a mládeže). Fond národního majetku (FNM) hospodařil se státním majetkem a prostředky získané z prodeje státního majetku používal k financování státních podniků, financování ztrát České konsolidační agentury, k likvidaci škod na životním prostředí apod. Jeho činnost byla ukončena k 1.1. 2006. Mezi mimorozpočtové fondy řadíme ještě *účelové fondy obcí a krajů*.

Na závěr je třeba poznamenat, že do soustavy veřejných rozpočtů patří také *rozpočty ostatních veřejnoprávních organizací* (Česká televize, Český rozhlas) a *rozpočty státních podniků*.

VYROVNANOST STÁTNÍHO ROZPOČTU

Existuje několik názorů na vyrovnanost státního rozpočtu. Až do nástupu keynesiánství byl uplatňován především požadavek **každoročně vyrovnaného rozpočtu**. Jeho krédem byla myšlenka, že stát, stejně jako jednotlivec, nemůže z principu vydávat více, než přijímá. S nástupem keynesiánské hospodářské politiky začíná být uplatňováno **pravidlo cyklicky vyrovnaného rozpočtu**. Dlouhodobě by tak měly být udržovány průměrné příjmy na úrovni průměrných výdajů, což nutně neznamená každoročně vyrovnaný rozpočet.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Teoretickým základem k cyklicky vyrovnanému rozpočtu je myšlenková konstrukce keynesiánců, že v období recese by měla být uplatňovaná expanzivní hospodářská politika (která by znamenala deficitní státní rozpočet, protože by docházelo ke stimulaci ekonomiky zvýšením vládních výdajů a snížením daní) a v období konjunktury restriktivní hospodářská politika (která naopak vede k přebytku státního rozpočtu, neboť daňové příjmy jsou vysoké a vládní výdaje nízké).

Konkrétním problémem při praktickém uplatňování cyklické vyrovnanosti státního rozpočtu je, že politikové rádi schvalují deficitní rozpočet v období recese, avšak v období konjunktury je přebytkový rozpočet schvalován jen velmi obtížně nebo spíše vůbec. A pokud ano, tak pouze ve výši, která nezajistí eliminaci deficitu z minulosti. Keynesiánské uplatňování cyklicky vyrovnaného rozpočtu pak ve svém důsledku vede k nárůstu státního dluhu.

6.3 Typy rozpočtových deficitů

I z praxe víme, že mnohem častěji se setkáváme s tím, že saldo státního rozpočtu končí deficitem. Podívejme se nyní na deficit státního rozpočtu podrobněji: každý se skládá ze dvou složek – z cyklické a strukturální.

DEFINICE

Cyklický deficit je deficitem pasivním a vzniká jako důsledek cyklického vývoje reálného produktu v období recese. Je důsledkem fungování vestavěných stabilizátorů a vláda ho nemůže přímo ovlivnit. **Strukturální deficit** je způsoben špatně nastavenými záměrnými diskrečními opatřeními, která vedou ke stimulaci agregátní poptávky a výstupu. Vzniká tedy zvýšením veřejných výdajů nebo snížením daní.

Mezi konkrétní důvody vzniku strukturálního deficitu řadíme především:

- expanzivní fiskální politiku,
- vládní populismus,
- snahu rozložit důsledky výdajového šoku na delší časové období,
- snahu o rozložení daňové zátěže apod.

Skutečný rozpočtový deficit je potom součtem cyklického a strukturálního deficitu.

Jaké jsou tedy možnosti krytí deficitu státního rozpočtu? Níže uvádíme přehled těch nejčastěji používaných způsobů:

- **Peněžní krytí**, kdy je deficit, krytý přírůstkem množství peněz (jejich emisí). Jedná se v podstatě o dva způsoby: buď centrální banka poskytne vládě přímý úvěr (nebo nakoupí státní dluhopisy přímo od státu); druhou možností pak je nákup obligací centrální bankou na sekundárním trhu – tzv. monetizace dluhu. Tato možnost je ovšem ve většině zemí legislativně omezena z důvodu negativních monetárních důsledků, především na inflaci..
- **Dluhové krytí**. Tento způsob je nejčastější a ve vyspělých ekonomikách v zásadě jediný. Jedná se vlastně o transformaci deficitu do veřejného dluhu. Zmíněný způsob krytí je uskutečněn buď v tuzemsku (pomocí domácího úvěru) nebo v zahraničí (pomocí zahraničního úvěru). Domácí úvěr je většinou realizován v podobě vydání státních dluhopisů (obligací). Protože jsou státní obligace velmi zajímavou investicí s téměř 100% jistotou splatnosti, najde se vždy dostatečný počet ekonomických subjektů, které prostřednictvím těchto obligací půjčí vládě na krytí rozpočtového deficitu.
- **Prodej státního majetku**; tento způsob je typický především pro tranzitivní ekonomiky, kdy dochází k masivní privatizaci.
- **Zvýšením daňové zátěže**, ale tento způsob krytí vzniklého deficitu je velmi nepopulární a politicky zřídka kdy průchodný.
- **Přebytky rozpočtu** z předchozích let. Jedná se však o málo častý případ.

6.3.1 STÁTNÍ DLUH

Déletrvající deficity státního rozpočtu se projevují ve výrazném nárůstu státního dluhu, což je tedy dluh centrální vlády. Tento může být členěn na **dluh vnější** (půjčka v zahraničí) nebo **dluh vnitřní** (půjčka v tuzemsku). Jiným členěním je členění na dluh **hrubý** a

čistý, kdy **čistý** dluh je hrubý dluh po odečtení pohledávek státu. Státní dluh se často vyjadřuje jako tzv. dluhový poměr, tzn. podíl státního dluhu a nominálního HDP vyjádřený v procentech z důvodu větší vypovídací schopnosti.

Státní dluh působí na ekonomiku negativně, protože ovlivňuje rozpočtový proces v tom smyslu, že existence dluhu může způsobit vznik deficitu rozpočtu v následujícím období; neustálé navyšování velikosti dluhu s sebou nese povinnost hradit úroky, díky čemuž dluh narůstá o dluhovou službu; a v neposlední řadě dluhové financování vyvolává tlaky na růst inflace a úrokové míry.

6.3.2 VEŘEJNÝ DLUH

Veřejný dluh je definován jako souhrn pohledávek ostatních ekonomických subjektů vůči státu bez ohledu na to, zda vznikly prostřednictvím státního rozpočtu či jinak.

DEFINICE

Mezinárodní měnový fond chápe veřejný dluh jako saldo celkových finančních aktiv a pasiv státu, a to včetně salda mimorozpočtových fondů.

Také veřejný dluh můžeme rozdělit podobně jako státní na hrubý a čistý. **Hrubý veřejný dluh** zahrnuje celkový objem závazků vládního sektoru bez ohledu na pohledávky státu. Zajímavé je, že v některých zemích (Švédsko, Norsko) je podíl hrubého veřejného dluhu na HDP téměř 50%, ale podíl čistého veřejného dluhu (po odečtení pohledávek), je záporný, tzn., že země vykazuje aktivní saldo.

6.4 Teoretické přístupy k fiskální politice

Na závěr kapitoly o fiskální politice si představíme 4 základní přístupy k fiskální politice. Je třeba poznamenat, že v praxi se v takto čisté formě nevyskytují a vždy se jedná o určitý mix dle aktuálních potřeb dané ekonomiky.

6.4.1 KEYNESIÁNSKÝ PŘÍSTUP K FISKÁLNÍ POLITICE

Jsou to právě keynesiánské směry, které přisuzují fiskální politice dominantní úlohu při ovlivňování výkonnosti ekonomiky a hospodářského cyklu. Keynesiánský přístup k fiskální politice je přístupem stabilizačním. Působení keynesiánské fiskální politiky lze shrnout tak, že pomocí nástrojů státního rozpočtu je ovlivněna agregátní poptávka, produkt a zaměstnanost, a to rozdílně, podle toho, zda se ekonomika nachází v recesi či konjunktúře.

V recesi je prováděna expanzivní fiskální politika, tzn. zvyšování vládních výdajů a snižování daní, která vede ke stimulaci agregátní poptávky, produktu, důchodu a zaměstnanosti (princip „go“). V konjunktúře je pak prováděna restriktivní fiskální politika (snižování vládních výdajů a zvyšování daní) vedoucí ke snížení agregátní poptávky, produktu, důchodu a zaměstnanosti (princip „stop“).

6.4.2 MONETARISTÉ

Monetaristé, na rozdíl od keynesiánců, předpokládají, že hospodářský cyklus je způsobený nestabilitou peněžní zásoby. Fiskální zásahy typu stabilizační politiky pak považují za kontraproduktivní v tom smyslu, že mechanismus působící od státního rozpočtu přes agregátní poptávku k produktu nefunguje, neboť dochází k výše popsanému vytěšňování soukromých výdajů výdaji vládními. Fiskální politika tak při ovlivnění produktu selhává buď zcela, nebo alespoň částečně. Monetaristé také uplatňují požadavek na malý a každoročně vyrovnaný státní rozpočet.

6.4.3 ŠKOLA RACIONÁLNÍCH OČEKÁVÁNÍ

Jak bylo uvedeno, představitelé školy racionálních očekávání se domnívají, že jakákoliv hospodářská politika, tedy i politika fiskální, je neúčinná v případě, že je očekávaná. Uplatňování očekávané stabilizační politiky je potom také kontraproduktivní, neboť tato sice ovlivní agregátní poptávku, ale díky okamžitému přizpůsobení agregátní nabídky se to neprojeví v úrovni produkce. Velikost výstupu v ekonomice lze ovlivnit pouze neočekávanou fiskální politikou, avšak toto je velmi problematické, neboť je obtížné odhadnout, jak zareaguje agregátní nabídka a co se ve skutečnosti stane s velikostí výstupu.

6.4.4 EKONOMIE STRANY NABÍDKY

Představitelé tohoto proudu odsuzují také stabilizační pojetí fiskální politiky, tedy ovlivňování daní a vládních výdajů podle fáze hospodářského cyklu. Doporučují, jak už bylo řečeno, dlouhodobě nejen snížit daňové zatížení, ale také vládní výdaje.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Fiskální politika je považována za nejdůležitější dílčí hospodářskou politiku státu, kdy představuje vědomé využívání státního rozpočtu (popř. ostatních veřejných rozpočtů) za účelem dosažení stanovených cílů. Hlavním cílem fiskální politiky je udržení vyváženého ekonomického růstu a zajištění nízké míry nezaměstnanosti. Nositelem fiskální politiky je vláda, v přeneseném smyslu pak ministerstva, úřady a samosprávné kraje a obce.

Fiskální politika plní v ekonomice funkci alokační (zajištění efektivní alokace především veřejných statků), redistribuční (zajištění přerozdělení důchodu) a stabilizační (stabilizace hospodářského cyklu).

Nástroje fiskální politiky jsou automatické stabilizátory, diskreční opatření a za hlavní nástroj je považován státní rozpočet, který je součástí soustavy veřejných rozpočtů.

Kromě veřejných rozpočtů (státní rozpočet, rozpočty vyšších územně samosprávných celků a municipální rozpočty tvoří rozpočtovou soustavu ještě mimorozpočtové fondy, rozpočty ostatních veřejnoprávních organizací a státních podniků.

Státní rozpočet tvoří příjmová a výdajová část a podle toho, jak stát hospodaří, může skončit jako přebytkový, vyrovnaný nebo deficitní. Známe-li příčinu, hovoříme o cyklickém a strukturálním deficitu, jejichž součet tvoří skutečný rozpočtový deficit.

Pokud hospodaření státu skončí deficitem, je několik možností, jak tento deficit pokrýt. Peněžní krytí je nejméně žádoucí, a proto je v řadě zemí možnost jeho využití legislativně upravena. Dalšími možnostmi jsou dluhové krytí, prodej státního majetku, zvýšení daňové zátěže či vyrovnání pomocí přebytku z minulých let.

Dojde-li k situaci, kdy vláda hospodaří s deficitním státním rozpočtem několik let za sebou, dochází ke kumulaci těchto deficitů a vzniká státní dluh. Ten můžeme dále rozdělit na hrubý a čistý.

Na rozdíl od státního dluhu, veřejný dluh zahrnuje deficity všech veřejných institucí (veřejných rozpočtů) včetně deficitu státního rozpočtu. Je tedy vyšší než státní dluh.

K fiskální politice se různé ekonomické školy staví různě. Keynesiánci přisuzují fiskální politice dominantní úlohu při ovlivňování výkonnosti ekonomiky a hospodářského cyklu. Tento přístup k fiskální politice je přístupem stabilizačním a můžeme ho shrnout tak, že pomocí nástrojů státního rozpočtu je ovlivněna agregátní poptávka, produkt a zaměstnanost, a to rozdílně, podle toho, zda se ekonomika nachází v recesi či konjunktúře.

Monetaristé, na rozdíl od keynesiánců, předpokládají, že hospodářský cyklus je způsobený nestabilitou peněžní zásoby. Fiskální zásahy typu stabilizační politiky pak považují za kontraproduktivní.

Představitelé školy racionálních očekávání se domnívají, že jakákoliv hospodářská politika, tedy i politika fiskální, je neúčinná v případě, že je očekávaná. Velikost výstupu v ekonomice lze ovlivnit pouze neočekávanou fiskální politikou, avšak předvídat výsledek je velmi problematické.

Ekonomie strany nabídky se v rámci fiskální politiky soustředí na snížení daňové zátěže a vládních výdajů.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Jedním ze způsobů krytí deficitu státního rozpočtu je nákup vládních cenných papírů od centrální banky.
2. Nejvýraznější příjmovou položkou státního rozpočtu jsou příjmy z prodeje či pronájmu státních aktiv.
3. Opakovanými deficity státního rozpočtu vzniká státní dluh..
4. Která z následujících položek není transferovou platbou?
  - a) Přídavky na děti
  - b) Invalidní důchody
  - c) Mzdy policistů
5. Rozpočtové přebytky hodnotu státního dluhu:
  - a) Snižují
  - b) Zvyšují
  - c) Nemají na něj vliv

ODPOVĚDI

1N, 2N, 3P, 4c, 5a.

7 MONETÁRNÍ POLITIKA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Další konkrétní hospodářskou politikou, které se budeme věnovat, je politika monetární, která je na pomyslném žebříčku důležitosti umístěována na druhé místo. Ve většině vyspělých ekonomik provádí monetární politiku centrální banka, která soustředí svou pozornost na stabilitu cenové hladiny a kurzu měny, kromě toho dohlíží na bankovní systém dané země. K tomu využívá řadu nástrojů a to jak přímých tak nepřímých. Aby byla monetární politika efektivní a účinná, je nezbytné, aby byla centrální banka nezávislá a transparentní.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat monetární politiku a vymežit její základní cíle
  - Poučit se o důležitosti nezávislosti centrální banky a jejich funkcích
  - Seznámit se s nástroji monetární politiky, rozlišit přímé a nepřímé, a umět popsat jejich fungování
  - Popsat transmissní mechanismy monetární politiky
  - Definovat a vysvětlit podstatu cílování inflace
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Monetární politika, stabilita cenové hladiny, měnový kurz, funkce centrální banky, bankovní dohled, nezávislost centrální banky, přímé nástroje, nepřímé nástroje, povinné minimální rezervy, transmissní mechanismy monetární politiky, inflační cílování,

---

7.1 Definice a cíle monetární politiky

DEFINICE

Monetární (měnová) politika je proces, ve kterém se tvůrce monetární politiky (centrální banka) snaží pomocí svých nástrojů dosáhnout předem stanovených cílů.

Klíčovým cílem monetární politiky je snižování a stabilizace inflace, popř. stabilizace devizového kurzu. Některé centrální banky pak mají zákonem uloženo dosahování zmíněných cílů při respektování ekonomického růstu a určité úrovně nezaměstnanosti (USA, Švýcarsko).

PRO ZÁJEMCE

Není bez zajímavosti, že cíle fiskální politiky se v průběhu 20. století až na mírné odchylky neměnily, ale to stejné se nedá říci o cílech politiky monetární. Od konce 2. světové války bylo za hlavní cíl monetární politiky považováno dosahování ekonomického růstu a nízké míry nezaměstnanosti (což bylo plně v souladu s keynesiánskými myšlenkami), i když existovaly určité výjimky (např. Německo). Od krize sedmdesátých let začal být kladen akcent na boj s inflací. Existoval zde výrazný odklon od ovlivňování reálných veličin směrem k ovlivňování veličin nominálních.

Na rozdíl od fiskální politiky jsou cíle monetární politiky stanoveny zákonem, konkrétně v Ústavě ČR i v zákoně č. 6/1993 Sb. o České národní bance (ČNB), z něhož citujeme: „*Hlavním cílem České národní banky je péče o cenovou stabilitu. Pokud tím není dotčen její hlavní cíl, Česká národní banka podporuje obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu*“.

V minulosti byla hlavním cílem péče o stabilitu měny, nyní je tímto cílem péče o cenovou stabilitu. Navíc je deklarována podpora hospodářskému růstu. Nominální cíl ČNB je tak doplněn o cíl reálný. Kromě toho ČNB vychází od roku 1998 z poměrně nové strategie inflačního cílování .

7.2 Nositelé monetární politiky

Nositelem monetární politiky je centrální banka. V případě České republiky je to Česká národní banka, v případě např. Slovenska je to Evropský systém centrálních bank v čele s Evropskou centrální bankou, důvodem je členství Slovenska v eurozóně.

Mezi základní funkce centrální banky patří:

- **emise hotovostních peněz** (bankovky a mince; jedná se o tzv. emisní funkci),
- **devizová činnost** (shromažďuje devizové rezervy státu a provádí intervence na devizových trzích),
- **regulace a dohled na fungování bankovního systému** (kontroluje a prosazuje pravidla činnosti bankovních subjektů),

- být **bankou bank** (centrální banka poskytuje obchodním bankám úvěry, např. diskontní, přijímá od nich vklady ve formě povinných či dobrovolných rezerv atd.),
- být **bankou státu** (centrální banka vede účty a provádí některou agendu pro vládu),
- **zastupovat stát v mezinárodních organizacích** (např. v Mezinárodním měnovém fondu),
- **provádět monetární politiku** (základní činnost centrální banky, která bude podrobně rozebrána v následujícím textu).

Jedním ze stěžejních cílů ČNB je zachovávat stabilitu a likviditu bankovního sektoru. ČNB provádí bankovní dohled, tedy kontroluje, zda obchodní banky dodržují podmínky vydání licence.

PRO ZÁJEMCE

U bank s vysokým podílem špatných úvěrů nebo při podezření z podvodných praktik managementu může ČNB zavést režim nucené správy. Nucenou správou se v českých podmínkách rozumí opatření zaměřené na obnovení stability a likvidity banky. Nucený správce jmenovaný ČNB pak přebírá všechny rozhodovací pravomoci. Dochází k omezení vlastnických práv akcionářů banky. Po ukončení nucené správy (nejpozději do 2 let) dochází k obnovení činnosti banky v plném rozsahu, vyhlášení konkurzu či prodeji jinému vlastníkovi.

7.2.1 NEZÁVISLOST CENTRÁLNÍ BANKY

Od počátku 80. let 20. století se mezi významnými světovými ekonomy rozhořela diskuse o potřebě nezávislosti centrální banky (CB), která se od konce 90. let 20. století přenesla i na půdu české ekonomické obce. Existuje řada argumentů pro i proti vysoké nezávislosti centrální banky.

Zastánci samostatné CB vycházejí z úvah představitelů školy veřejné volby. Zdůvodňují potřebu nezávislosti CB tím, že chování státního sektoru je výsledkem střetávání politiků a voličů na politickém trhu, jejichž cílem je maximalizace užitku. Maximalizací užitku voličů se rozumí maximalizace jejich osobního blahobytu. Tento střet může vést ke snaze politiků zalíbit se voličům, mimo jiné prostřednictvím expanzivní monetární politiky (zvyšováním peněžní zásoby), která má vést ke krátkodobé stimulaci produktu, růstu nezaměstnanosti. Toto ovšem vede k růstu cenové hladiny, tedy inflace (vycházíme z kvantitativní rovnice peněz).

Dalším argumentem pro nezávislost centrální banky je časová nekonzistence měnové politiky v případě, že by centrální banka byla závislá na vládě. Obecně se centrální banka zavazuje provádět časově konzistentní politiku, na jejímž základě si ekonomické subjekty dohodnou mzdové kontrakty (vycházejí například z inflačního cíle, kterého se CB zaváže dosáhnout). Je-li však centrální banka více závislá, potom existují tendence vlády k tlaku na opuštění časově konzistentní politiky centrální banky a na zvyšování peněz v oběhu s cílem podpořit růst zaměstnanosti a produktu (využití závislosti krátkodobé Phillipsovy křivky). Výsledek je stejný jako v předchozím případě, omezení nezávislosti CB vede pouze k růstu cenové hladiny, a tím ke ztrátám blahobytu.

Zastánci vyšší závislosti centrální banky vycházejí z těchto argumentů:

- pokud bychom politikům nemohli svěřit provádění monetární politiky, nemohli bychom jim svěřit vůbec nic;
- existují chyby, které jsou v hospodářské politice zapříčiněné špatnou koordinací politiky centrální banky a ostatních institucí (vlády, parlamentu);
- neexistuje zodpovědnost centrálních bankéřů za výsledek prováděné politiky a boje s inflací.

Všechny tyto argumenty jsou však více či méně vyvratitelné.

Kritéria, která definují nezávislost centrální banky, můžeme rozdělit na politická a ekonomická.

Politická nezávislost se posuje podle těchto kritérií:

- guvernér není jmenován vládou,
- guvernér je jmenován na více než pět let,
- celá bankovní rada není jmenována vládou,
- celá bankovní rada je jmenována na více než pět let,
- účast zástupce vlády v bankovní radě není nařízena,
- vláda neschvaluje záměry CB ohledně měnové politiky,
- požadavek na udržení měnové stability je upraven zákonem,
- existuje zákonné opatření pro řešení konfliktu mezi CB a vládou.

Ekonomickou nezávislost určují tato kritéria:

- přímé možnosti úvěrování existují, ale nejsou automatické,
- úvěrování vlády za tržní úrokovou míru,
- přímý úvěr poskytován vládě pouze dočasně,
- přímý úvěr poskytován vládě v omezené výši,
- CB se nepodílí na primárním trhu veřejného dluhu,
- diskontní sazba je stanovena centrální bankou.

Čím více kritérií je splněno, tím je centrální banka nezávislejší.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Česká národní banka (ČNB) se řadí z hlediska obvykle používaných kritérií mezi centrální banky charakterizované vysokou mírou nezávislosti. To je dozajista způsobeno také tím, že čeští zákonodárci vycházeli při tvorbě statutu ze zkušeností ostatních ekonomicky vyspělých zemí Evropy (především Německa), které samostatnost svých centrálních bank vesměs posilovali. Mezi hlavní znaky nezávislosti ČNB patří to, že guvernéra a bankovní radu jmenuje prezident a ne vláda, že bankovní rada i guvernér jsou jmenováni na šest let, což je doba delší, než je funkční období vlády (existuje tedy kontinuita prováděné monetární politiky při změně vlády). ČNB si také stanoví inflační cíl bez nutnosti jeho schválení vládou. Negativem nezávislosti však je, že může existovat obtížná komunikace mezi vládními představiteli a centrální bankou a neexistuje zákonem upravené opatření pro řešení jejich případného konfliktu.

7.3 Nástroje monetární politiky

Nástroje monetární politiky se podle určitých charakteristických znaků člení na přímé a nepřímé.

DEFINICE

Přímé nástroje jsou převážně selektivní a adresné a přímo dopadají na dotčené subjekty finančního trhu, kdy centrální banka zasahuje do rozhodovacího mechanismu obchodních a dalších subjektů.

Pro tuto svou administrativnost nejsou přímé nástroje považovány za příliš tržně konformní a ve vyspělých ekonomikách nebývají výrazněji uplatňovány, nebo bývají uplatňovány pouze přechodně.

DEFINICE

Nepřímé nástroje monetární politiky jsou pak neadresné a obecné. Jejich používání je v souladu s tržním přístupem k ekonomice, protože mají plošný dopad, tzn. platí pro celý finanční systém nebo celý vybraný bankovní segment bez omezení. Tyto nástroje jsou hojně využívány centrálními bankami nejen ekonomicky vyspělých zemí.

7.3.1 PŘÍMÉ NÁSTROJE MONETÁRNÍ POLITIKY

Výhodou přímých nástrojů je, že se nedají obchodními bankami nijak obejít a umožňují selektivní přístup k dané obchodní bance.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Centrální banka může pomocí přímých nástrojů ovlivnit monetární bázi a peněžní zásobu, ale spíše jsou tyto nástroje používány k zajištění stability bankovního sektoru. Jde o pravidla likvidity, úvěrové a úrokové limity, povinné vklady a doporučení, výzvy a gentlemen'ské dohody.

PRAVIDLA LIKVIDITY

Jedná se o stanovení závazné struktury aktiv a pasiv obchodním bankám, a to bankou centrální. Jsou to důležité parametry, které zajišťují stabilitu jednotlivých bank, a tedy celého bankovního systému.

ÚROKOVÉ LIMITY

Jde o minimální sazby z úvěrů a minimální nebo maximální sazby z vkladů, pomocí kterých se snaží centrální banka regulovat velikost úspor v ekonomice, velikost poskytovaných úvěrů, poptávku po penězích apod. V ČR byly úrokové limity používány do počátku roku 1992.

ÚVĚROVÉ LIMITY (STROPY)

Existují dva typy úvěrových limitů, a to limity absolutní a limity relativní. Absolutní limity stanovují maximální objem úvěrů, které mohou obchodní banky poskytnout svým klientům. Relativní limity pak určují, jaký objem úvěrů mohou získat obchodní banky od banky centrální.

POVINNÉ VKLADY

Tímto nástrojem je stanovena povinnost některých subjektů vést své účty u centrální banky, provádět přes ni své transakce, popř. ukládat u ní vklady. V praxi se jedná většinou o orgány veřejné správy. V ČR spravuje centrální banka účty státního rozpočtu, státních fondů apod.

DOPORUČENÍ, VÝZVY, GENTLEMANSKÉ DOHODY

Zmíněné nástroje jsou seřazeny od nejobecněji formulovaných po nejkonkrétněji formulované. Doporučení tedy vyjadřují určité ústně učiněné přání centrální banky, jak by se měla chovat banka komerční (např. týkající se úvěrové angažovanosti). Výzvy, které nemusí být také písemné, jsou již důraznější a gentlemanské dohody pak mají písemnou a závaznou formu.

7.3.2 NEPŘÍMÉ NÁSTROJE MONETÁRNÍ POLITIKY

Výhodou nepřímých nástrojů je, že jsou plně v souladu s fungováním tržní ekonomiky, protože mají plošnou působnost a nezvýhodňují či neznevýhodňují pouze některé subjekty. Jedná se o operace na volném trhu, diskontní nástroje, povinné minimální rezervy a kurzové intervence.

OPERACE NA VOLNÉM TRHU

Operace na volném trhu jsou nejčastěji používané nástroje monetární politiky ve vyspělých tržních ekonomikách (tedy i v ČR). Jedná se většinou o nákup či prodej kvalitních cenných papírů.

Podstatou tohoto nástroje je, že při odkupu cenných papírů centrální bankou od bank obchodních se do ekonomiky dostávají „peníze“, tzn., roste monetární báze a peněžní zásoba, což může pozitivně ovlivnit ekonomický růst a zaměstnanost a negativně inflaci. Jde tedy o expanzivní monetární politiku. Naopak, v případě, že centrální banka prodává cenné papíry bankám obchodním, dochází k poklesu monetární báze a peněžní zásoby. Jde o restriktivní monetární politiku vedoucí ke snižování inflace, snížení ekonomického růstu a růstu nezaměstnanosti. Tento typ operací na volném trhu nazýváme přímými operacemi.

Jedním z nejdůležitějších typů operací na volném trhu jsou **repo operace**. Při nich centrální banka, pokud chce provést např. restriktivní monetární politiku, převede na banky obchodní určitý objem cenných papírů, za což získá peněžní prostředky (které tak stáhne z ekonomiky a tudíž provede restrikcí) a zavazuje se tyto po určité době zaplatit zpět i s úroky, s tím, že získá stejný objem ekvivalentních cenných papírů. Naopak, v případě expanzivní monetární politiky, provádí centrální banka **reverzní repo operace**, tzn. získává cenné papíry (poskytuje tím pádem úvěr) od bank obchodních za závazek budoucího vrácení ekvivalentních cenných papírů (za něž obdrží peněžní prostředky, včetně úroků).

V České republice jsou nejčastěji používány dvoutýdenní repo operace.

DISKONTNÍ NÁSTROJE

Tyto nástroje zahrnují úvěry centrální banky poskytované bankám obchodním a sazby z těchto úvěrů. Existují 3 základní typy úvěrů:

- **Úvěr diskontní** je v zásadě běžný úvěr, který může obchodním bankám poskytnout centrální banka, a to za určitých, předem stanovených podmínek. Úrokovou sazbu, kterou je tento úvěr úročen nazýváme diskontní sazbou. **Diskontní sazba** je nejnižší úroková sazba v ekonomice.
- **Reeskontní úvěr** je úvěr, který poskytne opět centrální banka obchodním bankám, a to ve výši hodnoty odkoupených eskontovaných směnek snížené o úrok daný reeskontní sazbou.
- **Lombardní úvěr** je úvěr, který poskytuje centrální banka obchodním bankám, které mají mimořádné problémy s likviditou, a to proti zástavě cenných papírů. Sazba z těchto úvěrů – **lombardní sazba** – je zpravidla nejvyšší úrokovou mírou v ekonomice. Poskytnutím jakéhokoliv z popsanych úvěrů (popř. snížením sazby z nich), zvyšuje centrální banka peněžní zásobu a provádí monetární expanzi. Opačně pak provádí monetární restrikcí.

POVINNÉ MINIMÁLNÍ REZERVY

Jedná se o nástroj, který se příliš nepoužívá s cílem ovlivnit peněžní zásobu, ale spíše jako nástroj stabilizující bankovní sektor. Centrální banka stanovuje míru povinných minimálních rezerv, tzn. procento z vkladů nebankovních subjektů u bank obchodních. Tuto procentní část z vkladů je pak obchodní banka nucena uložit u banky centrální (většinou bezúročně). Je tedy logické, že snížení sazby povinných rezerv je nástrojem monetární expanze (obchodní banky mohou rozpůjčovat větší objem finančních prostředků) a zvýšení této sazby nástrojem monetární restrikce.

KURZOVÉ (DEVIZOVÉ) INTERVENCE

Jedním z cílů monetární politiky je udržování optimálního devizového kurzu. Ovlivňovat tento může centrální banka přímo nebo nepřímo. **Přímé intervence** znamenají nákup (prodej) zahraniční (domácí) měny na devizových trzích. V případě, že chce centrální banka zajistit zhodnocení domácí měny, musí intervenovat v její neprospěch, tzn. nakoupit domácí měnu a prodat devizy, a naopak v případě, že chce domácí měnu znehodnotit, potom musí prodat domácí měnu a nakoupit devizy (intervenovat v její prospěch).

Devizový kurz může centrální banka ovlivnit také **nepřímými intervencemi**. Jedná se o změnu úrokových sazeb v ekonomice (např. sazby diskontní, reposit sazby atd.), která povede k pohybu krátkodobého zahraničního kapitálu, a z toho důvodu pak ke změně devizového kurzu. Např. v případě, že chce centrální banka zajistit zhodnocení měny, stačí, aby zvýšila úrokové sazby v ekonomice.

Z tohoto důvodu pak dojde k přílivu zahraničního kapitálu (neboť zahraniční investoři budou realizovat vyšší výnosy z investice) do ekonomiky. Tento příliv kapitálu ve formě cizí měny povede k převisu její nabídky (při stávající nabídce domácí měny) a ke zhodnocení domácí měny. Naopak, v případě snížení úrokových sazeb, dojde ze stejných důvodů k odlivu kapitálu z ekonomiky a znehodnocení devizového kurzu.

7.4 Transmisní mechanismy monetární politiky

V předchozím textu byly rozvedeny cíle monetární politiky, stejně jako rozčleněny nástroje monetární politiky. Tato subkapitola bude věnována popisu mechanismů (transmisních), kterými působí nástroje monetární politiky na její cíle. Navíc budou v této části paralelně vysvětleny přístupy jednotlivých ekonomických škol k monetární politice.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jak obecně funguje transmisní mechanismus? Pomocí nástrojů monetární politiky jsou ovlivněna operativní (krátkodobá) kritéria, ty pak působí na kritéria zprostředkující (střednědobá). Následně je jejich prostřednictvím ovlivněn konečný cíl monetární politiky.

7.4.1 KEYNESIÁNSKÝ TRANSMISNÍ MECHANISMUS

Jak už bylo výše řečeno, keynesiánské přístupy k monetární politice byly uplatňovány do 70. let 20. století, především v USA a Velké Británii. Byly to přístupy stabilizační, směřující hlavně ke stimulaci produktu a zaměstnanosti. Cíl stabilizace inflace byl pak považován za sekundární.

V podstatě šlo o to, že centrální banka se svými nástroji snažila ovlivňovat krátkodobé sazby, jejichž změna se promítla do sazeb dlouhodobých, ty měly mít vliv na stanovený cíl, tedy nezaměstnanost a produkt.

Keynesiánci „využívali“ centrální banku ke stabilizaci nízkých úrokových sazeb, které by, prostřednictvím sazeb dlouhodobých, podpořily agregátní poptávku (zejména investice), a tedy i ekonomický růst. Kromě sporně stanoveného cíle (který vedl k akceleraci inflace) zde navíc existoval ještě jeden problém. I když centrální banka svými nástroji ovlivnila krátkodobou úrokovou sazbu, její kauzalita směrem k sazbě dlouhodobé je přinejmenším sporná.

7.4.2 MONETARISTICKÝ PENĚŽNÍ TRANSMISNÍ MECHANISMUS

Od 70. let 20. století, do současnosti (v některých zemích) uplatňovaný transmisní mechanismus je mechanismus monetaristický. Klíčovou změnou je už vlastní cíl monetární politiky, kterým je cenová stabilita, tzn. určitá úroveň inflace. Rozdílné jsou také prostředky a kanály, prostřednictvím kterých se přenáší impulsy. Operativním kritériem je pak monetární báze a zprostředkujícím kritériem peněžní zásoba. U tohoto typu transmisního mechanismu je třeba si uvědomit několik vazeb.

Vyjděme z předpokladu, že centrální banka má za cíl snížit inflaci. Jak bude postupovat? Pokusí se ovlivnit operativní kritérium, tzn. monetární bázi (MB), a to např. operacemi na volném trhu. Potřebuje monetární bázi snížit, tedy prodá cenné papíry bankám obchodním a sníží jejich rezervy. Následně by měla klesnout peněžní zásoba (M), kde velikost poklesu závisí na velikosti peněžního multiplikátoru, který ukazuje, kolikanásobně se zvýší peněžní zásoba, vzroste-li monetární báze o jednotku a naopak. Pokles peněžní zásoby způsobí pokles cenové hladiny (inlace).

Problémem tohoto mechanismu je, že velikost peněžního multiplikátoru není konstantní a jeho odhad může být v určitých podmínkách problematický, stejně jako nemusí být snadno odhadnutelná např. rychlost obratu peněz. Centrální banka tak sice může snížit monetární bázi, ale o kolik klesne peněžní zásoba a potažmo cenová hladina je už těžko odhadnutelné.

7.4.3 ÚVĚROVÝ TRANSMISNÍ MECHANISMUS

Úvěrový transmisní mechanismus je svým významem spíše marginální. Byl používán jako doplňkový k monetaristickému transmisnímu mechanismu, popř. samostatně v tranzitivních ekonomikách na počátku transformace. Princip fungování je následující. Centrální banka ovlivní velikost bankovních rezerv, což ovlivní potřebným způsobem objem poskytovaných úvěrů v ekonomice. Velikost úvěrů má potom vliv na velikost nominálního produktu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ve skutečnosti je popsání vysvětlení transmisních mechanismů pouze učebnicové, protože v praxi existuje mnoho vzájemně propojených transmisních kanálů, stejně jako větší paleta nástrojů a obvykle několik cílů.

7.5 Inflační cílování

Na závěr kapitoly věnované monetární politice si popíšeme fenomén, jehož kořeny sahají k počátkům 90. let 20. století - inflační cílování. Cílování inflace se začalo ve světě používat počátkem 90. let 20. století a v České republice v roce 1998 jako reakce na rezignaci ČNB na udržení pevného kurzu a přechod ke kurzu plovoucím.

Nejedná se ani tak o transmisní mechanismus, jako spíše o strategii boje s inflací a jeden z druhů měnově-politického režimu, který dává centrální bance možnost stanovit určitou nominální kotvu v ekonomice. Ta usnadňuje nejenom rozhodování centrální banky, ale také kontrolu veřejnosti. Takovým režimem mohou být také např. cílování peněžní zásoby nebo měnového kurzu.

DEFINICE

Cílování inflace lze definovat jako veřejné oznámení kvantitativního inflačního cíle spolu se závazkem centrální banky ho dosáhnout.

Důvody zavedení cílování inflace jsou v podstatě dva: prvním z nich je přechod od fixního k plovoucímu kurzu, a tedy ztráty jakési „kotvy“ v ekonomice, od které se odvíjí očekávání ekonomických subjektů. Existují zde tedy snahy zavést novou „kotvu“ v podobě inflačního cíle, což byl případ České republiky a České národní banky v roce 1997. Druhým, ne nepodstatným důvodem, je selhání doposud používaných transmisních mechanismů.

V praxi se často sleduje, mimo skutečné inflace, tzv. čistá inflace, tedy inflace očištěná o vlivy, které nejsou pod přímou kontrolou CB. Jsou to např. regulované ceny, nepřímé daně či nabídkové šoky. Na základě rozhodnutí Bankovní rady z roku 2001 přešla ČNB od samotného cílování čisté inflace (jež započalo rokem 1998) k cílování inflace celkové.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jak funguje mechanismus inflačního cílování? Centrální banka si stanoví inflační cíl, který se, jak už bylo řečeno, zaváže naplnit. Zároveň vypracovává inflační prognózy. Pokud se inflační prognóza odchyluje od stanoveného cíle, potom se dostávají ke slovu nástroje monetární politiky, zpravidla ovlivnění krátkodobých úrokových sazeb (např. repo sazba), s cílem změnit vývoj inflace.

Výhodou cílování inflace je, že CB působí výrazně na inflační očekávání (která ovlivňují celkovou inflaci), a tím i na skutečnou inflaci. **Nevýhodou** je především, že nelze politiku CB sledovat na jasných mezicílech. Větší nároky se také kladou na prognostickou činnost a kredibilitu CB, o které jsme se již zmínili na počátku této kapitoly, když jsme se věnovali nezávislosti centrální banky.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Monetární (měnová) politika je proces, ve kterém se tvůrce monetární politiky (centrální banka) snaží pomocí svých nástrojů dosáhnout předem stanovených cílů.

Cílem monetární politiky je snižování a stabilizace inflace, popř. stabilizace devizového kurzu. Cíl České národní banky, která je centrální bankou České republiky, je stanoven zákonem č. 6/1993 Sb. O České národní bance, a je zmíněn také v Ústavě.

Nositelem monetární politiky je centrální banka. V případě České republiky je to Česká národní banka, v případě např. Slovenska je to Evropský systém centrálních bank v čele s Evropskou centrální bankou, důvodem je členství Slovenska v eurozóně.

Centrální banka vykonává řadu funkcí, např. emisi hotovostních peněz, devizovou činnost, regulaci a dohled nad fungováním bankovního systému, je bankou bank a bankou státu, zastupuje stát v mezinárodních organizacích a provádí monetární politiku.

Pro to, aby centrální banka mohla plnit výše uvedené funkce je žádoucí, aby byla transparentní a nezávislá. Závislost můžeme hodnotit ve dvou rovinách – politické a ekonomické.

Nástroje monetární politiky dělíme na dvě skupiny – přímé (selektivní) a nepřímé (plošné). Mezi přímé nástroje řadíme pravidla likvidity, úvěrové a úrokové limity, povinné vklady a doporučení, výzvy a gentlemanské dohody. Mezi nepřímé nástroje pak operace na volném trhu, diskontní nástroje, povinné minimální rezervy a kurzové intervence.

Proces, kterým se banka od nástrojů monetární politiky přes krátkodobá kritéria, která působí na střednědobá kritéria, dostává až ke stanovenému cíli, nazýváme transmisní mechanismus.

V některé literatuře bývá jako jeden z transmisních mechanismů označováno inflační cílování, ale ve skutečnosti se o transmisní mechanismus nejedná, je to spíše strategie boje s inflací. Počátky této strategie sahají do 90. let 20. století, kdy se začalo používat ve světě a v roce 1997 si ho vybrala ČNB jako náhradu po opuštění pevného kurzu české koruny, používat ho začala od roku 1998.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Monetární politiku obvykle provádí vláda.
2. Česká národní banka patří k nejvíce nezávislým bankám ve světě.
3. Důvodem přechodu na cílování inflace v České republice bylo rozhodnutí vlády v souvislosti s povodněmi v roce 1997.
4. Mezi přímé nástroje monetární politiky nepatří?
  - a) Pravidla likvidity
  - b) Povinné minimální rezervy
  - c) Povinné vklady

5. V současné době cíluje Česká národní banka:
- a) Čistou inflaci
  - b) Celkovou inflaci
  - c) Česká národní banka inflační cílování nepoužívá
-

ODPOVĚDI

1N, 2P, 3N, 4b, 5b.

---

8 VNĚJŠÍ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

I když je prováděna na území určitého státu, má hospodářská politika vliv i na postavení země v rámci mezinárodních vztahů a obchodu a stejně tak je daná země částečně ovlivněna hospodářskou politikou jiných zemí. Pak je ale určitý druh hospodářské politiky, který se zahraničně-obchodními vztahy zaobírá primárně a tím je vnější hospodářská politika, které se budeme věnovat v této kapitole. Vymezíme si pojem vnější hospodářská politika a zůjíme ho pro potřeby tohoto kurzu, krátce se seznámíme se zásadami, ze kterých VHP vychází, jejími cíli a nástroji. Dále se podíváme na platební bilanci a mechanismy, které mohou vést k jejímu vyrovnání. Na závěr se seznámíme se dvěma hlavními přístupy k zahraničně-obchodní politice, kterými jsou protekcionismus a liberalismus.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat vnější hospodářskou politiku a vymežit její cíle a nositele
- Rozlišit obecné a specifické zásady, ze kterých VHP vychází
- Vysvětlit pojem míra otevřenosti ekonomiky
- Popsat jednotlivé nástroje VHP
- Vyjmenovat a popsat základní stupně integrace
- Popsat strukturu platební bilance
- Seznámit se s vyrovnávacími mechanismy platební bilance, jejich fungováním a podmínkami, za kterých mohou fungovat
- Vysvětlit pojem teorém lokomotivy a importovaná inflace
- Vysvětlit pojem liberalismus a protekcionismus

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Vnější hospodářská politika, smluvní nástroje, autonomní nástroje, cla, kvóty, obchodní smlouvy a dohody, integrační stupně a seskupení, OPEC, GATT, WTO, ostatní mimocelní bariéry, nástroje na podporu vývozu, vyrovnávací mechanismy platební bilance, teorém lokomotivy, princip importované inflace, liberalismus, protekcionismus

8.1 Definice, cíle a nositelé vnější hospodářské politiky

DEFINICE

Vnější hospodářská politika (VHP) je v **užším slova** smyslu definována jako disciplína zabývající se zahraničně - obchodními vztahy s cílem zabezpečit vnější ekonomickou rovnováhu v podobě vyrovnané PB nebo její části.

V **širším slova smyslu** je VHP definována jako politika směřující k zajištění vnější rovnováhy v podobě vyrovnané PB a zajištění optimálního devizového kurzu. V následujícím textu však budeme chápat vnější hospodářskou politiku jako zahraničně - obchodní politiku tzn., nebudeme věnovat pozornost vnější měnové politice a devizovému kurzu.

Nositelé VHP (především vláda a centrální banka) se snaží za pomoci určitých nástrojů (např. cel, kvót, mezinárodních smluv, daní, úrokové míry, devizového kursu) dosáhnout specifických cílů (především vyrovnané platební bilance, určité úrovně zahraničního dluhu či investic). V následujícím textu se budeme zabývat tou částí zahraničně – obchodní politiky, kterou provádí vláda a ostatní orgány státní správy.

8.2 Východiska, zásady a problémy realizace VHP

Tvůrci vnější hospodářské politiky vycházejí při jejím koncipování především z pramenů mezinárodního práva veřejného i soukromého, stejně jako z práva dané země (vnitrostátního).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Zásady vnější hospodářské politiky lze v podstatě rozdělit na obecné a specifické. **Obecné zásady** se týkají nejen ekonomických vztahů, ale mezinárodních vztahů obecně. **Specifické zásady** se týkají již přímo ekonomických a obchodních vztahů.

Mezi **obecné zásady** patří především zásada svrchovanosti, rovnoprávnosti, nevměšování se do vnitřních záležitostí a respektování národních zájmů.

Mezi **specifické zásady** patří:

- **Zásada svobody obchodu nebo protekcionismu** (viz konec kapitoly)
- **Zásada reciprocity** (vzájemná vazba poskytovaných ústupků či výhod mezi partnerskými zeměmi),

- **Zásada národního režimu** (poskytování stejných podmínek osobám a kapitálu ze zahraničí jako domácím).
- Jednou z nejdůležitějších zásad je **zásada nejvyšších výhod**. Z této zásady se vychází při konstruování tzv. doložky nejvyšších výhod u mezinárodních smluv. Jedná se v podstatě o závazek jedné země poskytnout všechny výhody (v oblasti zahraničního obchodu) partnerskému státu, které byly a budou poskytnuty jiným partnerským státům.

Tvůrci vnější hospodářské politiky musí při svých rozhodnutích brát v úvahu, že dosahování hlavního vnějšího cíle - vyrovnané platební bilance - může být v konfliktu s dosahováním vnitřních cílů hospodářské politiky (ekonomického růstu, nízké inflace apod.). Stejně tak musí tvůrci vnější hospodářské politiky zvažovat, že opatření v oblasti makrosféry (např. snížení dovozních cel) se projeví v mikroekonomickém chování ekonomických subjektů.

8.3 Otevřenost ekonomiky

K ZAPAMATOVÁNÍ

Vnější hospodářská politika je pro daný stát tím důležitější, čím je ekonomika otevřenější (otevřeností ekonomiky se rozumí především míra její účasti na dovozu či vývozu zboží a služeb a přesunu kapitálu v podobě investic a půjček).

V praxi se měří míra otevřenosti a struktura otevřenosti. **Míra otevřenosti** vyjadřuje kvantitativní aspekt otevřenosti. Rozumí se jí podíl ukazatele zahraničního obchodu (exportu, importu nebo obratu - tzn. aritmetický průměr exportu a importu) k nominálnímu HDP, nebo se vyjadřuje jako export či import na obyvatele za rok.

Struktura otevřenosti vyjadřuje kvalitativní aspekt otevřenosti. Jedná se o analýzu komoditní struktury, teritoriální struktury, kilogramových cen (cena kilogramu vývozu či dovozu v jednotlivých odvětvích), reálných směnných relací (podíl cenového indexu exportu k cenovému indexu importu), transformačního výkonu ekonomiky (vývoz hotových výrobků na obyvatele k dovozu surovin na obyvatele) atd.

Míra otevřenosti ČR se v posledních letech pohybuje mezi 60-70 % a je považována za relativně vysokou a srovnatelnou s ostatními malými vyspělými zeměmi.

8.4 Nástroje vnější hospodářské politiky

Vzhledem k tomu, že na vnější hospodářské politice participuje vláda i centrální banka, můžeme konstatovat, že pro dosažení cílů VHP lze použít jak specifických nástrojů VHP, tak i nástrojů dalších hospodářských politik.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Například monetární politika, spočívající ve snížení úrokové míry centrální bankou z důvodu stimulace ekonomického růstu a zaměstnanosti, a tedy nastolení vnitřní rovnováhy, má za následek zvětšení úrokového diferenciálu (rozdíl mezi zahraniční a domácí úrokovou mírou), a tím i (za předpokladu vysoké kapitálové mobility) odliv kapitálu ze země a zhoršení finančního účtu platební bilance. Pravděpodobně dojde také, díky růstu reálného produktu, k růstu importu a zhoršení běžného účtu PB (vidíme zde jasný vliv na vnější rovnováhu).

V praxi je tedy nutno se dívat na používání nástrojů VHP v kontextu používání nástrojů dalších hospodářských politik. Nyní se však budeme věnovat specifickým nástrojům vnější hospodářské politiky, které můžeme v podstatě rozdělit na smluvní nástroje a nástroje autonomní.

8.4.1 SMLUVNÍ NÁSTROJE

Základem je mezinárodní smlouva uzavřená mezi zeměmi, kterou jsou tyto země vázány, a která určuje obchodní režim partnerských zemí. Tato smlouva může být **bilaterální** (smlouva dvou zemí) nebo **multilaterální** (smlouva mezi více zeměmi). Bilaterální smlouvy jsou historicky více časté, avšak jejich používání v současnosti ustupuje smlouvám multilaterálním, které se uzavírají na jejich základě. Mezi smluvní nástroje patří např.

OBCHODNÍ SMLOUVY

Obchodní smlouvy jsou ujednání mezi dvěma partnerskými zeměmi uzavírané na úrovni hlav států a jsou vysoce formalizované. Oproti obchodním dohodám jsou dlouhodobější, rámcovější a obecnější.

OBCHODNÍ DOHODY

Obchodní dohody specifikují obchodní smlouvy, určují rozsah obchodní výměny a zbožíovou strukturu. Uzavírají se zpravidla na jeden rok.

PLATEBNÍ DOHODY

Platební dohody jsou úmluvy o způsobu vzájemného vyrovnání pohledávek a závazků vyplývajících z hospodářských vztahů jednotlivých zemí. Určuje se v nich zúčtovací měna, platební tituly, úročení apod. Platební dohody mohou být uzavírány ve volně směnitelných měnách nebo clearingově.

Clearingové platební dohody umožňují rozvíjet obchod při nedostatku volně směnitelných měn. Uzavřou-li dvě země clearingovou platební dohodu, znamená to, že v každé z nich existuje pověřená banka (PB), od které vývozci dostávají své platby za vyvezené zboží, a které dovozci poukazují své platby za zboží dovezené. Jedenkrát za určité období (zpravidla jeden rok) se pověřené banky vyrovnají (dojde k transferu deviz či dodatečným dodávkám).

VÝMĚNNÉ OBCHODY (BARTER)

Barterem se rozumí uskutečnění jednoho obchodu, které je podmíněno uskutečněním obchodu jiného. Tedy vývoz v určité hodnotě je vázán na dovoz v určité hodnotě, tzn., domácí vývozci postupují své pohledávky domácím dovozcům, aniž by docházelo k pohybu peněz přes hranice či clearingů. Používá se při výrazném nedostatku volně směnitelných měn.

MEZINÁRODNÍ SUROVINOVÉ DOHODY

V zásadě se jedná o dohodu mezi producenty minerálních surovin (např. ropy) či zemědělských komodit (např. kávy, kukuřice), jejímž cílem je stanovení minimálního a maximálního množství produkce daných komodit, a tím stabilizace cen těchto komodit. Příkladem mezinárodní surovinové dohody může být dohoda Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC).

SMLOUVY O INTEGRAČNÍM SESKUPENÍ

Smlouvu o některé z forem integrace uzavírají zúčastněné země především z ekonomických důvodů, s cílem využít výhody specializace, dělby práce a komparativních výhod k stimulaci ekonomického růstu jednotlivých zemí (blíže viz subkapitola 8.7.1).

VŠEOBECNÁ DOHODA O CLECH A OBCHODU (GATT)

Tato dohoda, uzavřená v roce 1947, je jednou z nejdůležitějších ekonomických dohod týkajících se světového obchodu. Jejím cílem je postupné snižování cel a netarifních bariér obchodu a podpora ekonomického růstu světové ekonomiky.

8.4.2 AUTONOMNÍ NÁSTROJE

Autonomní nástroje vnější hospodářské politiky jsou takové nástroje, které se neopírají o dvoustranný či mnohostranný projev vůle stran, ale o jednostranné rozhodnutí státu. V zásadě je lze dělit na nástroje k omezení dovozu a nástroje k podpoře vývozu.

Mezi nástroje k omezení dovozu patří cla, dovozní (importní) kvóty a ostatní mimocelní bariéry dovozu.

CLA

DEFINICE

Clo patří mezi tarifní nástroje VHP a jedná se v podstatě o dávky vybírané ze zboží při přechodu celní hranice (která nemusí být totožná s územní hranicí státu).

Clu můžeme dělit podle různých hledisek

- a) **Z hlediska účelu** se cla dělí na finanční (fiskální) a ochranná. Cílem zavedení cel z finančních účelů je příjem do státního rozpočtu. Tato cla se uvalují např. na komodity, které doma podléhají spotřební dani. Jejich používání je v současnosti již menšinové (např. Švýcarsko). Cla zavedená z ochranných důvodů slouží k ochraně domácího trhu před zahraniční konkurencí.

Mezi ochranná cla patří například cla:

- **vyrovnávací** - cílem je eliminovat výhody (především dotace) poskytnuté na zahraniční výrobky cizím státem,
- **odvetná** - uvalují se v reakci na zavedení cel jiným státem,
- **prohibitivní** - zavádí se s cílem znemožnit dovoz určité komodity,
- **negociační** - zavádí se z důvodu zlepšení vyjednávací pozice pro obchodní jednání,
- **antidumpingová** - uvalují se na dovezené zboží, které je prodáváno za cenu nižší, než jsou výrobní náklady.

- b) **Z hlediska směru pohybu zboží** jsou nejčastěji používané cla **dovozní**, tedy cla, jejichž cílem je především znevýhodnit a snížit dovoz. **Vývozní cla** nejsou v současnosti již téměř používána. Cílem jejich zavedení je zamezit vývozu strategických komodit. Třetí skupinou jsou **cla tranzitní (průvozní)**, jejichž cílem zavedení je především příjem do státního rozpočtu. V současnosti se již také téměř nepoužívají.

- c) **Z hlediska výpočtu a způsobu vybírání** lze cla dělit na valorická, specifická a diferencovaná. Cla *valorická* se vypočítávají procentem z celní hodnoty zboží. Cla *specifická* jsou stanovena pevnou částkou za fyzickou jednotku (váha, objem apod.). Cla *diferencovaná jsou kombinací* předchozích dvou typů cel.

PRO ZÁJEMCE

Otázky související se clem upravuje v ČR celní zákon 13/1993 Sb. Celními orgány se podle tohoto zákona rozumí Generální ředitelství cel (to plní úkoly Ministerstva financí v oblasti celnictví, celních sazeb a celní politiky; řídí celní ředitelství), celní ředitelství (řídí celní úřady, přezkoumávají jejich rozhodnutí apod.) a celní úřady (vyměřují a vybírají clo a některé daně a poplatky, rozhodují o určení celní hodnoty). Celní orgány zapadají do systému celního dohledu nad zbožím v rámci jednotného celního území Evropské unie. Při realizaci tohoto dohledu se postupuje podle jednotných celních předpisů EU (především Celní kodex a prováděcí nařízení k němu, společný celní sazebník apod.).

IMPORTNÍ KVÓTY

Jsou v podstatě vládní licence na dovoz určitého množství komodity podléhající regulaci. Aby mělo zavedení vůbec nějaký ekonomický smysl, musí být množství vydaných importních licencí menší, než je poptávka po dovozu. V ČR jsou kvóty např. na maso, mléčné výrobky, lihoviny nebo víno.

Zavedení kvót, stejně jako zavedení cel, snižuje domácí konkurenci a vede ve svém důsledku ke zvýšení cen, neefektivnosti struktury spotřeby, divergenci cen komodit a ztrátám celkového světového blahobytu.

OSTATNÍ MIMOCELNÍ BARIÉRY OBCHODU

Mezi ostatní bariéry obchodu patří např.:

- **dovozní depozita** (povinnost dovozce složit prostředky vyjadřující určitý podíl z hodnoty dovozu u pověřené banky,
- **certifikáty jakosti,**
- **hygienické a technické normy pro dovozce** (tyto normy mohou být nastaveny tak, že zvýhodňují domácí výrobce před výrobci zahraničními).

Vzhledem k současné snížené působnosti autonomních nástrojů VHP na omezení dovozu nabývá použití **nástrojů na podporu vývozu**, tedy aplikace proexportní politiky, na stále větším významu.

Proexportní politika zahrnuje především:

- finanční pomoc pro vyvázející výrobce,
- technickou pomoc pro vyvázející výrobce,
- informační a poradenské služby pro vývozce,
- výchovu pracovníků pro zahraničně-obchodní činnost,
- oceňování nejvýkonnějších vývozců.

Proexportní politiku provádějí ve většině zemí specializované instituce. V ČR jsou to v zásadě:

EXPORTNÍ GARANČNÍ A POJIŠŤOVACÍ SPOLEČNOST (EGAP)

Předmětem činnosti EGAPu je pojištění:

- pojišťování pohledávek proti riziku insolvence zahraničního partnera,
- pojišťování vývozních úvěrů proti teritoriálním a komerčním rizikům,
- poskytování záruk z pověření státu v případě vývozu garantovaných státem,
- připojištění kurzových rozdílů,
- pojištění úvěrů na předexportní financování výroby,
- organizačně-ekonomické poradenství.

ČESKÁ EXPORTNÍ BANKA (ČEB)

Předmětem činnosti ČEB je financování:

- poskytování úvěrů na vývozní projekty,
- poskytování úvěrů na předexportní financování výroby,
- poskytování bankovních záruk.

ČESKÁ AGENTURA NA PODPORU OBCHODU (CZECH TRADE)

Předmětem činnosti jsou informace:

- poskytování informací o jednotlivých vývozních odvětvích (sektorové studie),
- informace o zahraničních projektech a tendrech,
- poskytování informací o jednotlivých státech (teritoriální informace),
- vydávání bulletinu „Obchodní příležitosti“ a „Zpravodajství“,
- pořádání seminářů.

8.5 Platební bilance

DEFINICE

Platební bilance (PB) je statistický účetní záznam sestavený na principu podvojného účetnictví, který sumarizuje veškeré ekonomické transakce mezi subjekty domácí země a subjekty ostatních zemí za určité časové období (zpravidla za rok).

Termín platební bilance není zcela výstižný, nejde jen o bilanci plateb, ale o bilanci veškerých peněžních i reálných toků mezi domácí ekonomikou a „zbytkem světa.“ Z tohoto důvodu nelze chápat platební bilanci jako jeden údaj, ale je třeba dále zkoumat stav na jejích jednotlivých účtech. Platební bilance, která je analyzována z hlediska své struktury, má pak větší vypovídací schopnost.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Platební bilance se člení **vertikálně**, na položky *kreditní* (příviv peněz do ekonomiky, přírůstek na těchto položkách zlepšuje platební bilanci) a na položky *debetní* (odliv peněz z ekonomiky, přírůstek na těchto položkách zhoršuje platební bilanci). **Horizontálně** se pak platební bilance člení především na běžný účet, finanční účet a kapitálový účet.

Do roku 2014 byl samostatně vykazován účet devizových rezerv (viz tabulka), který je nyní součástí finančního účtu.

Tabulka : Struktura platební bilance dle manuálu BMP5 (do roku 2014)

Účet	Bilance	Kreditní položky	Debetní položky
A: BĚŽNÝ ÚČET	Obchodní bilance	Export	Import
	Bilance služeb	Příjmy	Výdaje
	Bilance výnosů	Výnosy	Náklady
	Běžné převody	Příjmy	Výdaje
B: KAPITÁLOVÝ ÚČET	-	Příjmy	Výdaje
C: FINANČNÍ ÚČET	Přímé investice	V tuzemsku	V zahraničí
	Portfoliové investice	V tuzemsku	V zahraničí
	Ostatní investice	V tuzemsku	V zahraničí
D: CHYBY, KURZOVÉ ROZDÍLY	-	+	-
E: DEVIZOVÉ REZERVY	-	pokles	nárůst

Zdroj: MMF (2014), vlastní úprava.

V tabulce je popsáno jak vertikální, tak horizontální členění, pozor na devizové rezervy, kde snížení devizových rezerv je kreditní operace a naopak zvýšení devizových rezerv je debetní operace.

Členění platební bilance v Tabulce bylo dle metodiky Mezinárodního měnového fondu (BPM5) používáno do roku 2014. Vývoj světové ekonomiky a inovace finančních instrumentů na světovém trhu vedly k nutným změnám v manuálu platební bilance, kdy šestý (BPM6) byl vydán MMF v roce 2008 a v Evropské unii zaváděn jednotně ve všech členských zemích od roku 2014. Změny ve struktuře platební bilance ukazuje následující Tabulka .

Tabulka : Srovnání struktury platební bilance podle BPM5 a BPM6

PB podle BPM5	PB podle BPM6
BĚŽNÝ ÚČET	BĚŽNÝ ÚČET
Obchodní bilance	Obchodní bilance
Bilance služeb	Bilance služeb
Bilance výnosů	Primární výnosy
Běžné převody	Sekundární výnosy
KAPITÁLOVÝ ÚČET	KAPITÁLOVÝ ÚČET
FINANČNÍ ÚČET	FINANČNÍ ÚČET (včetně devizových rezerv)
DEVIZOVÉ REZERVY	

Zdroj: MMF (2014), vlastní úprava.

A nyní si popíšeme jednotlivé položky platební bilance podle posledního Metodického listu platební bilance v souladu s BPM6 tak, jak je zveřejněn na stránkách ČNB.

A: Běžný účet

1. Obchodní bilance je nejdůležitější složkou běžného účtu PB, i když se jí někdy, hlavně v médiích, přikládá příliš velká váha. Saldo obchodní bilance je rozdíl mezi hodnotou zboží vyvezeného a zboží dovezeného. Je-li saldo kladné, je export větší než import a naopak.

2. Bilance služeb je položkou, která nabývá u většiny zemí stále výraznější podíl na běžném účtu platební bilance. Saldo bilance služeb je rozdíl mezi příjmy z poskytnutých služeb domácími subjekty (příjmy z cestovního ruchu, dopravy či poskytování právních a finančních služeb) a výdaji na poskytování služeb zahraničními subjekty (výdaje spojené s cestovním ruchem, dopravou, s poskytováním právních a finančních služeb).

3. Primární výnosy (dříve bilance výnosů) jsou odrazem předchozího pohybu výrobního faktoru (práce, kapitálu). Saldo bilance výnosů je rozdíl mezi výnosy z výrobních faktorů poskytnutých do zahraničí (zisky, dividendy, úroky plynoucí ze zahraničí, mzdy tuzemců pracujících v zahraničí) a náklady na výrobní faktor poskytnutý domácí zemi (zisky, dividendy, úroky placené do zahraničí, mzdy cizinců pracujících v tuzemsku).

4. Sekundární výnosy (dříve běžné převody) jsou takové transakce, které nezakládají nárok na protihodnotu v podobě pohybu zboží, služeb či aktiv (například hospodářská pomoc, příspěvky mezinárodním institucím atd.). Saldem je rozdíl mezi transakcemi přijatými a poskytnutými.

B: Kapitálový účet

Zahrnuje kapitálové transfery související s migrací obyvatelstva, promíjením dluhu či převody nevýrobních nefinančních hmotných aktiv (například pozemky pro zastupitelské úřady) a nehmotných práv (například patenty, autorská práva atd.). V bilanci běžného a kapitálového účtu po vstupu do EU zaujímají významné místo dotace a odvody prostředků ve vztahu k rozpočtu EU.

C: Finanční účet

Finanční účet zachycuje čisté přírůstky a úbytky finančních aktiv a pasiv v členění na přímé investice, portfoliové investice, finanční deriváty, ostatní investice a rezervní aktiva (devizové rezervy). Popišme si alespoň některé z nich.

1. Přímé investice - v této bilanci finančního účtu PB se zachycují investice, jejichž cílem je získání kontroly nad podnikem. Saldem bilance je rozdíl mezi přímými investicemi investovanými v tuzemsku zahraničními subjekty a přímými investicemi investovanými domácími subjekty v zahraničí.

2. Portfoliové investice - v této bilanci se zachycují ostatní investice, jejichž cílem není převzetí kontroly nad podnikem. Saldem této bilance je rozdíl mezi portfoliovými investicemi investovanými v tuzemsku zahraničními subjekty a portfoliovými investicemi investovanými domácími subjekty v zahraničí.

3. Ostatní investice - zde se zachycují například krátkodobé a dlouhodobé úvěry poskytnuté bankami, vládou, podniky. Saldem je rozdíl mezi úvěry přijatými v tuzemsku od zahraničních ekonomických subjektů a úvěry poskytnutými tuzemci zahraničním ekonomickým subjektům. Zde je třeba se zmínit o tzv. „hot money“ (horkých penězích). Tento spekulativní kapitál může krátkodobě zlepšovat stav finančního účtu PB, a tím i celé PB, ale vzhledem k jeho vysoké mobilitě a rychlé reakci na změnu situace v domácí ekonomice je jeho úloha spíše destabilizující než pozitivní. V některých zemích jsou dokonce zavedeny omezující podmínky pro pohyb spekulativního kapitálu.

V souvislosti s finančním účtem je třeba uvést jednu metodickou poznámku: do roku 1995 se v ČR používala struktura PB, kde příliv a odliv kapitálu zachycoval kapitálový účet. Od roku 1995 toto zachycuje finanční účet a kapitálový účet zahrnuje pouze z hlediska celkové PB nevýznamné kapitálové transfery, které byly v minulosti součástí běžného účtu.

D: Chyby, opomenutí a kurzové rozdíly

Tato část PB slouží především k eliminaci nepřesností způsobených při sestavování PB a vlivu kurzových rozdílů. Příkladem může být faktura dovozu ojetého automobilu na

částku nižší, než je ve skutečnosti odběratelem zaplacená. Rozdíl mezi těmito částkami se musí objevit právě na této položce PB .

Součet bilancí běžného a kapitálového účtu (A+B) představuje čisté půjčky nebo výpůjčky ekonomiky vůči zahraničí. To se koncepčně rovná čisté bilanci finančního účtu. Jinak řečeno finanční účet zachycuje instrumenty, kterými jsou čisté půjčky a výpůjčky vůči nerezidentům financovány. Ve skutečnosti mezi bilancí z běžného a kapitálového účtu na jedné straně a bilancí finančního účtu na straně druhé vzniká diskrepance (nesoulad).

Dlouhodobě se však přebytek finančního účtu projeví v deficitu primárních výnosů, který je součástí běžného účtu. To je způsobeno tím, že bilance výnosů odráží předchozí pohyb výrobního faktoru, tedy kapitálu. Zmíněné přímé investice pak vedou k odlivu výnosů z nich plynoucích do zahraničí. Existuje tak začarovaný kruh, kde primární deficit běžného účtu, který je doprovázený přebytkem účtu finančního, je následován deficitem primárních výnosů, tzn. deficit běžného účtu se nadále prohlubuje. Tvůrci hospodářské politiky by měli mít toto na zřeteli.

8.5.1 VYROVNÁVACÍ MECHANISMY PLATEBNÍ BILANCE

Jak již bylo výše uvedeno, hlavním cílem VHP je vyrovnaná platební bilance. Vyrovnanosti lze dosáhnout použitím nástrojů VHP, avšak ve skutečnosti existují také automatické mechanismy, které více či méně samovolně vyrovnávají platební bilanci (PB), a to bez zásahu nositelů VHP. Jedná se o cenový, důchodový, úrokový a kurzový automatický vyrovnávací mechanismus platební bilance (PB) nebo obchodní bilance (OB).

KLASICKÝ CENOVÝ VYROVNÁVACÍ MECHANISMUS OB

S cenovým vyrovnávacím mechanismem přišel poprvé v 18. století filosof D. Hume jako s kritikou na tehdy převládající merkantilismus, protože merkantilisté považovali za zdroj bohatství národa přebytek obchodní bilance. D. Hume dokázal, že z dlouhodobého hlediska není možné dosahovat přebytku a to právě z důvodu fungování cenového vyrovnávacího mechanismu.

Předpoklady:

- pevné kurzy,
- platnost kvantitativní teorie peněz a rovnice směny,
- pružné ceny (a to i krátkodobě),
- úrokové míry necitlivé na změny peněžní zásoby,
- platnost Marshall-Lernerovy podmínky,
- neprovádění sterilizace devizových intervencí,
- nulová mobilita kapitálu.

S cenovým vyrovnávacím mechanismem přišel poprvé v 18. století filosof D. Hume jako s kritikou na tehdy převládající merkantilismus.

Obrázek : Působení cenového vyrovnávacího mechanismu OB

deficit OB ⇒ odliv peněz do zahraničí a pokles peněžní zásoby ⇒ pokles domácí cenové hladiny ⇒ růst exportu a pokles importu ⇒ **vyrovnání OB**

Jak ukazuje schéma, máme-li například deficit obchodní bilance (OB), je vlastně více „nakupováno než prodáváno.“ To, za předpokladu pevných kurzů a neprovádění sterilizačních devizových intervencí, vede k odlivu peněz do zahraničí a poklesu domácí peněžní zásoby (M). Platí-li kvantitativní teorie peněz a rovnice směny, potom dochází k proporcionálnímu poklesu domácí cenové hladiny (P). Je-li dodržena Marshall-Lernerova podmínka, dochází k růstu exportu, poklesu importu a následnému vyrovnání OB. K analogickým procesům dochází i při přebytku OB. I když je tento mechanismus poplatný době svého vzniku a tehdejší představě o ekonomice (především platnost rovnice směny, pevné kurzy a nulová mobilita kapitálu), lze ho částečně použít k vysvětlení procesů vyrovnání OB i v současnosti.

PRO ZÁJEMCE

Marshall a Lerner předpokládali vysoké elasticity poptávky po exportu a elasticity poptávky po importu, a tedy pružné reakce exportu a importu na změny relativních cen. Tzn. klesla-li by například cena exportovaného zboží, výrazně vzroste poptávané množství exportu. Marshall-Lernerova podmínka postuluje, že znehodnocení měny (devalvace) zlepší běžný účet PB, pokud jsou cenové elasticity poptávky po exportu a cenové elasticity poptávky po importu v absolutní hodnotě větší než 1.

KEYNESIÁNSKÝ DŮCHODOVÝ VYROVNÁVACÍ MECHANISMUS OB

S nástupem keynesiánství přišli někteří ekonomové (Harrod, Machlup) s dalším kanálem vyrovnání OB. Tento přístup není spojen se změnou cen (ty jsou podle keynesiánců fixní), ale se změnou v úrovni důchodu (důchodový nebo také keynesiánský vyrovnávací mechanismus OB).

Předpoklady:

- pevné kurzy,
- pevné ceny,
- produkt pod úrovní potenciálního produktu,

- poptávkově determinovaný reálný důchod,
- stabilní úroková míra a nulové úspory,
- nulová mobilita kapitálu,
- import závislý na úrovni důchodu v ekonomice.

Obrázek : Působení důchodového vyrovnávacího mechanismu OB

deficit OB ⇒ velký import nebo malý export ⇒ pokles agregátní poptávky ⇒ pokles produktu ⇒ pokles celkového důchodu ⇒ pokles importu a růst exportu ⇒ vyrovnání OB

Vznikne-li v dané zemi deficit OB, například z důvodu změny preferencí spotřebitelů, dojde k poklesu čistého exportu (NX), a tedy i agregátní poptávky. Protože keynesiánci předpokládají poptávkově determinovaný důchod, dojde k jeho poklesu. Vycházíme-li z předpokladu importu závislého na národním důchodu, dojde také k jeho snížení. Domácí producenti se budou navíc snažit realizovat doma neumístěnou produkci v zahraničí - dojde tedy i k růstu exportu. OB se vyrovná. Analogicky při přebytku OB.

ÚROKOVÝ VYROVNÁVACÍ MECHANISMUS PB

Ve skutečnosti existuje ještě jeden kanál, kterým dochází k vyrovnání PB. Opusťme tedy, v současnosti nerealistický předpoklad nulové mobility kapitálu a necitlivých úrokových měr.

Obrázek : Úrokový vyrovnávací mechanismus PB

deficit PB ⇒ odliv peněz do zahraničí a pokles peněžní zásoby ⇒ růst domácí úrokové míry ⇒ příliv kapitálu ⇒ vyrovnání PB

Z uvedeného plyne, že existuje-li deficit PB, potom dochází k odlivu peněz do zahraničí a poklesu peněžní zásoby. To vyvolá růst úrokové míry. Výsledné efekty jsou dva. Růst úrokové míry má za následek pokles investic, popř. dlouhodobé spotřeby. Klesne tedy agregátní poptávka, důchod a import (popř. vzroste export). Dochází k vyrovnání běžného účtu PB. Za druhé má růst úrokové míry za následek růst úrokového diferenciálu, příliv zahraničního kapitálu a zlepšení finančního účtu PB. Dochází k dalšímu vyrovnávání PB.

V praxi se nedá jednoznačně odpovědět na to, zda k automatickému vyrovnání PB dochází tím či oním mechanismem. Skutečností bude určitá syntéza, kdy k vyrovnání spíše prostřednictvím změn relativních cen dochází v ekonomice operující blízko potenciálního

produktu a k vyrovnání spíše prostřednictvím změn národního důchodu v ekonomice nacházející se v recesi. Komplikací je navíc postupné narůstání mobility kapitálu a s ní spojené úlohy finančního účtu PB.

KURZOVÝ VYROVNÁVACÍ MECHANISMUS PB

V dosavadním výkladu jsme se zabývali ekonomikou s fixními kurzy. Za předpokladu platnosti Marshall-Lernerovy podmínky funguje v systému pružných kurzů vyrovnání PB především prostřednictvím změn devizového kurzu.

Obrázek : Vyrovnávací mechanismy PB v systému pružných kurzů

deficit PB $\Rightarrow$ převis poptávky nad nabídkou deviz $\Rightarrow$ znehodnocení měny $\Rightarrow$ růst exportu a pokles importu $\Rightarrow$ vyrovnání PB

Dojde-li k deficitu platební bilance, dochází v ekonomice k nedostatku deviz (např. na nákup importovaného zboží) a přebytku domácí měny. Následuje znehodnocení (depreciace) měny, a tím i změna relativních cen exportu a importu. Export se zlevní a poroste, import se zdraží a klesne a platební bilance se vyrovná. Analogický proces nastane i při přebytku PB.

TEORÉM LOKOMOTIVY A PRINCIP IMPORTOVANÉ INFLACE

V souvislosti s vyrovnávacími mechanismy PB je třeba se zmínit o fungování teorému lokomotivy a principu importované inflace. Teorém lokomotivy je založen na důchodovém vyrovnávacím mechanismu PB a předpokladem jeho fungování je recesní mezera a přebytek OB u „lokomotivy.“ Dále vycházíme ze všech standardních keynesiánských předpokladů o ekonomice. Tento mechanismus vychází z představy, že podpoří-li ekonomický růst země A (lokomotiva) například expanzivní monetární politikou (centrální banka sníží úrokové sazby), může to prostřednictvím růstu importu do země A, a tedy exportu ze země B, vést k růstu agregátní poptávky a produktu v zemi B. Ekonomický růst v zemi A tak stimuloval ekonomický růst v zemi B a země A vytáhla zemi B z recese. Po čase se mohou úlohy obou zemí vyměnit.

Importovaná inflace je v podstatě proces vycházející z fungování cenového vyrovnávacího mechanismu PB. Předpokladem jsou plně využité zdroje a ostatní neoklasické předpoklady o ekonomice. Jsou-li v ekonomice A i B plně využité zdroje, potom růst cenové hladiny v zemi A (například z důvodu expanzivní fiskální politiky - pokles daňové sazby) vede prostřednictvím zahraničního obchodu k růstu cenové hladiny v zemi B. Rostou-li ceny v zemi A, potom roste import do země A, a tedy export ze země B, a v zemi B roste agregátní poptávka, která však nemůže být uspokojena stávajícími kapacitami (plně využité zdroje), a proto dojde pouze k růstu cen. Importuje se tedy inflace ze země A do země B.

V praxi samozřejmě neexistují „čisté“ případy importované inflace či importovaného růstu (teorém lokomotivy). Jestli prostřednictvím zahraničního obchodu dojde spíše k ekonomickému růstu nebo růstu cen, záleží především na míře využití zdrojů v ekonomice.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

S fungováním teorému lokomotivy a principu importované inflace se lze setkat v každodenní ekonomické praxi. Pokud např. dojde ke konjunktuře v Evropské unii, po-tom se tato přenesou prostřednictvím zahraničního obchodu také do České republiky. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že ekonomický růst v Evropské unii stimuluje ekonomický růst v České republice, avšak naopak to bude platit pouze s těžkou. To je způsobeno tím, že pro ČR je zahraniční obchod s Evropskou unií dominantním, ale pro Evropskou unii je zahraniční obchod s ČR, co se týká rozsahu, minoritní. Podobně se lze setkat s principem importované inflace např. při přenášení změn cen surovin (ropy) z jedné ekonomiky do druhé apod.

8.6 Liberalismus versus protekcionismus

V souvislosti se zavedením bariér obchodu lze vymezit tyto přístupy k zahraničnímu obchodu: liberální (stát chrání domácí ekonomiku prostřednictvím cel, kvót apod. poměrně málo, což je např. případ ČR) a protekcionistický (zde se jedná o relativně velkou ochranu domácí ekonomiky; např. Francie).

Výhody liberalizmu:

- růst světové ekonomiky a životní úrovně díky využití specializace, dělby práce, komparativních výhod a úspor z rozsahu,
- výhody konkurence: nižší ceny a větší výběr.

Výhody protekcionizmu:

- ochrana strategických odvětví a technologií,
- ochrana „dětského období“ průmyslu,
- zamezení zvětšování rozdílu v životní úrovni mezi bohatými a chudými zeměmi,
- omezení vlivu transferu poptávkových či nabídkových šoků.

8.7 Mezinárodní ekonomické integrace a organizace

V současné době nabývají na významu nadnárodní instituce, které výrazným způsobem ovlivňují prakticky prováděnou hospodářskou politiku. V následujícím textu si analyzujeme činnost nejdůležitějších z nich.

8.7.1 MEZINÁRODNÍ EKONOMICKÉ INTEGRACE

DEFINICE

Mezinárodní ekonomickou integraci lze charakterizovat jako vytváření jednotného ekonomického prostoru propojením oddělených národních ekonomik.

Činnost těchto uskupení lze rozdělit podle stupně integrace na 5 typů:

- **zóna volného obchodu** - dohodu o zóně volného obchodu uzavírají jednotlivé země z důvodu odstranění vzájemných překážek obchodu mezi sebou, avšak při uplatňování vnější hospodářské politiky vůči třetím zemím postupují samostatně. Příkladem zóny volného obchodu je např. Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA),
- **celní unie** - dohodu o celní unii uzavírají jednotlivé země z důvodu, odstranění vzájemných obchodních bariér mezi sebou, tak i z důvodu provádění společné vnější hospodářské politiky vůči třetím zemím. Celní unií je např. sdružení států latinské Ameriky - MERCOSUR,
- **společný trh** - uzavřou-li jednotlivé země dohodu o společném trhu, zavazují se, kromě pohybu zboží, liberalizovat i pohyb výrobních faktorů (práce, kapitálu). Jedinou současnou formou společného trhu ve světě je Evropská unie (EU),
- **hospodářská a měnová unie** - při této formě integrace dochází k dohodě o hospodářských otázkách, především o společné měnové politice. Příkladem může být Evropská měnová a hospodářská unie (EMU),
- **politická unie** - uzavřou-li jednotlivé země dohodu o politické unii, jedná se v podstatě o nejvyšší formu integrace, a tedy o vytvoření nového státního útvaru.

Mezi nejdůležitější ekonomická integrační uskupení v Evropě patří Evropská unie (EU) a Evropské sdružení volného obchodu.

Evropské sdružení volného obchodu (EFTA) vzniklo v roce 1960 a členy byly země, které se neúčastnily integrace do evropských společenství (Velká Británie, Dánsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko, Norsko a Portugalsko). Postupně byly odstraněny vzájemné

bariéry obchodu. Jedním z cílů těchto zemí bylo vytvořit protiváhu evropských společenství (ESUO, EUROATOM, EHS). Ve skutečnosti však některé z nejdůležitějších členských zemí EFTA vstoupily do evropských společenství a vystoupily z EFTA. Současné torzo členských zemí tvoří Norsko, Švýcarsko, Island a Lichtenštejnsko.

8.7.2 MEZINÁRODNÍ EKONOMICKÉ ORGANIZACE

Mezi 3 základní pilíře světové ekonomiky patří tyto mezinárodní ekonomické organizace: Světová banka (WB), Mezinárodní měnový fond (IMF) a Světová obchodní organizace (WTO).

Světová banka byla založena v roce 1945 (činnost započala v roce 1946) na základě dohod z amerického Bretton-Woods (1944) s cílem financovat poválečnou obnovu Evropy. Skládá se z několika institucí: Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj - IBRD (vznik 1945), Mezinárodního sdružení pro rozvoj - IDA (vznik 1960), Mezinárodní finanční společnosti - IFC (vznik 1956) a dalších. Nejdůležitější z nich, IBRD, má dnes 184 členů a sídlo ve Washingtonu. Jedná se o akciovou společnost, která je osvobozena od daní, a jejímž cílem je poskytovat dlouhodobé půjčky zemím s rozumnými projekty, a to za zvýhodněných podmínek. Hlavními orgány jsou Sbor guvernérů a Výkonný výbor. Česká republika je členem této organizace.

Mezinárodní měnový fond byl založen v roce 1945 (činnost zahájil od roku 1946) také na základě dohod z Bretton-Woods za účelem stabilizace měnového systému národních ekonomik. IMF poskytuje krátkodobé půjčky zemím, které mají problémy s platební bilancí a nedostatkem devizových rezerv, sloužící ke stabilizaci měny. Naopak žádá především vyřešení problému veřejných financí a zadluženosti. Má 184 členů a sídlo ve Washingtonu. Základními orgány jsou Sbor guvernérů a Výkonný výbor. Česká republika je členem IMF.

Na základě dohod z Bretton-Woods měla také vzniknout Organizace pro mezinárodní obchod. To se však nestalo z důvodu negativního postoje USA. Byla tak podepsána (v roce 1946; platnost od roku 1947) „pouze“ **Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT)**, jejímž cílem bylo odstranění bariér obchodu. Jednání probíhala v tzv. kolech (posledním bylo Uruguayské kolo). Zpočátku se jednalo o odstranění tarifních bariér (cel), a po té následovalo jednání o odstranění ostatních netarifních bariér obchodu. Stálý sekretariát sídlil v Ženevě. Bývalé Československo a poté i ČR se smluvních ujednání účastnily.

V roce 1995 vznikla na základě dohody z Marrakéše **Světová obchodní organizace (WTO)**. Jejím hlavním cílem je liberalizace obchodu, pohybu služeb apod. Tato organizace má sídlo v Ženevě a hlavními orgány jsou Konference ministrů a Generální rada. WTO má 149 členů (mezi významné nečleny patří Rusko). Česká republika je zakládajícím členem. Součástí stanov WTO se stala i GATT, spolu s mnoha dalšími smlouvami upravujícími pohyb služeb, mezinárodní investování, ochranu práv duševního vlastnictví, řešení sporů apod.

Vzhledem k jejich strategickému významu je třeba opět zmínit v souvislosti s ekonomickou integrací tzv. mezinárodní surovinové dohody. Nejdůležitější z nich je dohoda o zřízení **Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC)**. Ta byla založena v roce 1960 a sídlo má ve Vídni. Sdružuje hlavní producenty ropy (Alžírsko, Ecuador, Gabun, Indonésii, Irák, Irán, Katar, Kuvajt, Libyi, Nigérii, Saúdskou Arábii, Spojené arabské emiráty a Venezuelu). Cílem organizace je koordinovat těžbu ropy tak, aby se její ceny vyvíjely optimálním způsobem. Nejdůležitější úlohu hrál OPEC v období tzv. ropných šoků (1973, 1978), kdy zúčastněné země využívaly role klíčového producenta k politickým tlakům na USA a další vyspělé země. V současnosti hraje OPEC i nadále významnou úlohu v ovlivnění světové ekonomiky. Pokud se např. rozhodne snížit kvóty těžby, dojde k růstu cen ropy a přibrzdění růstu světové ekonomiky. Nejvyšším orgánem OPEC je konference, která se schází 2x ročně. ČR není členem této organizace.

Ekonomicky nejvyspělejší země sdružuje **Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)**, která je především koordinační institucí zveřejňující četné zprávy o celkové hospodářské situaci v členských zemích. OECD vznikla v roce 1961 a sídlo má v Paříži. Orgány jsou Rada ministrů, Výkonný výbor, Výbor pro rozvojovou pomoc a technický výbor. Členem OECD je 37 (rok 2020) zemí (USA, Kanada, Japonsko, ostatní země západní Evropy atd.), včetně ČR (od roku 1995).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Vnější hospodářskou politiku můžeme vymezit jak v užším tak širším pojetí. V užším pojetí je definována jako disciplína zabývající se zahraničně-obchodními vztahy s cílem zabezpečit vnější ekonomickou rovnováhu. V širším slova smyslu může k tomuto cíli přibýt ještě zajištění optimálního devizového kurzu (není předmětem této kapitoly).

Tvůrci VHP vycházejí především z pramenů mezinárodního práva stejně jako z práva vnitrostátního. Dále jsou ve vnější hospodářské politice uplatňovány a respektovány obecné a specifické zásady.

Při realizaci vnější hospodářské politiky může někdy dojít ke konfliktu mezi vnitřními a vnějšími cíli, což musí tvůrci hospodářské politiky brát v úvahu.

Pro pozici země v mezinárodním obchodu je důležitým ukazatelem její otevřenost, kdy rozlišujeme míru otevřenosti (podíl ukazatelů zahraničního obchodu na HDP) a strukturu otevřenosti (analýza komoditní a teritoriální struktury zahraničního obchodu).

Nástroje vnější hospodářské politiky dělíme na smluvní a autonomní.

Mezi smluvní nástroje patří obchodní smlouvy a dohody, platební dohody, mezinárodní surovinové dohody a smlouvy o integračním seskupení. Všechny tyto smluvní nástroje mohou mít bilaterální nebo multilaterální charakter.

K autonomním nástrojům řadíme ty na zamezení dovozu a podporu vývozu. Patří sem cla, importní kvóty a ostatní mimocelní bariéry a na straně podpory vývozu pak např. finanční, technická a informační pomoc pro vývozce.

Mezi specializované instituce na podporu vývozu v ČR patří Exoporní a garanční pojišťovací společnost (EGAP), Česká exportní banka (ČEB) nebo Czech Trade.

Hlavním cílem VHP je vyrovnaná platební bilance, která se člení vertikálně a horizontálně. V roce 2014 došlo ke změně struktury v horizontálním členění, kdy se účet devizových rezerv stal součástí finančního účtu. Dále ještě platební obsahuje účet běžný a kapitálový.

K vyrovnaní platební bilance přispívají kromě vnější hospodářské politiky také vyrovnávací mechanismy platební bilance (klasický cenový, keynesiánský důchodový, úrokový a kurzový). Každý je založen na jiných předpokladech. Z vyrovnávacích mechanismů vycházejí také dva jevy, které nazýváme teorém lokomotivy a princip importované inflace, se kterými se v praxi běžně setkáváme.

V rámci teorie můžeme vymežit dva základní přístupy k zahraničnímu obchodu a to je liberalismus a protekcionismus. Každý z nich má své výhody a nevýhody. Příkladem protekcionismu může být např. fungování ekonomiky USA za prezidenta Trumpa.

Již od 2. světové války je možno ve světové ekonomice sledovat tendence k mezinárodní ekonomické integraci. Rozlišujeme 5 základních stupňů ekonomické integrace – pásmo volného obchodu, celní unii, společný trh, hospodářskou a měnovou unii a politickou unii. V některé literatuře je možno se setkat s ještě podrobnějším členěním.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Jestliže český občan bydlí v hotelu v Londýně, Česká republika vyváží služby.
2. Uvalení cel na dovážené zboží zvýší cenu tohoto zboží, kterou platí spotřebitelé a sníží objem dovozů.
3. K hlavním cílům vnější hospodářské politiky patří stabilní a nízká inflace.
4. Všechny ekonomické transakce, které subjekty dané země realizují se zahraničím během daného období, jsou zaznamenávány:
  - a) v platební bilance
  - b) ve státním rozpočtu

c) nejsou nikde evidovány

5. Mezi instituce na podporu exportu v ČR nepatří:

a) Czech Trade

b) EGAP

c) ÚOHS

ODPOVĚDI

1N, 2P, 3N, 4a, 5c.

---

9 TYPICKÉ MODELOVÉ KONCEPTY PRAKTICKÉ HOSPODÁŘKÉ POLITIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V poslední kapitole této studijní opory se seznámíme s typickými modelovými koncepty vybraných ekonomik. Postupně si představíme, jak byla prováděna stop and go policy (semaforová politika ve Velké Británii, pomocí jakých nástrojů a opatření se USA vypořádaly s velkou depresí a následným fungováním až do roku 2000. Ukážeme si, jak bylo indikativní plánování aplikováno ve Francii a jak se dvě výrazné ekonomiky (Japonsko a Německo) poradily s poválečným vývojem. V neposlední řadě se na příkladu Švédska podíváme, na čem stojí stát blahobytu.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat faktory, které musí brát praktická hospodářská politika v potaz
- Seznámit se s vývojem praktické hospodářské politiky ve Velké Británii od 40. do 90. let 20. století
- Seznámit se s vývojem praktické hospodářské politiky v USA od Velké deprese (30. léta 20. století) k prezidentovi G. W. Bushovi jr.
- Představit si indikativní plánování ve Francii (40. až 90. léta 20. století)
- Seznámit se podstatou znovuvybudování tržní ekonomiky v Německu po 2. světové válce
- Pochopit podstatu státu blahobytu na příkladu švédské ekonomiky
- Odpovědět na otázku, jak zvládla těžkou situaci po 2. světové japonská ekonomika

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Praktická hospodářská politika, hospodářská krize, státní intervencionismus, indikativní plánování, stát blahobytu, německý hospodářský zázrak, semaforová politika, britská nemoc, thatcherismus, New Deal, New Economics, reaganomika, informační efekt, kooperativní efekt, ex anto koordinovaná ekonomika, Erhardova reforma, negociační ekonomika, keiretsu, personální unie, systém klouzavých plánů.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Při tvorbě hospodářské politiky vycházejí její tvůrci nejen z ekonomické teorie, ale musí brát v úvahu také faktory, které jsou v souladu s:

- Historickým vývojem dané země,
- národními zvyky a tradicemi,
- geografickou polohou,
- vývojem politického systému,
- demokratickými tradicemi,
- kulturními, náboženskými a etickými zvyklostmi dané země.

Při pohledu na výše uvedené je zřejmé, že praktická hospodářská politika napříč zeměmi nebude nikdy stejná. My se o tom přesvědčíme v následujícím textu, kde na příkladu vybraných tržních ekonomik budeme demonstrovat, jak byla ve zhruba stejném období v různých zemích aplikována různá praktická hospodářská politika.

Prvním velkým milníkem, který představoval výzvu pro tvůrce moderní hospodářské politiky, byla velká hospodářská krize, která odstartovala na přelomu 20. a 30. let 20. století. Do té doby se převážně v anglosaských zemích mluvíme o politice liberální, která vycházela ze Sayova zákona trhu, tuto politiku nazýváme *laissez-faire*.

Velká hospodářská deprese, která byla spojena s poklesem výroby i investic, rozvrtem zahraničního obchodu, zhroucením bank a růstem nezaměstnanosti ve velkém měřítku představovala skutečnost, kterou dosavadní liberální hospodářská politika nebyla schopna řešit; tomu také odpovídaly předkeynesovské návrhy na možná hospodářsko-politická opatření:

- snižovat mzdy, protože příčina nezaměstnanosti byla spatřována v příliš vysokých mzdách. To znamenalo další zvyšování nezaměstnanosti;
- udržovat za každou cenu vyrovnaný státní rozpočet; to znamenalo nemožnost využití aktivní intervence fiskální politiky;
- udržovat domácí úroveň výroby a zaměstnanosti uzavřením se vůči zahraniční konkurenci různými protekcionistickými opatřeními.

A nyní už si představíme jednotlivé tržní ekonomiky, lépe řečeno podíváme se, jak se v nich praktická hospodářská politika vyvíjela zhruba od 30. let 20. století.

9.1 Hospodářská politika Velké Británie

Proti liberálním návrhům na řešení velké hospodářské krize vystoupil J. M. Keynes s revoluční teorií, která přenášela pozornost ze strany nabídky na stranu poptávky a usilovala o odstranění recesní mezery a s ní spojené nezaměstnanosti. Za hlavní nástroj této teorie byla pokládána fiskální politika. Praktická realizace ve formě hospodářské politiky vedla k rozsáhlým státním intervencím do ekonomiky a k nastartování státního intervencionismu; k nejznámějším dokladům britského intervencionismu patří **Beveridgeova zpráva** na téma „Plná zaměstnanost ve svobodné společnosti (Full Employment in a Free Society)“ z roku 1942, která se zabývá systémem sociálních dávek a „Bílá kniha o politice zaměstnanosti“, přijatá v roce 1944.

Hospodářská politika, vycházející z keynesiánské koncepce, byla přitom uskutečňována nezávisle na tom, byli-li u moci konzervativci či labouristé až do konce 70. let.

V padesátých a šedesátých letech byla ve Velké Británii uplatňována krátkodobě orientovaná stabilizační politika, které se říkalo „**semaforová politika**“ (**stop - go policy**). Spočívala v následujícím pojetí úlohy vlády:

- jestliže je celková poptávka nedostatečná, je třeba uplatnit fázi GO, což znamená, že se má provádět expanzivní monetární i fiskální politika;
- v případě, že se celková poptávka zvyšuje nepřiměřeným tempem, musí být využit fázi STOP, což znamená realizaci politiky restriktivní.

To znamená, že tato politika byla uskutečňována jednak pomocí automatických stabilizátorů, které měly snižovat amplitudu cyklických výkyvů v ekonomice bez přímého zasahování vlády, jednak prostřednictvím záměrné stabilizační politiky. To vedlo k neustálému korigování ekonomického vývoje, k jeho „doladování“ tak, aby se vývoj blížil optimu. Proto se této hospodářské politice říká také **diskreční (záměrná) politika**. Vzhledem k dominanci fiskální politiky byla ale velmi nepružná, s negativními projevy časových zpoždění i důsledky očekávání; díky neustálému korigování ekonomického vývoje přispěla rovněž ke zvýraznění politického cyklu.

I přes počáteční úspěchy se v průběhu let ukázala její nízká účinnost, což se projevilo i v poklesu váhy britské ekonomiky ve světě; v 50., 60. i 70. letech se britská ekonomika vyznačovala nejslabší výkonností ve skupině vyspělých zemí. Pro ilustraci si uvedme, že zatímco v roce 1951 zaujímal Velká Británie ve výši HNP na jednoho obyvatele druhé

místo na světě, koncem sedmdesátých let poklesla v hodnotě tohoto ukazatele až na místo patnácté.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Základním problémem britské ekonomiky byl jakýsi pohyb v bludném kruhu: snahy o zrychlení ekonomického růstu vedly ke zhoršení vnitřní i vnější rovnováhy a naopak; snaha o nastolení rovnováhy měla za následek zbrzdění tempa růstu. Ekonomický vývoj v tomto období bývá označován jako „**britská nemoc**”.

Na počátku sedmdesátých let se situace ještě zkomplikovala; nejenom, že se prohloubila vnitřní i vnější nerovnováha a vzrůstala nezaměstnanost, ale dostavila se i strukturální krize, která postihla řadu tradičních odvětví: textilní průmysl, ocelářství, těžbu uhlí, loděřství atd. Tato situace byla řešena zestátněním postižených podniků, což ovšem vyvolalo další enormní tlak na státní výdaje. Pro ilustraci - podíl veřejných výdajů na HDP dosáhl v roce 1975 již 45 % a rozpočtový deficit téměř 5%. Bylo zřejmé, že ekonomika je dosud používanými makroekonomickými nástroji k dosahování tradičních cílů stále méně ovladatelná. Koncem 70. let se hospodářská politika Velké Británie dostává do slepé uličky: nejen, že prokazuje stále slábnoucí výkonnost, ale udržování rovnováhy je možné pouze za cenu mnohem intenzivnějšího růstu veřejných výdajů a přerozdělování.

Základní změnu přinesl až ekonomický program M. Thatcherové - **thatcherismus**, který prosazoval politiku vycházející z nabídky, zdůrazňoval rozšíření úlohy trhu a snížení vysokých úrokových sazeb. Jádrem této strategie byl návrat k liberální koncepci ekonomického rozvoje. Došlo ke krátkodobému omezení vládních výdajů, čímž se vytvořila možnost pro snížení daní. Politika stabilizace byla vystřídána finanční strategií, založenou na dlouhodobých normativech růstu peněžní zásoby. Byla také uskutečněna rozsáhlá deregulace soukromé ekonomické aktivity, oslabena moc odborů a odstartována široce pojatá privatizace.

I přes realizaci těchto úsporných, z monetarismu vycházejících opatření se ve Velké Británii nepodařilo snížit nezaměstnanost a odstranit minulé státní deficity. Nicméně britská ekonomika začala prosperovat v podmínkách stabilizované a nízké míry inflace.

V roce 1997 se stal ministerským předsedou labourista Tony Blair, který chtěl svou hospodářskou politikou dosáhnout udržitelný růst britské ekonomiky a zvyšovat zaměstnanost. Za strategický cíl proto považuje koncepci státu blahobytu spojenou s protržními reformami (tzv. **třetí cesta**).

Mezi významné prvky této strategie řadíme:

- zajištění makroekonomické stability,

- uskutečnění některých produktivních změn (podpořit konkurenci, podnikání, inovace, vytvářet podmínky pro investování, zvyšovat vzdělání, zlepšit produktivitu veřejného sektoru),
- zvýšení pracovních příležitostí (zavedení minimální mzdy),
- pomoc sociálně slabým a rodinám s dětmi,
- ochranu životního prostředí.

Tony Blair stál v čele britské vlády 10 let, nicméně jeho koncept „třetí cesty“ nebyl příliš úspěšný, a mimo jiné také proto byl v roce 2007 nahrazen Gordonem Brownem, jehož hlavním cílem bylo zavedení opatření proti korupci, spuštění konstituční reformy (vyjasnění práv a povinností britských občanů), řešení bytové otázky a zdravotnictví.

Po vítězství konzervativní strany ve volbách v roce 2010 se ministerským předsedou stal David Cameron, mezi jehož hlavní cíle patřilo omezení migrace a reforma EU. Byl to také on, kdo v roce 2016 vyhlásil referendum, které mělo určit, zda Velká Británie i nadále setrvává v EU. I přes to, že se D. Cameron snažil přesvědčit veřejnost, aby hlasovala pro setrvávání, referendum dopadlo ve prospěch **brexitu**, a na základě tohoto výsledku D. Cameron rezignoval. Na jeho místo nastoupila Theresa Mayová, jejímž úkolem bylo provést Británii hladce celým procesem brexitu až k jeho zdárnému konci. Toto se bohužel nepovedlo a konzervativní strana ztratila podporu veřejnosti.

9.2 Hospodářská politika USA

K ZAPAMATOVÁNÍ

Velká deprese se v podmínkách Spojených států projevovala zvláště tíživě: HDP poklesl o 40 % a nezaměstnanost dosáhla 25 %. Americký prezident F. D. Roosevelt reagoval na tuto situaci intervencionistickým programem **Nový úděl (New Deal)**.

Teoretickým zdrojem programu se stal institucionalismus, který již ztratil na své původní radikálnosti a stal se teorií, která kladla značný důraz na výklad cyklického vývoje a objasnění chování velkých korporací. V programu byl kladen důraz na snižování nezaměstnanosti zaváděním veřejných prací, oživení aktivity v průmyslu i v zemědělství a zásadní reorganizaci státních financí a bankovníctví. Závažné změny byly provedeny na trhu práce tím, že byla zavedena kategorie minimální mzdy.

New Deal zaujímá v hospodářsko-politické praxi významné místo, protože znamenal zásadní obrat v chápání ekonomické funkce vlády, což je možno dokumentovat těmito skutečnostmi:

- stát se v tržní ekonomice stal aktivním činitelem, samostatným ekonomickým subjektem, který vnáší prvky stabilizace do tržního systému,
- poprvé v mírových podmínkách se dlouhodobě pracuje s deficitem státního rozpočtu ve jménu ekonomické stabilizace,
- dalšímu hospodářskému poklesu je bráněno podporou celkové poptávky.

Po uveřejnění Keynesovy „Obecné teorie“ v roce 1936 se základní myšlenky keynesiánství ve Spojených státech velmi rychle rozšířily. V důsledku toho byl přijat v roce 1946 **Zákon o plné zaměstnanosti (Full Employment Act)**, na jehož základě se vláda stala odpovědnou za udržení maximální zaměstnanosti, výroby a kupní síly. Byla také zřízena Rada ekonomických poradců, která byla složena ze tří předních ekonomických odborníků, podléhajících přímo prezidentovi, za účelem plnění povinností uložených zákonem.

Až do konce 50. let měla keynesiánská intervencionistická politika podobu krátkodobé (proticyklické) stabilizační politiky; od počátku let šedesátých se začínají projevovat snahy o vytvoření dlouhodobé stabilizační politiky, která měla nejen oslabit cyklické výkyvy, ale dlouhodobě udržovat poptávku, odpovídající úrovni plné zaměstnanosti. Teoretickým základem tohoto nového proudu se stala neoklasická syntéza, která hospodářské praxi doporučuje, aby se opírala buď o keynesiánství (při neúplném využití zdrojů) nebo o neoklasickou teorii (při úplném využití zdrojů). Současně s tím se hospodářská politika neměla soustřeďovat pouze na politiku fiskální, ale měla využívat i politiku monetární, a to v jejich optimální kombinaci (policy mix).

Tento nový myšlenkový proud, nazývaný **New Economics** je spojován se jménem P. A. Samuelsona, byl realizován za prezidentů J. F. Kennedyho a L. B. Johnsona v 60. letech minulého století. Ve své době byl považován za univerzální hospodářskou politiku, jež vyřeší všechny hospodářské neduhy. Hlavním cílem New Economics bylo:

- odstranit recesní mezeru,
- osvobodit fiskální politiku od požadavku vyrovnaného rozpočtu (dokud se neodstraní mezera produktu, rozpočet může být deficitní),
- využívat monetární politiku v souladu s politikou fiskální (expanzivní fiskální politiku podporovat politikou levných peněz),
- věnovat prostředky na rozvoj nabídkové strany (podpora výzkumu a školství),
- na základě hesla „Válka bídě“ (War on Poverty) realizovat přerozdělování národního důchodu.

V samotném pojetí fiskální politiky se mění důraz, kladený na její nástroje. Zatímco v 50. letech byly hlavními nástroji vládní výdaje, v letech 60. se jimi stávají daně (snížení daní, viz Lafferová křivka).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Za jedno z nejvýznamnějších rozšíření Keynesovy teorie je považována aplikace Phillipsovy křivky; makroekonomická rovnováha byla nyní hodnocena pomocí vztahu mezi nezaměstnaností a cenovou stabilitou. V době rostoucí cenové hladiny představovala Phillipsova křivka ideální konstrukci, jež umožňovala politikům volbu: buď se smířit s inflací, přičemž je možno udržet nízkou míru nezaměstnanosti, nebo minimalizovat inflaci za cenu růstu nezaměstnanosti. V průběhu let začali ekonomové vnímat Phillipsovu křivku téměř stejně jako nějaký přírodní zákon; proto také byly údaje o zvyšující se inflaci přijímány s větším klidem.

Přestože New Economics vedl v americkém poválečném vývoji k prozatím nejdelšímu ekonomickému vzestupu, který trval nepřetržitě od března 1961 až do října 1966, tj. 68 měsíců, začaly se v něm projevovat silné inflační tendence, které se posléze staly příčinou poklesu účinnosti této politiky; toto se naplno projevilo v sedmdesátých letech v období stagflace, se kterou si keynesiánská teorie nedovedla poradit.

Neúspěchy hospodářské politiky, která se snažila řešit vyvstalé problémy stále větší angažovaností státu v dalších sférách ekonomiky (kontrola mezd a cen na základě důchodové politiky, nová protekcionistická opatření apod.), signalizovaly, že musí dojít ke změně dosavadní hospodářsko-politické praxe.

První náznaky změn je možno najít za vlády prezidenta Cartera v 70. letech, kdy bylo přikročeno k deregulaci a ke kontrole celkové peněžní nabídky centrální bankou USA. Zásadní proměna hospodářské politiky však nastává až s příchodem prezidenta Reagana (1981).

Hlavní principy reaganomiky, jak bývá tento obrat nazýván, byly následující:

- podstatné snížení (zpomalení) růstu federálních výdajů,
- výrazné snížení federálních daňových sazeb,
- uvolnění federálních regulačních opatření,
- sledování monetární politiky tak, aby byla konzistentní s předchozími třemi oblastmi.

Konečným cílem bylo potlačení inflace, dosažení peněžní stability a odstranění překážek, které bránily pozitivní motivaci k práci, podnikání a spoření.

Reaganomika, která vycházela z teoretických závěrů ekonomie strany nabídky a monetarismu, kladla velký důraz na snížení daní, na regulaci tempa peněžní zásoby a na potlačení nadměrného rozsahu státních zásahů. Byly opět vzkříšeny tradiční americké konzervativní hodnoty: individuální svoboda a iniciativa jako základ osobního úspěchu, rodina

jako základní jednotka společnosti, minimalizace státních zásahů do života jednotlivce. Cílovou představou byla malá vláda se zmenšeným a vyrovnaným státním rozpočtem.

Ne všechny tyto představy se podařilo naplnit. Rozpor nastal zejména u fiskální politiky, kde pokračoval růst vládních výdajů (především výdajů na obranu a sociálních výdajů) při současném poklesu příjmů státního rozpočtu, což vedlo k růstu deficitu státního rozpočtu (v roce 1983 činil deficit 200 mld. USD, ačkoliv v roce 1980 byl rozpočet zhruba vyrovnaný.) Proto byl v roce 1985 přijat Gramm-Rudmann-Hollingsův zákon (zákon o vyrovnaném rozpočtu), který stanovil pro jednotlivá léta závazné limity deficitů tak, aby v roce 1991 bylo dosaženo vyrovnaného federálního rozpočtu. Tento úkol se však splnit nepodařilo, a to ani při posunu cíle vyrovnaného rozpočtu na rok 1993; vyrovnaného, resp. přebytkového rozpočtu bylo poprvé dosaženo až v roce 1997 za vlády prezidenta Clintona. Souběžně se vznikem vnitřního deficitu došlo i k deficitu platební bilance; to vyústilo ve skutečnost, že v roce 1985 se Spojené státy americké staly největším světovým dlužníkem.

Bezesporu největším úspěchem Reaganova období bylo rychlé, pronikavé a dlouhodobé snížení inflace, která v době jeho nástupu dosahovala 13,5 % ročně, stimulace ekonomických subjektů k práci, úsporám a investicím a potlačení nejrůznějších forem státního intervencionismu. K aktivům patří také změny ve federální daňové soustavě a snížení nadměrné regulace ekonomiky. Spojené státy v tomto období sehrály roli lokomotivy světové konjunktury.

Hospodářsko-politický program prezidenta Clintona v 90. letech byl orientován v prvé řadě na řešení tří základních problémů, které se administrativě R. Reagana nepodařilo anulovat nebo které vznikly právě za jeho éry. Jedná se o:

- deficit federálního rozpočtu, jehož vznik je spojován s počátkem Reaganova období,
- deficit obchodní a následně i platební bilance, který je důsledkem nižší konkurenceschopnosti amerického zboží na zahraničních trzích ve srovnání s jinými, především však s japonskými výrobky,
- doznívání cyklického poklesu přelomu 80. a 90. let.

Prezident Clinton, jehož volebním programem byla „**strategie změny**“, se soustředil na to, aby si Spojené státy zachovaly statut velmoci; to mohlo být splněno pouze za podmínky obnovení výkonnosti americké ekonomiky. V souladu s tím za priority svého funkčního období považoval:

- zajištění makroekonomické stability, která je závislá zejména na snížení veřejného dluhu, na omezení veřejných výdajů a na zavedení nových daní (z energie, cigaret a alkoholu),
- reformu vzdělávacího systému a podporu investic do člověka a do výzkumných a vývojových aktivit; za národní strategický cíl je považováno znovuzískání vedoucího světového postavení ve vědě a technice,
- reformu zdravotnictví.

President G. W. Bush jr., který zvítězil ve volbách v roce 2001, byl kandidátem republikánů, což se projevilo i v jeho volebním programu: věnoval se zde zejména výši daní, kdy kalkuloval se snížením nejvyšších daňových sazeb u nejbohatších obyvatel USA. Jeho ekonomický program však velmi rušivě zasáhly události 11. září 2001 a následné mohutné posilování zbrojního (válečného) potenciálu země.

V roce 2003 vypukla válka v Iráku, ve které se USA silně angažovaly. Po znovuzvolení presidenta Bushe v roce 2004 zesilují hlasy, které požadují ukončení této války.

Mezi prioritami Bushovy administrativy po roce 2004 je možno uvést tyto zásady:

- učinit USA bezpečnější, přijímat rozhodná opatření v boji proti terorismu,
- udržet USA i v budoucnosti na dráze prosperity,
- poskytnout zdravotní péči milionům Američanů,
- vybudovat lepší a „soucitnější“ Ameriku pro všechny.

Po G. W. Bushovi se v roce 2009 stává na dvě volební období prezidentem kandidát demokratické strany Barack Obama, který se stal prezidentem v době počátku finanční krize. Mezi nástroje, kterými se americká administrativa snažila dopadům krize čelit, bylo vydávání balíčků na záchranu ekonomiky a nákup dluhopisů. Tato opatření sice krizi neodvrátila, ale podařilo se rychle vrátit růst HDP a snížit nezaměstnanost. Díky záchranným balíčkům se sice prohloubila zadlužení USA na 20% HDP, ale ke konci prvního volebního období se podařilo tento deficit snížit. Důležitým krokem B. Obamy bylo uvedení zdravotnické reformy do praxe.

9.3 Indikativní plánování ve Francii

I přes to, že v 18. století v této zemi vznikl liberální směr fyziokratismus založený na přirozeném řádu a odmítající vládní zásahy, stala se později Francie zemí, pro kterou je charakteristická tradice státního intervencionismu. Právě proto zde byla hospodářská politika po 2. světové válce realizována pomocí **indikativního plánování**. Tato hospodářsko-politická koncepce, která je intervencionistického charakteru, však na rozdíl od keynesiánství preferuje jednoznačně nabídkovou stranu ekonomického vývoje.

K ZAPAMATOVÁNÍ

I když bylo indikativní plánování využíváno i v Nizozemí, v Japonsku a v některých rozvojových zemích, je jeho realizace ve Francii teoreticky nejčistším příkladem. Přitom je zajímavé, že indikativní plánování nevycházelo z ucelené ekonomické teorie, nýbrž vytvářelo si ji na základě praktických hospodářských zkušeností.

DEFINICE

Indikativní plánování je vlastně „plánování“ hospodářské politiky, přičemž existence trhu není zpochybňována.

Vlastní mechanismus tvorby indikativního plánu je následující: vláda určí své priority a způsoby, jak jich dosáhnout ve střednědobém (4 - 5 let) nebo dlouhodobém (cca 10 let) programu. Tento program neboli plán signalizuje „hospodářská“ očekávání vlády v průběhu uvažovaného období; ke splnění takto zveřejněných vládních záměrů může vláda jednotlivé ekonomické subjekty různým způsobem stimulovat. Za hlavní stimulační prostředky státu jsou považovány:

- státní rozpočet,
- pomoc při investování,
- pomoc při přeškolení pracovní síly.

Z uvedeného je zřejmé, že indikativní plánování je naprosto odlišné od národohospodářského plánování, jak je známe z praxe centrálně plánovaných ekonomik. Je to dáno především charakterem vlastnických vztahů, protože pro soukromý sektor nemůže být plán závazný; to však nevylučuje, že vláda nepodniká kroky k tomu, aby soukromé podniky nezainteresovala na spolupráci. Proto se také soustavě, která vzniká na základě indikativního plánování, říká „**sladěná**“ nebo „**ex ante koordinovaná ekonomika**“. A právě toto sladění různých zájmů ex ante dovoluje, aby indikativní plánování při vlastní realizaci programu snížilo intenzitu státních zásahů do ekonomiky. Velkými propagátory indikativního plánování byli zejména J. Tinbergen a R. Frisch.

PRO ZÁJEMCE

Ragnar Anton Kittil Frisch (1895 - 1973), norský ekonom, v roce 1969 obdržel spolu s J. Tinbergem Nobelovu cenu za přínos k matematizaci ekonomie. Byl průkopníkem matematických a statistických metod v ekonomii, poprvé je označil jako ekonometrii. Zvláště široce byly používány jeho „modely rozhodování“, které rozpracoval ve 40. letech, a další modely pro plánovací a rozhodovací procesy.

Indikativní plánování doprovází dva efekty - informační a kooperativní. **Informační efekt** je tvořen informacemi o budoucím chování vlády, o jejích záměrech včetně uvedení konkrétních čísel a ukazatelů. **Kooperativní efekt** je spojen s postupy při tvorbě a sestavování plánu; za tím účelem jsou sezváni zástupci výzkumu, univerzit, podnikatelských

svazů, odborů apod. Smyslem toho je odhalit konfliktní místa vládního programu a nalézt nová, pro všechny přijatelná řešení.

V rámci indikativního plánování byl první čtyřletý plán ve Francii sestaven v roce 1947. Předcházelo mu rozsáhlé zestátnění, které bylo provedeno brzy po 2. světové válce a které se týkalo přirozených monopolů (elektrina, plyn, uhlí, ropa), hlavních bank a pojišťoven, telekomunikací, dopravy apod. Ústředním plánovacím orgánem se stal Generální komisiariát pro plánování (Commissariat Général du Plan); vedle něho existují ještě dvě nadřazené instituce: Ekonomická a sociální rada (tzv. třetí komora parlamentu) a Nejvyšší rada pro plánování.

Hlavním nástrojem francouzského plánování bylo financování investic z prostředků státního rozpočtu, kdy byly se soukromými podniky uzavírány tzv. fiskální dohody, které podnikům zaručovaly daňové úlevy po prokázání, že byl zrealizován dohodnutý racionalizační záměr. V 60. letech pak byly používány přímo státní finanční příspěvky.

Plány v období 1947 - 1961 spadají do doby tzv. rekonstrukce, s prioritou investičních programů. Období 60. let bývá označováno „zlatým obdobím“ francouzského plánování, protože v této době bylo indikativní plánování na vrcholu. Sedmdesátá léta jsou poznamenána vnitřními i vnějšími hospodářskými poruchami; proto na jejich konci bylo upuštěno od kvantifikace cílů a začalo se používat vybraných relativních ukazatelů, které charakterizovaly postavení Francie v relaci k hlavním západoevropským státům. Současně s tím bylo vybráno 25 cílových programů, které představovaly priority státní strukturální a vědeckotechnické politiky.

První polovinu 80. let lze charakterizovat jako tzv. modernizaci Francie, která spočívala ve vytýčení 12 prioritních programů, které měly zajistit jak technologický a kvalifikační pokrok, tak i rozvoj školství, zdravotnictví a dalších oblastí nevýrobní sféry.

Obrat ke konzervativní politice na základě výsledků voleb v roce 1986 znamenal zastavení stávajícího a vypracování nového, 10. plánu, který měl pomoci připravit vstup země do jednotného vnitřního trhu Evropy. Proto byl tento plán plánem „bez čísel“ a obsahoval pouze dlouhodobé cíle vládních akcí (kosmický program Ariane, rozvoj vlaků s vysokou rychlostí, program vzdělávání a kvalifikace).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Je tedy zřejmé, že posun směrem k ekonomicky jednotné a navzájem mezi sebou otevřené Evropě omezuje účinnost indikativního plánování; ve vyspělých tržních ekonomikách se stává spíše střednědobou strategickou makroekonomickou politikou, která usiluje o makroekonomickou stabilitu ve středně dlouhém období a která může být úspěšná pouze v relativně uzavřené ekonomice.

Koncem devadesátých let se francouzská ekonomika potýkala s některými dlouhodobými problémy: mezi nejzávažnější patřila vysoká nezaměstnanost, která dosáhla v roce 1997 11,5 %. Z důvodu jejího snížení byl zkrácen pracovní týden z 39 na 35 hodin týdně (toto opatření bylo zavedeno pro všechny podniky zaměstnávající více než 20 osob). Výsledkem byl pokles nezaměstnanosti na 8,9 % v roce 2002 a vytvoření 256 000 nových pracovních míst.

Dalším problémem francouzské ekonomiky bylo vysoké daňové zatížení, které patřilo mezi nejvyšší v Evropě a v roce 1999 dosáhlo 45,3 % HDP. Proto byla provedena daňová reforma, která vedla ke snížení daňového zatížení; v roce 2003 tvořilo 43,7 % HDP.

9.4 Hospodářská politika v Německu

V letech 1933 - 1945 byl v Německu nastolen totalitní politický systém, který v sobě zahrnoval i centrálně řízené hospodářství. Jeho podstatnými rysy bylo:

- sestavování víceletých (čtyřletých) hospodářských plánů,
- nucená kartelizace,
- centrální rozhodování o celkových investicích a jejich odvětvové struktuře,
- zavedení přidělového hospodářství,
- zavedení cenových a mzdových stropů,
- včlenění bank do příkazového hospodářství,
- regulace zahraničního obchodu.

Zůstalo zachováno soukromé vlastnictví, které však vzhledem k výše uvedeným skutečnostem bylo víceméně formální záležitostí, i přes to, označujeme tuto podobu plánování jako **imperativní plánování**.

Po zhroucení hitlerovského Německa byla země zdevastovaná válečnými událostmi a bombardováním, okupovaná a rozdělená do čtyř vojenských pásem; výroba byla přerušena, existoval přidělový systém, většina obyvatelstva vnímala svou situaci jako zcela bezvýchodnou. Diskuse o nalezení východiska se shodovaly v nutnosti provedení **měnové reformy** (v oběhu byl více než pětinasobek peněz při třetině předválečné výroby). Která se uskutečnila 20. 6. 1948.

Měnová reforma sama o sobě neznamenal odchod od příkazového hospodářství. K tomu musela přistoupit radikální transformace centrálně řízeného systému, která byla provedena současně s měnovou reformou. Tato transformace z roku 1948, která položila základy fungujícímu tržnímu hospodářství, byla realizována na území vojenských pásem, spravovaných USA, Velkou Británií a Francií; jednotlivá pásma se sjednotila a vytvořila SRN. Velkou roli při obnově hospodářství SRN sehrála také mezinárodní pomoc v rámci Marshallova plánu v letech 1948 – 1952.

Vojenské pásmo, spravované SSSR, se vyvíjelo odlišně, na principech centrálně plánovaného hospodářství a na jeho území vznikla Německá demokratická republika (NDR).

Za duchovního otce transformace a vybudování sociálně tržního hospodářství v SRN je považován L. Erhard, který se přitom inspiroval myšlenkami ordoliberalismu. Hospodářská politika v tomto pojetí má zabezpečit:

- vytvoření nutného právního rámce pro fungování tržní ekonomiky,
- vytvoření a udržování konkurenčního prostředí,
- stabilitu měny,
- zachování sociálního konsensu ve společnosti.

Tato Erhardova reforma měla mnoho prvků šokového řešení; nicméně liberalizace z mnoha důvodů nebyla úplná: existovaly pevné ceny u základních surovin a energií, maximální ceny u potravin, dopravních tarifů a nájemného, liberalizace nebyla úplná ani ve vnějších ekonomických vztazích.

Hospodářskou politiku tohoto období můžeme charakterizovat několika specifiky: měla výrazně proinvestiční charakter, byla zaměřena proexportně a protiinflačně a obsahovala řadu sociálně politických opatření. Díky tomu bylo období po roce 1948 poznamenáno vysokými tempy růstu HDP, příznivým cenovým vývojem, velmi nízkou mírou nezaměstnanosti a bylo doprovázeno sociálním mírem.

Výrazná změna německé hospodářské politiky nastala koncem 60. let, po cyklickém poklesu v roce 1967, kdy nastal obrat ke keynesiánské strategii poptávkové regulace prostřednictvím fiskální politiky. Hlavním nástrojem se stala rozpočtová politika, prováděná v rámci střednědobého finančního plánu. Institucionálně byla tato politika podpořena **Zákonem o stabilitě a růstu**, který zavazoval německou vládu ke sledování čtyř cílů: stability cen, vysoké zaměstnanosti a vnější rovnováhy při přiměřeném hospodářském růstu. V této době také byla zřízena poradní skupina pod vedením ministra hospodářství, složená z členů vlády, centrální banky, podnikatelů i zaměstnanců, která se měla scházet 2 – 3 krát ročně, posuzovat stav ekonomiky a na základě konsensu navrhnout odpovídající strategii. Celý tento obrat v německé hospodářské politice je znám jako **globální regulování**.

Sedmdesátá léta s jejich otřesy se nevyhnuly ani Německu: ropné šoky přispěly k inflačním tlakům, německá marka přešla počátkem 70. let na volný floating, expanzivní fiskální politika vyvolala růst váhy státního rozpočtu na HDP. I v tomto období pokračoval rozvoj sociálních programů; sociální výdaje v 70. letech rostly v nominálním vyjádření o 10 % ročně. Díky tomu vzrůstal rozpočtový deficit i veřejný sektor. Přesto centrální banka (Bundesbank) i v tomto období důsledně prosazovala protiinflační politiku.

Konzervativní obrat v hospodářské politice nastal v 80. letech s příchodem Helmuta Kholova a s nástupem nové vlády konzervativních stran (CDU a CSU). Kholova vláda vyhlásila v hospodářsko-politické oblasti tyto požadavky:

- ústup od nadměrných zásahů státu do ekonomiky,
- ústup od nadměrných sociálních výdajů,
- ústup od překonaných forem strukturální politiky.

Konkrétní hospodářská politika se soustředila na daňovou reformu a snížení daní ze zisku, čímž se znovu začala obracet na nabídkovou stranu. Podařilo se také snížit a následně i odstranit rozpočtový deficit, nicméně podíl státního rozpočtu na HDP byl stále vysoký (v roce 1992 dosáhl 50 % HDP).

Do roku 1990 existovala vedle SRN také Německá demokratická republika (NDR), jejíž hospodářská politika byla postavena na zcela jiných základech – jejím základním východiskem byl princip národohospodářského plánování. Tento systém, tak jako i v dalších středo- a východoevropských centrálně řízených ekonomikách v roce 1989 zkolaboval. V létě roku 1990, po pádu Berlínské zdi, byla mezi oběma německými státy uzavřena Smlouva o vytvoření hospodářské, měnové a sociální unie. V říjnu roku 1990 přistoupila NDR k SRN a na území bývalé NDR byl zaveden systém tržního hospodářství v té podobě, která do té doby existovala ve SRN – jednalo se o politicky motivovaný krok šokové terapie.

Naplnění Smlouvy o vytvoření hospodářské, měnové a sociální unie bylo v jednotlivých oblastech realizováno takto:

- **Hospodářská unie** - socialistické plánované hospodářství bylo nahrazeno sociálně tržním modelem uplatňovaným v SRN. Přitom se vycházelo z principů soukromého vlastnictví a protimonopolní politiky, svobody podnikání, neregulovaných cen a otevřené ekonomiky s volnou směnitelností západoněmecké marky (DM). Byl převzat bankovní i daňový systém SRN.
- **Měnová unie** - jako jediná zákonná měna byla převzata DM a směnný poměr byl stanoven velmi výhodně (1 : 1) pro platy, důchody i určitou část úspor. Ostatní byly převedeny v poměru 2 : 1. Nicméně na černém trhu byl směnný poměr 7 (východoněmeckých marek) ku 1 DM. Bundesbank se stala jedinou centrální bankou.

Jaké byly důsledky připojení východních zemí Německa k SRN?

- Otevření hranic způsobilo ve východní části Německa na jedné straně zaplnění obchodů zbožím SRN, na druhé straně prudký pokles výroby – její praktický kolaps – a díky tomu i obrovský růst nezaměstnanosti.
- Situace na trhu práce ve východní části Německa se stala velmi složitou – v podstatě z nulové nezaměstnanosti v období centrálně plánované ekonomiky stoupla v roce 1991 na 13 % (1 mil. osob); problémy s růstem a vysokou mírou nezaměstnanosti se na území bývalé NDR řeší dodnes.

- Privatizace nepřinesla očekávané výsledky vzhledem ke konkurenci západní části Německa. Podniky neměly vzhledem ke své technické úrovni a úrovni produktivity práce příliš velké šance na úspěšný prodej, protože po jejich privatizaci byla nutná zásadní rekonstrukce náročná na investice; mnoho z nich bylo proto prodáno za symbolickou 1 DM a posléze zavřeno. Důsledkem byla a je vysoká nezaměstnanost v bývalém NDR.

V ekonomické vyspělosti obou bývalých německých zemí existovaly obrovské rozdíly, a to i přesto, že NDR patřila v rámci centrálně plánovaných zemí střední a východní Evropy mezi nejvyspělejší. Po sjednocení obou zemí se bývalá NDR stala nejméně vyspělou oblastí SRN – v roce 1990 činilo HDP/obyvatele 34,7 % německého průměru. Díky tomu měly východní země SRN automatický nárok na pomoc ze strukturálních fondů EU. Hlavním „příspívatelem“ se stala SRN:

- v roce 1992 činil objem transferů 95,2 % HDP nových východních zemí,
- v roce 1996 34,0 % HDP nových východních zemí.

Tyto transfery byly použity zejména na budování dopravní infrastruktury a ozdravení životního prostředí.

Ani pro původní země SRN nebylo sjednocení obou zemí bezproblémové: příliv nové kupní síly z bývalé NDR a nákup zboží západoněmecké provenience způsobil poptávkový šok, provázený tlakem na růst inflace (v roce 1992 dosáhla 5 %). Vznik pasivního salda platební bilance stimuloval růst agregátní poptávky a HDP v ostatních západoevropských zemích. Díky obrovským transferům při nezvyšování daní došlo ke vzniku deficitu státního rozpočtu; Bundesbanka zvýšila úrokovou sazbu, aby zchladila přehřátou ekonomiku. To se projevilo i v ostatních zemích EU, které posléze také zvýšily úrokové sazby, což mělo za následek útlum jejich konjunktury.

V roce 1998 zvítězila ve volbách sociální demokracie a kancléřem se stal G. Schröder, který, dle svého vyjádření, nechtěl dělat jinou, ale „lepší“ hospodářskou politiku než Helmut Kohl. Po opětovném těsném vítězství G. Schrödera ve volbách v roce 2002 stál jeho kabinet před značnými hospodářskými problémy: ekonomický růst se pohyboval okolo 1% za rok, nezaměstnanost (především ve východních spolkových zemích) dosahovala cca 20 %.

Protože se vládě Gerharda Schrödera tyto problémy vyřešit nepodařilo, byly v roce 2005 vypsány předčasné volby, po kterých vznikla vláda velké koalice CDU/CSU a SPD. Kancelářkou se poprvé v historii Německa stala žena, Angela Merkelová, která na svém postu setrvává i v roce 2020.

9.5 Hospodářská politika ve Švédsku

Švédsko jako první stát na světě aplikovalo koncepci státu blahobytu, který můžeme charakterizovat jako pokus o nalezení třetí (střední) cesty mezi liberální tržní ekonomikou, budovanou na základech laissez-faire, a centrálně řízenou ekonomikou, která se vyznačuje všeobecnou neefektivností.

Tento skandinávský model hospodářské politiky (nalezl totiž uplatnění i v ostatních skandinávských zemích) se datuje od 30. let a největšího rozmachu dosáhl v období po 2. světové válce a ukázal se být na jedné straně vysoce úspěšný: Švédsko se počítalo mezi země s nejvyšším HDP na obyvatele, prakticky zde byla odstraněna chudoba, sociální konflikty byly mizivé. Na druhé straně příliš štědré vládní výdaje kryté vysokými daněmi (v 80. letech bylo cca 60 % národního důchodu přerozdělováno prostřednictvím daní) podlamují pracovní iniciativu a podnikavost a vedou k odlivu kapitálu ze země.

Jedním z důvodů, proč mohl být vybudován tento „sociální stát“, je skutečnost, že v zemi od roku 1932 do roku 1992 s výjimkou 6 let (1976 - 1982) vládla sociálně demokratická strana. V roce 1992 sice byla zvolena pravicová vláda, ovšem nepodařilo se jí obnovit ekonomický růst, a tak ke slovu opět přišla sociální demokracie.

Za hlavní rys švédského modelu můžeme považovat legislativní zakotvení konsensu při problémech s alokací zdrojů a při řešení sporů mezi velkými sociálními partnery.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Negociační ekonomika, jak je tento výchozí znak švédského modelu nazýván, má základ v tzv. historickém kompromisu z roku 1938, kdy se organizace zaměstnavatelů i zaměstnanců vzájemně uznaly jako legitimní partneři.

Negociační ekonomika znamená, že prostřednictvím jednání a dosahováním kompromisů se předchází vzniku konfliktů, decentralizuje se veřejná moc a státní moc je delegována na množství institucí, které zprostředkovávají koordinační roli při harmonizaci konfliktních zájmů. Proces negociace proběhl nejdříve na trhu práce, později se rozšířil i do jiných oblastí švédské ekonomiky: do strukturální a regionální politiky, do investiční a bytové politiky, do politiky ochrany spotřebitele apod.

Švédský stát blahobytu sleduje tři priority:

- **zabezpečení plné zaměstnanosti**, které je realizováno jednak makroekonomickou intervencí, která má řadu společných rysů s keynesiánstvím, a jednak aktivní politikou na trhu práce, která patří k nejpropracovanějším na světě.

- **dosažení optimální sociální rovnosti**, k čemuž jsou používány standardní nástroje hospodářské politiky doplněné o solidaristickou mzdovou politiku, která se snaží naplnit představu, že nezávisle na odvětví a místě výroby by za stejnou práci měla být vyplacena stejná mzda. Tato politika je prováděna prostřednictvím mzdových úsporných fondů, jejichž správci jsou stát i odbory. Podstatou funkce těchto fondů je vyrovnávání mezd přerozdělováním části mzdových prostředků z dobře prosperujících podniků zaměstnancům v podnicích méně úspěšných.
- **vybudování co nejširšího systému sociálního a zdravotního zabezpečení**, které je realizováno rozsáhlou sítí sociálních služeb, jež jsou obyvatelům poskytovány zcela zdarma, nebo jen za nepatrnou úplatu.

Švédská makroekonomická stabilizační politika, která je v co největší míře tržně konformní, je prováděna v otevřené ekonomice; z toho důvodu byla a je orientována na udržení vysoké konkurenční schopnosti domácích výrobců. Proto také tradiční nástroje makroekonomické politiky doplňuje ve Švédsku jeden, orientovaný na stabilizaci investičního procesu. Jedná se o **Systém rezervních investičních fondů**, které fungují tak, že vláda poskytuje daňové úlevy ze zisku (až o 40 %) těm firmám, jež omezují investice v období vysoké konjunktury a naopak investují v období cyklického poklesu. Jedná se tedy o vládní zásah, který má vyrovnat výkyvy, způsobené hospodářskými cykly; podle švédských údajů je tento systém schopen ovlivnit až jednu osminu soukromé investiční činnosti. Švédský model prošel během svého vývoje 3 etapami:

- počáteční etapa v rozmezí let 1932 - 1955 byla ve znamení překonání velké deprese, zároveň však již byly ustaveny základní atributy modelu (kupř. bezplatné stravování na školách a učebnice zdarma, všeobecné zdravotní pojištění);
- fáze rozkvětu, omezená roky 1955 - 1973; na jejím začátku již byly pevně zformovány hlavní znaky švédského státu blahobytu (zavedení všeobecného penzijního pojištění pro všechny občany nezávisle na jejich předchozí pracovní aktivitě, které je indexováno v souladu s růstem inflace). V této etapě postupně sílil veřejný sektor (vládní výdaje a transfery dosáhly v tomto období téměř dvou třetin HDP). Plná zaměstnanost byla udržována bez zvláštních problémů (roční míra nezaměstnanosti se pohybovala ve výši 1,5 - 2,5 %), roční míra inflace činila 3 % a ekonomika každoročně rostla o cca 4 %;
- období krize švédského modelu, která započala v roce 1973 a trvá dosud. Ani švédské ekonomice se nevyhnulo období stagflace, proti které nenašla švédská vláda účinnou zbraň; to mělo za následek obrovský růst daní, které pokračuje dosud.

V čem vlastně spočívá krize švédského modelu? V devadesátých letech se všeobecně uvádí, že zdanění, především vyšších příjmů, již překročilo hranici, za kterou se nevyplácí lépe a více pracovat, protože výsledky vyššího pracovního úsilí si ve formě daní „přivlastňuje“ stát. Vysoké zdanění se projevuje ztrátou pracovní iniciativy a celkové výkonnosti

švédské ekonomiky. Dochází k úniku kapitálu do zahraničí a k poklesu sklonu k úsporám. Tím ovšem také dochází ke značné příjmové nivelizaci. Nemalým problémem pak je nízká pracovní motivace i díky úsilí o plnou zaměstnanost. Z toho důvodu odpadá v mnoha případech obava ze ztráty pracovního místa.

DEFINICE

Nivelizace příjmů spočívá ve výrazně vyšším zdanění vyšších příjmů a následném vyrovnání životní úrovně. Jinými slovy ti, kteří mají vyšší příjem odvedou tak vysoké daně, že ve výsledku není jejich čistý příjem o moc vyšší než těch, kteří vydělávají méně, protože odvádějí nižší daně.

Také „benevolentní“ pracovní zákonodárství, které umožňuje kupř. zaměstnanci zůstat doma i bez lékařského potvrzení a pobírat přitom plný plat (Švédsko má díky tomu primát nejvyššího počtu pracovních absencí v roce – 26 dnů), problémy švédského modelu prohlubuje.

Na druhé straně je zřejmé, že švédská populace je v dobrém zdravotním stavu a je poměrně dobře vzdělaná, má vysoké ekologické cítění a vnímání. V zemi je celkem úspěšně uplatňována stabilizační makroekonomická politika, veřejné služby jsou poskytovány v rámci široké sítě sociálních programů, většina sporů se řeší prostřednictvím negociačních jednání.

Je tedy možno usoudit, že současné problémy švédské ekonomiky jsou výsledkem překročení některých přípustných hranic; to znamená, že rozsah služeb, nabízených v rámci státu blahobytu, překročil mez, za níž se tyto aktivity dostaly do konfliktu s celkovou ekonomickou výkonností. Krize se tedy projevila v tom, že snížená makroekonomická výkonnost země začala ohrožovat i nastolené sociální jistoty.

Švédská ekonomika postupně začala ztrácet svou vedoucí pozici, měřeno podílem HDP na obyvatele. Důvody byly rozličné: krize v Rusku mnohem více ovlivnila vývoj ve Švédsku, než v ostatních okolních zemích, Švédsko prodělalo krizový vývoj ve finančním sektoru, švédský průmysl byl specializován na kapitálově náročnou výrobu při silné cenové konkurenci, jako je produkce oceli nebo papíru atd.

Proto švédská vláda učinila řadu opatření, která měla švédskou ekonomiku opět přivést na růstovou trajektorii: byla provedena devalvace švédské koruny vůči euru, byly stabilizovány veřejné finance (od deficitu, tvořícího v roce 1993 cca 10 % HDP k přebytku v roce 2002 ve výši 1% HDP).

Na počátku 21. století byly v rámci konceptu sociálního státu upraveny pilíře hospodářské politiky welfare státu tak, aby lépe odpovídaly potřebám moderní ekonomiky:

- Cíl cenové stability byl nahrazen zaměřením se na růst a nové technologie.
- Od asymetrické fiskální politiky, která pracovala s deficitem státního rozpočtu, přešla vláda k fiskální obezřetnosti.
- Pobídky pro hmotné investice byly nahrazeny investicemi do výzkumu vzdělání a nových technologií.
- Subvencování zaostávajících státních firem bylo nahrazeno konceptem vzniku nových firem, které spolupracují s univerzitami.

V souladu s touto novou koncepcí sociálního státu Švédsko rozvíjí především komplexní programy ke zvyšování střednědobého růstu, které jsou zaměřeny hlavně na podporu inovační strategie. Také proto se stalo evropským lídrem v informačních technologiích. Výdaje na vzdělání v zemi jsou nejvyšší v Evropě a došlo také k růstu výdajů na výzkum a vývoj.

9.6 Japonský hospodářský zázrak

Japonsko je považováno za zemi „hospodářského zázraku“; země, která byla ve druhé světové válce poražena a následkem toho měla silně narušené hospodářství (kupř. průmyslová výroba dosahovala přibližně pětiny předválečné úrovně) a zprerhané předválečné koloniální svazky, se stala jednou z nejvýznamnějších světových velmocí.

Japonsko ve 2. světové válce prohrálo, absolvovalo dva jaderné výbuchy, výrobní základna byla poškozena bombardováním, které představovalo také výraznou ztrátu pracovní síly, a kolonie, které byly zdrojem surovin, byly ztraceny díky prohře ve válce.

Poválečnou správu prováděli Američané, kteří v Japonsku realizovali řadu zásadních opatření:

- Posílení japonského parlamentního systému, demokracie a lidských práv.
- Zabránění opětovnému oživení japonského militarismu (Japonsko nesmělo mít vlastní armádu).
- Rekonstrukce zničené výrobní základny.
- Zvýšení konkurenceschopnosti hospodářství (rozbití oligopolní struktury zbrojního průmyslu a přechod na civilní výrobu, přijetí antimonopolních zákonů, pozemková reforma, vybudování soustavy komerčních bank).

Okupace ze strany USA byla ukončena roku 1952 a poválečný hospodářský vývoj Japonska můžeme rozdělit do tří etap:

- v 50. a 60. letech (etapa poválečné obnovy) se vláda zaměřila na rychlý ekonomický růst, na exportní expanzi spojenou s podporou zavádění a osvojení nových technologií a na rozvoj základního, zejména těžkého průmyslu;

- v 70. a 80. letech nabývají na významu odvětví spotřebního průmyslu; díky narůstajícím problémům světového hospodářství Japonsko posílilo svou ekonomickou pozici;
- 90. léta až po současnost znamenají přechod od exportně determinované strategie k hospodářské politice orientované na vnitřní trh. Tato strategie je dnes považována za základní příčinu současných hospodářských potíží (tzv. bublinový boom).

Japonské hospodářství se od jiných, zejména euroamerických zemí liší v mnoha směrech. Mezi základní odlišnosti můžeme zařadit:

- pracovní sílu,
- organizaci řízení,
- akumulaci kapitálu,
- hospodářskou politiku.

Japonská **pracovní síla** je velmi skromná, pracovitá a loajální. Japonci uznávají autority, kterým se dobrovolně podřizují. Díky tomu management firem neprosazuje svou vůli příkazy, ale jednáním a přesvědčováním, hledáním konsensu. Dalším charakteristickým rysem Japonců je vědomí o jejich odlišnosti (kulturní, historické, náboženské, jazykové aj.) od ostatních národů. Tato skutečnost přispívá k formulaci velkých národních cílů, jimž většina obyvatelstva v duchu svých národních tradic byla a je ochotna se podřídít. I zde však platí, že vliv globalizace mění i chování japonské pracovní síly. Mladá generace už nemá takový pocit výlučnosti a má jiný hodnotový žebříček.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

V Japonsku je hluboce zakořeněný princip zaměstnání na celý život. Podle něj by firma měla doživotně zajistit pracovníkům zaměstnání výměnou za jejich loajalitu a vysoké pracovní nasazení (japonští pracující pracují často déle, než jim ukládá smlouva, nevybírají si dovolenou apod.). Zvláštní je i japonský mzdový systém, který je seniorský; to znamená, že mzda roste úměrně s věkem. Management firem (ale i vláda) vkládá nemalé prostředky do vzdělání na základě přesvědčení, že investice se mnohonásobně vrátí.

Charakteristickým rysem **organizace řízení** japonského hospodářství je **keiretsu**, což představuje oligopolní uspořádání různě velkých firem, v jejichž středu stojí velká banka; na základě dodavatelsko-odběratelských vztahů je spojena s mnoha menšími podniky. Některé firmy přímo této skupině patří, některé jsou sice samostatné, nicméně jsou s ní kapitálově propojeny. Mezi nejznámější keiretsu patří skupina Mitsubishi, v jejímž čele stojí stejnojmenná banka, nebo společenství FUYO soustředěné kolem banky Fuji (kam patří i Canon a Nissan).

Vlastní řízení velkých společností vychází v mnoha případech z **personální unie**

DEFINICE

Personální unie vzniká tím, že tyto společnosti zaměstnávají na řídicích místech bývalé vysoce postavené, v současnosti však penzionované státní úředníky. Tím dochází k unikátnímu propojení hospodářské politiky státu se soukromými společnostmi..

Právě existence personální unie (nepřepsaná dohoda mezi vládou, průmyslovým managementem a obyvatelstvem o ekonomických cílech a prostředcích, jak těchto cílů dosáhnout) je považována za klíčovou k dosahování úspěchů japonské ekonomiky.

Akumulace kapitálu v Japonsku je velmi vysoká. Jedním z důvodů je vysoká míra úspor, která tvoří přibližně jednu třetinu HDP, a která umožňuje vysokou míru investic. Dalším důvodem je nízký podíl vládních výdajů, a tím i nízké zdanění. Japonská hospodářská politika je na jedné straně považována za politiku intervencionistickou (vzhledem k využívání indikativního plánování a vládní průmyslové politiky), na druhé straně je poukazováno, že japonská vláda je poměrně malá (zahrnuje pouze 12 ministerstev), podporuje liberalizaci a ve srovnání s ostatními zeměmi hospodaří s nižšími rozpočtovými prostředky. Za nejvýraznější zásady hospodářské politiky je možno považovat:

- indikativní plánování,
- vládní průmyslovou politiku,
- proexportní politiku.

Japonská plánovací praxe začala v roce 1955, kdy byl **zřízen Úřad pro ekonomické plánování – EPA**. Japonsko praktikuje krátkodobé (zpravidla roční), střednědobé (pětileté) i dlouhodobé (sedmi až desetileté) plány.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Vzhledem k tomu, že se nikdy nepodařilo správně odhadnout plánovaná tempa růstu, docházelo často k jejich změnám (prakticky vždy mezi druhým a třetím rokem plánovacího období). Tak vznikl systém do sebe zapadajících plánů, který je nazýván **systém klouzavých plánů**.

Vládní průmyslová politika je mikroekonomická hospodářská politika aplikovaná na jednotlivá průmyslová odvětví, za jejíž realizaci je zodpovědné **Ministerstvo mezinárodního obchodu a průmyslu – MITI**. Tato instituce zabezpečuje následující činnosti:

- vypracovává prognózy a formuluje strukturální politiku (určuje směry rozvoje a útlumu jednotlivých odvětví),
- rozhoduje o přidělení prostředků jednotlivým odvětvím,
- spolu s ministerstvem financí se podílí na selektivní daňové politice,
- kontroluje zahraniční obchod (i s využíváním administrativních, protekcionistických nástrojů),
- podporuje vědeckotechnický rozvoj,
- připravuje programy pro útlumová odvětví,
- vypracovává strategii pro podporu drobného a středního podnikání.

Japonská vládní průmyslová politika je považována za jednu z nejdokonalejších ve světě. Tato úspěšnost je připisována zasazení této strategie do vědomí celé společnosti, jejímu odpolitizování, a tím vytvoření koncepčního a konzistentního systému, který je obecně přijímán.

Proexportní politika je jednou ze základních povinností MITI, které společně s ministerstvem financí podporovalo exportně nadějně obory a odvětví. Díky tomu mohlo Japonsko vyvážet své zboží na světové tržhy za dumpingové ceny, což spolu s aplikacemi nejmodernějších technologií vedlo k jeho prudkému rozvoji. Ten ve svých konečných důsledcích znamenal přechod od cenové konkurence málo kvalitního zboží na konkurenci zbožím vysoce kvalitním a relativně levným.

Před riziky v zahraničním obchodě chrání japonské firmy **Japonská organizace pojišťování obchodu a investic**, která provádí průzkumy exportních možností, analyzuje rizika v jednotlivých zemích světa a poskytuje informace a konzultace v oblasti pojištění.

Hospodářský vývoj Japonska se počátkem 90. let po více než čtyřicetiletém výrazném růstu zpomalil. Přispěla k tomu jak postupující globalizace a liberalizace světového hospodářství, tak i nestabilita japonské politické scény. Vláda ministerského předsedy J. Koizumiho (2001-2004) si vytkla za cíl znovunastartování ekonomického růstu a to i přes to, že výchozí podmínky nebyly dobré. V zemi existovala hospodářská recese, deficit státního rozpočtu činil 7 % HDP a míra zadlužení vystoupila na 125 % HDP. Finanční sektor země se potýkal s mnoha problémy, ekonomika zažívala i četné strukturální problémy (kupř. oslabení odvětví elektroniky) a výrazným způsobem rostla nezaměstnanost.

Hlavními prioritami vlády J. Koizumiho se stala:

- expanzivní monetární politika – Japonsko se potýkalo se silnou deflací,
- fiskální opatření - plán na ozdravení finančního sektoru a veřejných financí,
- restrukturalizace hospodářství a podpora podnikání,
- deregulace a privatizace,

- podpora zaměstnanosti.

Za dobu vlády premiéra Koizumiho se podařilo nastartovat ekonomický růst, avšak za cenu vyššího zadlužení ekonomiky, kdy míra zadlužení v roce 2004 činila 164% HDP. Další cíle se naplnit nepodařilo, a proto v září roku 2006 premiér Koizumi rezignoval.

Následovalo období častého střídání premiérů (za 6 let se vystříдалo 6 premiérů), až v roce 2012 nastoupil do čela vlády Šinzo Abe. V této době dosahovalo zadlužení Japonska původně 240% HDP. Jeho opatření na podporu ekonomiky vstoupila ve známost jako **Abe-nomika**.

Tato koncepce stála na třech pilířích, které se týkaly různých oblastí:

- **Pozitivní inflace**, kdy hlavním cílem bylo prostřednictvím skupování státních dluhopisů a dalších aktiv dosáhnout pozitivní inflace na úrovni dvou procent.
- **Investice do infrastruktury**, které představovaly hlavně investice do oprav a rekonstrukcí po zemětřesení a vlně tsunami z roku 2011.
- **Podpora domácích firem** a zahraničních podniků na území Japonska. Byly vytvořeny ekonomické zóny na přilákání zahraničních investorů. Dále se vláda zaměřila na podporu nových technologií, inovací a vzdělanosti.

Cíle výše uvedených pilířů jsou dosahovány se střídavými úspěchy, např. se dlouhodobě nedaří dosáhnout inflačního cíle 2%.

Součástí prorůstové strategie premiéra Abeho je rovněž dlouhodobá snaha o zrušení obchodních bariér a větší otevření Japonska. Japonsko ratifikovalo Komplexní dohodu o Transpacifickém partnerství (CPTPP), kde se po odstoupení USA od původní TPP postavilo do čela zbylé skupiny signatářů. Dojednálo také s Evropskou unií dosud nejvýznamnější a nejkompexnější dohodu o volném obchodu pro obě strany, tzv. Economic Partnership Agreement (EPA), která vstoupila v platnost ke dni 1. 2. 2019.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Praktická hospodářská politika využívá poznatků z ekonomické teorie, které aplikuje na skutečné podmínky dané ekonomiky. Mimo jiné bere v úvahu faktory, jako je historický a politický vývoj, geografickou polohu, národní zvyky, tradice a kulturní zvyklosti. Souhrn těchto faktorů pak utváří skutečnou hospodářskou politiku.

Významným mezníkem ve vývoji moderní hospodářské politiky byla Velká hospodářská krize, která vznikla na přelomu 20. a 30. let dvacátého století, a která ukázala, že se

nedá spoléhat jen na tržní mechanismus a Sayův zákon trhu, ale je třeba pomoci ze strany hospodářsko-politických autorit.

Bylo vybráno 6 tržních ekonomik, které hrají významnou úlohu ve světovém hospodářství, na kterých je demonstrováno, jak právě podmínky dané země ovlivňují vývoj praktické hospodářské politiky. Odrazovým můstkem byla všude Velká hospodářská krize, případně 2. světová válka, ale následný postup byl rozdílný právě proto, že reflektoval faktory uvedené v prvním odstavci.

První zvolenou ekonomikou je Velká Británie, která je typickým příkladem využívání stabilizační politiky, kterou nazýváme semaforová politika (stop and go policy). Tato strategie uplatňovaná v 50. letech využívá vestavěných stabilizátorů a diskrečních opatření. Přes počáteční úspěchy se ukázalo, že není příliš účinná, což se projevilo na postavení Velké Británie ve světové ekonomice, kdy z 2. místa v roce 1951 klesla na konci 70. let na místo patnácté. Největší problém představovala tzv. „britská nemoc“, která spočívá v tom, že snahy o zrychlení ekonomického růstu vedou ke zhoršení vnitřní i vnější rovnováhy a naopak; snaha o nastolení rovnováhy má za následek zbrzdění tempa růstu. Právě díky sehlání semaforové politiky, přišla M. Thatcherová s novým přístupem, který kombinoval liberální monetarismus a politiku orientovanou na agregátní nabídku.

Další ekonomikou, která musela reagovat na důsledky velké hospodářské krize, byly USA. Zde byl zvolen intervencionistický program New Deal, pro který byl základem institucionalismus, a který byl zaměřen na snižování nezaměstnanosti, oživení průmyslu a zemědělství a reorganizaci státních financí a bankovníctví. Také v USA byla do konce 50. let uplatňována krátkodobá stabilizační politika, která byla v 60. letech nahrazena myšlenkovým proudem, který známe pod názvem New Economics, a jehož hlavním nástrojem byly daně, přesněji řečeno jejich snižování. Také americkou ekonomiku postihly ropné šoky z konce 70. let, na které bylo třeba reagovat. V 80. letech se o to pokusil prezident Reagan a jeho reaganomika, jejímž výsledkem bylo snížení inflace, stimulace ekonomických subjektů k práci, úsporám a investicím a potlačení státního intervencionismu. Na liberální hospodářskou politiku pak navázali prezidenti Clinton a Obama.

Zemí, která se vydala zcela jinou cestou, byla Francie, která místo keynesiánsky orientované hospodářské politiky zvolila v roce 1947 indikativní plánování. Tato koncepce je také intervencionistického charakteru, ale je zaměřena na nabídkovou stranu ekonomického vývoje. Indikativní plánování je založeno na spolupráci vlády, soukromého sektoru a sektoru vzdělávání a výzkumu. Má dva efekty, informační, který je tvořen informacemi o budoucím chování vlády a jejich záměrech včetně konkrétních ukazatelů, a efekt kooperativní, který je spojen s postupy při sestavování plánu. Indikativní plánování bylo využíváno do konce 80. let 20. století, kdy posun k ekonomicky jednotné Evropě omezil jeho účinnost.

V jiné výchozí pozici než předchozí země bylo Německo. Dopady velké hospodářské recese vedly k nástupu fašismu k moci, za 2. světové války zde fungoval systém imperativního plánování, a po válce se jednalo o zcela zničenou ekonomiku, jejíž území bylo rozděleno mezi vítězné mocnosti. K poválečné obnově přispěl mimo jiné i Marshallův plán,

ale hlavně Erhardova reforma, která byla založena na ordoliberalismu. Tato hospodářská politika byla založena na investicích, proexportní a protiinflační politice a řadě sociálních opatření. Na konci 60. let nastal obrat ke keynesiánské strategii a hlavním nástrojem se stala rozpočtová politika. Významným milníkem se v hospodářské politice v 90. letech stalo sjednocování ekonomik západního a východního Německa.

První ekonomikou na světě, která aplikovala koncepci státu blahobytu, bylo Švédsko. Tento skandinávský model hospodářské politiky (nalezl totiž uplatnění i v ostatních skandinávských zemích) se datuje od 30. let a největšího rozmachu dosáhl v období po 2. světové válce a ukázal se být na jedné straně vysoce úspěšný: Švédsko se počítalo mezi země s nejvyšším HDP na obyvatele, prakticky zde byla odstraněna chudoba, sociální konflikty byly mizivé. Na druhé straně příliš štědré vládní výdaje kryté vysokými daněmi (v 80. letech bylo cca 60 % národního důchodu přerozdělováno prostřednictvím daní) podlamují pracovní iniciativu a podnikavost a vedou k odlivu kapitálu ze země.

Poslední modelovou ekonomikou, kterou jsme si představili, bylo Japonsko, které je díky tomu, jak si poradilo s poválečným ekonomickým vývojem, označováno za hospodářský zázrak. Charakteristickým rysem organizace řízení japonského hospodářství je keiretsu, které představuje oligopolní uspořádání různě velkých firem, v jejichž středu stojí velká banka; na základě dodavatelsko-odběratelských vztahů je spojena s mnoha menšími podniky. Dalšími prvky, které jsou pro japonskou ekonomiku typické, je personální unie, indikativní plánová, vládní průmyslová a proexportní politika.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Keynesiánsky orientovaná hospodářská politika se v USA nepoužívala.
2. Praktická hospodářská politika je ve stejném období v různých zemích stejná, protože vychází z ek. proudu, který je momentálně „in“.
3. Za hlavní rys švédského státu blahobytu můžeme označit tzv. negociační ekonomiku.
4. Indikativní plánová jako forma hospodářské politiky bylo/je používáno:
  - a) Velká Británie za vlády M. Thatcherové
  - b) Francie
  - c) Německo
5. Poválečný ekonomický vývoj v Německu byl převážně ovlivňován myšlenkami:
  - a) monetarismu
  - b) ordoliberalismu
  - c) institucionalismu

ODPOVĚDI

1N, 2N, 3P, 4c, 5b.

LITERATURA

1. AINGINGER, K., 2004. Copying the US developing a New European Model-policy strategie of succesful European countries in the nineties. *Paper presented to the UN-ECE Spring Seminar*.
2. ARROW, K. J. The Economic Implications of Learning by Doing. *Review of Economic Studies*. 1962, s. 155-173.
3. BARÁNIK, M. a M. FARKAŠOVSKÁ, 2001. *Hospodářska politika*. Trenčín: TU. ISBN 80-88914-35-3
4. BARRO, R.J. , 1996. Inflation and Growth. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, s. 145-164.
5. BARRO, R. J. and X. SALA-I-MARTIN, 1995. *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill. ISBN 0-07-003697-7
6. BROWN, S. W., 1988. *Macroeconomics*. New Jersey : Prentice Hall International. ISBN 0-13-542839-4
7. CIHELKOVÁ, E., A. HOLUB a J. JAKŠ, 1994. *USA – Japonsko – SRN*. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-952-8
8. ČIHÁK, M. a T. HOLUB, 2000. *Teorie růstové politiky*. Praha: VŠE. ISBN 80-245-0126-0
9. DORNBUSCH, R. a S. FISCHER, 2013. *Macroeconomics*. 12th Edition. McGraw-Hill Education. 978-0078021831
10. DVOŘÁK, P. *Vybrané problémy fiskální politiky*. Praha: VŠE, 1997.
11. HOLMAN, R., 1999. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-238-1
12. HOLMAN, R., 1999. *Ekonomie*. Praha: C.H.Beck. ISBN 80-7179-255-1
13. KLIKOVÁ, CH., I. KOTLÁN. a kol., 2019. *Hospodářská a sociální politika*. 5. vydání. Ostrava: Vysoká škola sociálně správní. ISBN 978-80-87291-23-8
14. KOTLÁN, I. a kol., 1999. *Hospodářská politika v praxi*. Ostrava: VŠB-TUO. ISBN 80-86572-00-5
15. KOTLÁN, V. a kol., 1999. *Monetární politika*. Ostrava: VŠB-TU. ISBN 80-7078-675-2
16. MANKIW, N. G., 1997. *Macroeconomics*. New York: Worth Publishers, Third Edition. ISBN 1-57259-141-2
17. NĚMCOVÁ, I. A M. ŽÁK, 1997. *Hospodářská politika*. Praha: GRADA Publishing. ISBN 80-7169-462-2
18. SLANÝ, A. a M. ŽÁK, 1999. *Hospodářská politika*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-237-3
19. SLANÝ, A. a kol., 2003 *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: C.H.Beck. ISBN 80-7179-738-3
20. SOJKA, M. a B. KONEČNÝ, 1996. *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. Praha: Libri. ISBN 80-85983-05-2
21. SOLOW, R. M., 1956. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quartely Journal of Economics*, s. 65-94.
22. SWAN, T. W., 1956. Economic Growth and Capital Accumulation. *The Economic Record*, č. 63, s. 334-361.

23. ŠULC, Z., 1993. *Hospodářská politika*. Praha: Consus. ISBN 80-901004-7-3
24. ŽÁK, M. a kol., 2002. *Učebnice hospodářské politiky II*. Praha: VŠE, 2000. ISBN 80-245-0028-0
25. ŽÁK, M. a kol., 1999. *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha: Linde. ISBN 80-7201-172-3

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Pozn. Tuto část dokumentu nedoporučujeme upravovat, aby byla zachována správná funkčnost vložených maker. Tento poslední oddíl může být zamknut v MS Word 2010 prostřednictvím menu Revize/Omezit úpravy.

Takto je rovněž omezena možnost měnit například styly v dokumentu. Pro jejich úpravu nebo přidávání či odebrání je opět nutné omezení úprav zrušit. Zámek není chráněn heslem.

Název: **Hospodářská politika**

Autor: **Eva Kotlánová**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

Určeno: studentům SU OPF Karviná

Počet stran: 17575

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.